

ادبیات سئونلر گوزگوسونده

دوکتور ارشد نظری

ائتیمولوژی درس لری

اٲٲمولوژی درس لری

ادبیات سٲونلر گوزگوسونده

دوکتور ارشد نظری

«ائتمولوژی درس لری» ادبیات سئونلر گوزگوسونده

اوزمان: دوکتور ارشد نظری

نشره حاضرلایانلار:

کریم قربانزاده

زکیه ذولفقاری

ویدا حشمتی

جیلدین طرحی: ایشیق

نشر تاریخی: مهر ۱۴۰۰

الکترون نشر: «ادبیات سئونلر» تلگرام کانالی t.me/Adabiyatsevanlar

دقت:

ادبیات سئونلر طرفیندن یایمیلانان بوتون کیتابلارین محتواسی، یازیچیلارینین شخصی باخیشلاری دیر و بوقوروپون باخیشلارینی یانسیتمایا بیلر.

«بواثرین مادی-معنوی حقوقو ادبیات سئونلر قوروپونا (کریم قربانزاده)یه عاید دیر.

بواثردن، اونون محتواسیندان فایدالانماق، یالنیز رفرنس وئر مکله ایمکانی وار».

ایچیندہ کی لر

اۋن سوز..... ۱۱

اۋن سوز..... ۱۲

اۋن سوز..... ۱۳

اۋن سوز..... ۱۴

اۋن سوز..... ۱۵

اۋن سوز..... ۱۶

اۋن سوز..... ۱۷

اۋن سوز..... ۱۸

اۋن سوز..... ۱۹

اۋن سوز..... ۲۰

اۋن سوز..... ۲۱

اۋن سوز..... ۲۲

اۋن سوز..... ۲۳

اۋن سوز..... ۲۴

اۋن سوز..... ۲۵

اۋن سوز..... ۲۶

اۋن سوز..... ۲۷

اۋن سوز..... ۲۸

اۋن سوز..... ۲۹

اۋن سوز..... ۳۰

اۋن سوز..... ۳۱

اۋن سوز..... ۳۲

اۋن سوز..... ۳۳

اۋن سوز..... ۳۴

اۋن سوز..... ۳۵

اۋن سوز..... ۳۶

اۋن سوز..... ۳۷

اۋن سوز..... ۳۸

اۋن سوز..... ۳۹

اۋن سوز..... ۴۰

اۋن سوز..... ۴۱

اۋن سوز..... ۴۲

اۋن سوز..... ۴۳

اۋن سوز..... ۴۴

اۋن سوز..... ۴۵

اۋن سوز..... ۴۶

اۋن سوز..... ۴۷

اۋن سوز..... ۴۸

اۋن سوز..... ۴۹

اۋن سوز..... ۵۰

اۋن سوز..... ۵۱

اۋن سوز..... ۵۲

اۋن سوز..... ۵۳

اۋن سوز..... ۵۴

اۋن سوز..... ۵۵

اۋن سوز..... ۵۶

اۋن سوز..... ۵۷

اۋن سوز..... ۵۸

اۋن سوز..... ۵۹

اۋن سوز..... ۶۰

اۋن سوز..... ۶۱

اۋن سوز..... ۶۲

اۋن سوز..... ۶۳

اۋن سوز..... ۶۴

اۋن سوز..... ۶۵

اۋن سوز..... ۶۶

اۋن سوز..... ۶۷

اۋن سوز..... ۶۸

اۋن سوز..... ۶۹

اۋن سوز..... ۷۰

اۋن سوز..... ۷۱

اۋن سوز..... ۷۲

اۋن سوز..... ۷۳

اۋن سوز..... ۷۴

اۋن سوز..... ۷۵

اۋن سوز..... ۷۶

اۋن سوز..... ۷۷

اۋن سوز..... ۷۸

اۋن سوز..... ۷۹

اۋن سوز..... ۸۰

اۋن سوز..... ۸۱

اۋن سوز..... ۸۲

اۋن سوز..... ۸۳

اۋن سوز..... ۸۴

اۋن سوز..... ۸۵

اۋن سوز..... ۸۶

اۋن سوز..... ۸۷

اۋن سوز..... ۸۸

اۋن سوز..... ۸۹

اۋن سوز..... ۹۰

اۋن سوز..... ۹۱

اۋن سوز..... ۹۲

اۋن سوز..... ۹۳

اۋن سوز..... ۹۴

اۋن سوز..... ۹۵

اۋن سوز..... ۹۶

اۋن سوز..... ۹۷

اۋن سوز..... ۹۸

اۋن سوز..... ۹۹

اۋن سوز..... ۱۰۰

ادبیات سٹونلر گوزگوسونده • ۵

۴۴.....	قنوو، قانوو، کانوو.....
۴۴.....	اوو.....
۴۴.....	بولوک.....
۴۴.....	تندیر.....
۴۵.....	ایشکاف.....
۴۵.....	اوجاق.....
۴۶.....	اٲیمولوژی درس لری ۵.....
۴۶.....	مدنییت.....
۴۸.....	اٲیموگیا درس لری ۶.....
۴۸.....	کیملیک.....
۵۱.....	اٲیمولوژی درس لری ۷.....
۵۱.....	کیملیک.....
۵۳.....	اٲیمولوژی درس لری ۸.....
۵۳.....	کیملیک.....
۵۵.....	اٲیمولوژی درس لری ۹.....
۵۵.....	کیملیک.....
۵۷.....	اٲیمولوژی درس لری ۱۰.....
۵۷.....	آغیل/عاغیل/عقل.....
۵۷.....	آغ/آغی/آغو.....
۵۸.....	آغاج.....
۵۸.....	آغیش.....
۵۸.....	آغول/آغل.....
۵۸.....	آغارانتی.....
۵۹.....	اٲیدئی/اٲیدمی/پاندئی/پاندمی.....
۶۰.....	آشی/واکسن.....
۶۲.....	اٲیمولوژی درس لیک لری ۱۱.....
۶۲.....	سوٲه جار.....
۶۵.....	اٲیمولوژی درس لری.....
۶۵.....	بعضی سۆزرلریمیزین اوغرولاماسی.....
۶۵.....	الم، عَلم.....
۶۵.....	ساوون، سایون = صایون.....
۶۵.....	امی، اممه (عمی، عمّه).....
۶۶.....	الک.....
۶۶.....	الکی.....
۶۷.....	الچک.....
۶۷.....	النقو (النگو).....

٦٧.....	بىزك-دوزك.....
٦٨.....	اٲىمولوژى درس لى ١٢.....
٦٨.....	اٲششكلىر قفهسى.....
٧٠.....	اٲىمولوژى درس لى.....
٧٠.....	٢١ ىن آردى.....
٧٢.....	اٲىمولوژى درس لى.....
٧٢.....	باللى رقصى.....
٧٥.....	اٲىمولوژى درس لى ١٣.....
٧٥.....	تانرى نه دٲكدىر؟.....
٧٥.....	تانرى.....
٧٧.....	اٲىمولوژى درس لى ١٤.....
٧٧.....	تانرى نه دٲكدىر؟.....
٧٧.....	تانىماق، تانىٲىم، تانىش.....
٧٩.....	اٲىمولوژى درس لى ١٥.....
٧٩.....	تانرى نه دٲكدىر؟.....
٧٩.....	تانرى (تان ىٲرى).....
٨١.....	اٲىمولوژى درس لى ١٦.....
٨١.....	تانرى سوزويله باغلى.....
٨٣.....	اٲىمولوژى درس لى ١٧.....
٨٣.....	سالام سوزو نه دٲكدىر؟.....
٨٣.....	سالام.....
٨٤.....	ساغى، ساقى.....
٨٥.....	اٲىمولوژى درس لى ١٨.....
٨٥.....	يابى(يابو) = ياپى.....
٨٥.....	يابى، ياپى.....
٨٥.....	يابى يا ياپى.....
٨٦.....	يابى يا ياپى.....
٨٦.....	ياپىشماق.....
٨٦.....	يارپاق.....
٨٧.....	ياپراق.....
٨٨.....	اٲىمولوژى درس لى ١٩.....
٨٨.....	كورنش يوخسا كورنش.....
٩٠.....	اٲىمولوژى درس لى ٢٠.....
٩٠.....	قونچىش=گونچوش.....
٩١.....	قون+چىش يا چىش.....
٩٣.....	اٲىمولوژى درس لى ٢١.....
٩٣.....	قارانقوش.....

ادبیات سئونلر گوزگوسونده • ۷

۹۵.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۲.....
۹۵.....	چیلله
۹۵.....	چیلله یا داغان گنجهسی.....
۹۸.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۳.....
۹۸.....	سونای=سئوگیلر گونو.....
۱۰۰.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۴.....
۱۰۰.....	قارچی سوزو
۱۰۱.....	قارچی سوزونون آچیقلاماسی.....
۱۰۲.....	قارپاز.....
۱۰۲.....	قارغی.....
۱۰۲.....	قاراما.....
۱۰۴.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۵.....
۱۰۴.....	بالا سوزو نه دئمکدیر؟.....
۱۰۶.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۶.....
۱۰۶.....	قارا باغ نه دئمکدیر؟.....
۱۰۸.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۷.....
۱۰۸.....	درمان نه دئمکدیر؟.....
۱۱۰.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۸.....
۱۱۰.....	آغا سوزو نه دئمکدیر؟.....
۱۱۲.....	اٲتیمولوی درس لری ۲۹.....
۱۱۲.....	بایرام سوزو نه دئمکدیر؟.....
۱۱۴.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۰.....
۱۱۴.....	باز سوزو نه دئمکدیر؟.....
۱۱۶.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۱.....
۱۱۶.....	تیریز سوزو نه دئمکدیر؟.....
۱۱۸.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۲.....
۱۱۸.....	میانا شهری نه دئمکدیر؟.....
۱۲۰.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۳.....
۱۲۰.....	آنا دیلی نه دئمکدیر؟.....
۱۲۲.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۴.....
۱۲۲.....	باشماق نه دئمکدیر؟.....
۱۲۴.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۵.....
۱۲۴.....	قوبا نه دئمکدیر؟.....
۱۲۶.....	اٲتیمولوی درس لری ۳۶.....

گيه	۱۳۷.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۳۷.....	۱۳۸.....
هٲيران آشيري مى (هٲيران گردنه سى)	۱۳۸.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۳۸.....	۱۳۰.....
گيل	۱۳۰.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۳۹.....	۱۳۲.....
قاي	۱۳۲.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۰.....	۱۳۴.....
ميش (milS)	۱۳۴.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۱.....	۱۳۵.....
گو ر م ك يو خ سا گو زم ك	۱۳۵.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۲.....	۱۳۶.....
كو پ (Köp)	۱۳۶.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۳.....	۱۳۷.....
بخته ور	۱۳۷.....
أرڈك	۱۳۹.....
اوو، أوا. أوا. بو. بيل، بول، پيل، يپيله، بيله و.....	۱۳۹.....
اوو، أوا . أوا، كوكلريندن ترتيبيله.....	۱۴۰.....
اٲينالى داغى	۱۴۰.....
آغاز.....	۱۴۱.....
عقاب	۱۴۱.....
كوپر لو ت	۱۴۲.....
چرشنبه (چرشمبه)	۱۴۲.....
باشما ق	۱۴۳.....
سوباي	۱۴۳.....
قارقال	۱۴۴.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۴.....	۱۴۷.....
شا ه و شاهنشاه	۱۴۷.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۵.....	۱۴۹.....
مو غ	۱۴۹.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۶.....	۱۵۱.....
عممه، عمى يو خ سا آممه، آمى	۱۵۱.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۷.....	۱۵۳.....
بو ستانا وا	۱۵۳.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۸.....	۱۵۵.....
توى -دويون	۱۵۵.....
اٲتيمولوژى درس لرى ۴۹.....	۱۵۶.....

ادبیات سئونلر گوزگوسونده • ۹

۱۵۶.....	مان
۱۵۸.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۰.....
۱۵۸.....	قارا یولا گوی یولا.....
۱۶۰.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۱.....
۱۶۰.....	یولون یومرولسون.....
۱۶۲.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۲.....
۱۶۲.....	وورغونون وورولسون.....
۱۶۴.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۳.....
۱۶۴.....	اٲوین ٲیکیلسین.....
۱۶۵.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۴.....
۱۶۵.....	چادیر.....
۱۶۷.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۵.....
۱۶۷.....	سککو.....
۱۶۹.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۶.....
۱۶۹.....	سومٲر.....
۱۷۱.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۷.....
۱۷۱.....	قادین.....
۱۷۲.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۸.....
۱۷۲.....	دندان.....
۱۷۴.....	اٲیمولوژی درس لری ۵۹.....
۱۷۴.....	سورقه.....
۱۷۵.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۰.....
۱۷۵.....	سراغ.....
۱۷۶.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۱.....
۱۷۶.....	یغما.....
۱۷۷.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۲.....
۱۷۷.....	دین.....
۱۷۹.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۳.....
۱۷۹.....	داغون.....
۱۸۰.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۴.....
۱۸۰.....	دوس (دوست).....
۱۸۲.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۵.....
۱۸۲.....	اریک.....
۱۸۴.....	اٲیمولوژی درس لری ۶۶.....

فەر..... ۱۸۴

ئىتىمولوژى درسلىرى ۶۷..... ۱۸۶

سەئىد..... ۱۸۶

ئىتىمولوژى درسلىرى ۶۸..... ۱۸۸

پال..... ۱۸۸

ئىتىمولوژى درسلىرى ۶۹..... ۱۹۰

دە قورقۇد كىتابى / تۈركمەنچىلىك نۇسخەسى..... ۱۹۰

ئىتىمولوژى درسلىرى ۷۰..... ۱۹۲

ساغدۇش-سۆلدۈش..... ۱۹۲

ئىتىمولوژى درسلىرى ۷۱..... ۱۹۴

پان..... ۱۹۴

ئىتىمولوژى درسلىرى ۷۲..... ۱۹۶

باغا..... ۱۹۶

اۋن سوز

ائلى نىن، يوردونون دردى غمىنه

اوره كدن يانانين قاداسين آليم!

ائىمولوژى درس لرى ادبيات سئونلر گوزگوسونده.
مكتبسيز ميللت لرين حياتيندا چوخ آجيليق لار باش وئيرير. آستا- آستا باشقا بير
ديل، باشقا بير مدنيت سنین بالالارى نين، وطنداشلارى نين ديلينه، مدنيتينه
چئوريلير، كئچميشينى ايتيريرسن. «من ترك نيستم، پدر و مادرم ترك هستند»،
«استاندار محترم آذربايجان شرقى ورزشگاه يادگار امامى افتتاح ائله ديلر...»
يوغوردا «ماست»، «ساريمساغا» سير دئيريك. کوتلوى اينفورماسيا واسيطه لرى،
مطبوعات اورقان لارى گئجه- گوندوز سنى اۋزوندن، كئچميشيندن بيگانه ائتمه يه
چاليشيرلار. آتا- بابانين «هه»، «هن» سۈزو حۇرمتسيز ليك ساييلير. «هن نه دير؟
دئى بعلى، مئرسى». «بعلى» دوغما سۈزلرين يئرین آليز: -چۆرهك يئيررسن؟ -
مئرسى. - سو ايچيررسن؟ -خواهيش ائليرم. و...

تاریخی یئر - یوردوموزون آدلارینی دهیشیرلر. «تیکان تپه» اولور «تکاب»؛ «توفارقان» اولور «آذرشهر»؛ «خییو» اولور «مشکین شهر». داغلارینا، چایلارینا، یالاقلارینا باشقا آدلار قویولور. دده - بابا یوردلاری نین آدی، دادی - دوزی ایتیر، باتیر.

مودروک آتا- بابالارمیز هیچ بیر یئر سبب سیز آد قویماییب لار. بو دهیشیک لرده بوتون سببلر آرادان قالدیریلیر. دیگر طرفدن ده آسیمیلایا قانون کئچیرلر؛ دوکانلار، بازارلار، ماغازالار، هتل لره آنا دیلینده آد قویماغی یاساق اندیرلر. دوکانی نین آدینی «مک دونالد» قویسان مدنیت ساییلیر، آنجاق «یاشار» قویسان یاساق و گئری قالمیش آدلانیر.

بئله بیر آتموسفردہ ائتیمولوژی یگانه علم دیر کی دیلیمیزی، سؤزلریمیزی یاد سؤزلردن آریدا بیلر؛ بیزی اؤزوموزه، آتا - بابامیزدان یادیگار قالان زنگین سؤز خزینهمیزه، اصیل کؤکوموزه و بیر سؤزله اؤز کیملیگیمیزه قایتارا بیلر.

۱۳۹۶نجی ایل عزیز ائتیمولوگ دوستوم «دوکتور ارشد نظری» جنابلاریلا چوخ دانشدقدان سونرا نهایت بئله قارار گلدیک کی، هر هفته نین بیر گئجه سی ساعات دوققوزدان اونا قدر تلگرامدا «ادبیات سؤنلر» قوروپوندا ائتیمولوژی درس لری کئچیریلین. او قرارین اساسیندا وطنیمیزده بیرینجی دفعه اولراق ۱۳۹۶نجی ایلین آبان آیی نین اون بئشیندن ائتیمولوژی درس لری «ادبیات سؤنلر» قوروپوندا باشلاندى. ایش ایره لی گئتدی که بیزه گولن، لاغا قویان، تنقید ائده ن، آلفیش گؤندرن ده اولدو، آنجاق بیر او قده ر چکمه دی قولاقلار تزه سؤزلری ائشیتدی، اونلار آلیشدی. دیلیمیزین اؤزلیک لری، گؤزلیک لری، سؤزلرین تاریخی کؤکو، ایمکانلاری آچیقلا ندیقجا درس لر ده اوغور قازاندى. ایلک اؤنجه موختلیف قوروپلار «ادبیات سؤنلر» له برابر یکشنبه گئجه لری ائتیمولوژی درس لرینی ادبیات سؤنلر کانالیندان گؤتوروب، پایلاشدیلار. تنقیدلر ده چوخالدى، آلفیشلار دا. یاواش - یاواش دانشیقلا ر مطبوعاتیمیزا چکیلدى. ایش اورا یئتیشدی کی، ائتیمولوژی درس لری نین یاییلماسی، سرحدلردن آشدی.

درس لر کئچیریلن گئجه باکی دا و باشقا یئرلرده ده دانیشتیق لار یاییلیردی. بیر او قدر چکمه دی دانیشتیق لار باشقا اؤلکه لر او جومله دن کانا دا پادکست لر واسیطه سیله سسلندی و باشقا یئرلرده درس لرله باغلی کلیپ لر چکیلدی.

ایندی او گونلردن اوچ ایل یاریم کئچیدیر. «ادبیات سئونلر» ده بئله قرارا گلمیشیک قوروپ و کانا دا یاییلان اثرلر ایتیب باتماسین دئییه بیر یئر توپلانیب، الکترون کیتابلاری شکلینده یاییلسین. آردیجیل نشر اولاجاق بو کیتابلارین ایلکی آذربایجان ادبیاتی نین تانیلمیش سیماسی «ائلدارموغانلی نین» آلتیمیش ایل لیبی موناسیبتیه قوردوغوموز آنلاین تدبیرین دانیشتیق لارینی احتوا ائدی و بو یاخینلاردا سیز حؤرمتلی اوخوجولارا و ادبیات سئونلره تقدیم اولدو. ایندی ایکینجی الکترون کیتاییمیزی «ائتیمولوژی درس لری» عنوانی آلتیندا یاییریق. بو کیتاب اوچ ایل یاریم مدتینده (۱۵/۸/۱۳۹۶ دن ۲۷/۱۲/۱۳۹۹ کی می) «ادبیات سئونلر» گروپوندا کئچیریلن درس لردن عبارت سئچیلیمیش درس لر مجموعه سی دیر.

یئری گلمیشکن ضیالی دوستوم، ائلیمیزین، وطنیمیزین و خالقیمیزین قایغی کش اوغلو «دوکتور ارشد نظری» دن ده یرلی بیلگی لرینی عوض سیزجه سینه بیزیمله پایلاشدیق لاری اوچون و بو کیتابین عرصه یه گلمه سینده چکدییی زحمتلریندن دولایی اؤزوم و بوتون ادبیات سئونلر طرفیندن تشکر ائده م. ائله جه ده کیتابین فئی ایش لرینی گوژن جناب «مرتضی سلمانی» و اونون حاضرلانما گئدیشاتیندا ده یرلی واختلارینی بیزیمله امکداشلیق ائتمکده صرف ائدن سایین «زکیه خانیم ذولفقاری» و «ویدا خانیم حشمتی» یه ده اؤز منتدارلیغیمیزی بیلدیریرم.

کریم قربانزاده

۵/۵/۱۴۰۰

ائىمولوژىمىزىن ھاققىندا اۋن سۆز

سۆزلىرى آچىقلامادان اۋنجه ائىمولوژى علمىنىن ھاققىندا من نئجه سۆزۈ دئىمك اىستە يىرىم.

دوستلار، كئچمىشده اولان بىر چوۋوخ آيىده لر، يئر قازىنتىلارلى زامان زامان آرادان گئدىب و بوگون اولارلىن چوخو آلدە دئىل. تىكجە بىر شى كى بىز اولارلا استناد ائدىرىك و كئچمىش اينسانلارلىن تارىخىنى، ياشام طرزىنى، و اصلن سۆزلىرىن نە تەر يارانماسىنى كى ائىمولوژى علمى نىن آماجىدى، اولارلى سىزە چاتدىرمالىيام. سۆز يوخ كى ۲۵-۲۶ ايل اۋنجه دن ائىمولوژى سىسىمىزى سادە بىر ايمكانلار لا، دوستلارلىن و قلمداشلارلىن قوللۇغوندا اولوب اولارلا يئتىرمىشيك. آنجاق ايندىكى اورتام فضا و نئت دونياسى ھر ندىن آرتىق بىزىم خالقىمىزىن، مىللىتىمىزىن كى، بونلارلىن كولتور ائولرى يوخدو، بىلىم يوردلارلى يوخدو، مدرسە، اوشاق باغچالارلى و باشقا دىل، ائىمولوژى و سۆزلوك مركزلرى يوخدو. اونا گورە نئت دونياسىندىن بوتونلوكلە فايدالانماليىق وسوزلرىمىزىن كوكونو و او كوكلرلە ايلگىلى بوتون آنلاملارلى خالقىمىزىن اىچىنە آپارماليىق.

علمى ائىمولوژى نئجه باشقا علملرە چوخ گوونىر، يانى بوتون علملرە گوونىر. آما ھر ندىن آرتىق كئچمىشده يازىلمىش، مکتوب اولموش، اورنك اوچون بۇيوك و دوھالى اينسان ماحمود كاشغارلى يا سونرالار مىرزا مەھدى خان استر ابادى و

بوگونکو یاشایان سۆزلوکچو دوستلاریمیز کی چوخ زحمت چکیلر. بونلارلا سایغی بسله بیریک ائتیمولوگیا باخیشی دئدیکده بونلارلا سایغیسیزلیق دئییل هئچ، بلکه بونلارین امکلرینی داها آرتیق خالقیمیزین ایچینه اپارماق دئمکدیر. کئچمیش سۆزلوکلرده چوخلو سۆزلرین تکجه معناسینی اونون قارشیسیندا یازیملار و یا آرتیق بیر نئچه سۆزده اونونلا باغلی آرتیریملار. و، آیه او بویوک اینسانلار، بونلاری دا یازماسایدیلار داها وضعیتیمیز بوندان دا چوخ بئله گرگین و قولای اولاردی.

اونلارلا یاناشی خالقیمیزین دیلینده اولان آغیز ادبیاتیندا چوخ گۆزل بیر سۆزلر کی هئچ بیر سۆزلوکلرده یازیلمايیب اونلاردا بیر فاکتور کیمی گوونیریک. علمی ائتیمولوژی چوخلو تاریخه، جوغرافیایا و باشقا توپلومسال علملرین هامیسینا گوونیب و اولانلاردان قوللانیر و خصوصیه کی بونلارین هامیسینی علمی فلسفه باخیشیندان و اؤزلیکله، تورکو دیلیمیز کی بیر ایلتیصاقی دیلدی و هر دیلدن ارتیق ایلتیصاقی دیلین گوونه جه یی ائتیمولوژیدی، بوندان فایدالانیریق. باشقا دیللرین ده اؤزلرینه ائتیمولوژیلاری وار اما اونلارین ائتیمولوگیاسی چوخلو دیل تانیسمانلیغی (زبان شناسلیق) سوره جینده گئدیر. اما ایلتیصاقی دیلده، چون کؤکنلی بیر دیلدی و کؤک اساسیندادی، ائتیمولوژینین اؤنمی داها آرتیقدی.

بیرده بو کئچمیش یوز ایلین سوره جینده تورکو دیلی بوتونلوکله یاساق اولوب و بو دیلین حاقیندا اراشدیرمالار، یازیب یاراتمالار اولمايیب اونا گوره دی چوخ بیر شئیلر یازیلمايیب و بیزیم سوزلریمیز باشقا دیللرده ایتیب باتیب. دیلیمیزین سوزلرینین دونیانین باشقا دیللرینده حتتا افریقا دیللرینده ایزلری وار. بیز بونلاری ییغجام فورمادا آراشدیرماغین قرارینا، گلیمیشیک. البت او قدر کی الیمیزدن گله بیلر. و بونلارین هامیسیندان آرتیق چون یوز ایل بیر دیلین اورنک اوچون ائتیمولوگیاسی یازیلمايیب، دیلیمیزه آمانسیز جاسینا یاواند (منفی) ائتگیلر بوراخیب اونا گوره دی کی، بیز بو گون ائتیمولوژی دئدیکده چوخلو او سۆزلر کی خالقیمیز اونلاری فاسجا، عربجه و انگلیزجه بیلیر، بیز چوخلو اونلاری اچیقلا بیریق و اونونلایاناشی اؤز تورکوموزده خالقین آغزیندا سیراوی ایشلک و

دانیشیلان سۆزجوک لری ده اچیقلا بیریق. و بو گئدیشاتدا گاهدان خالقیمیزا، دیلیمیزه تاریخلریمیزه و کئچمیشلریمیزه اوره یی یانان اینسانلار تنقیدده ائدیرلر کی، بو سۆز عربجه دی و یا فاسجادی. بیزیمده اونلارا دلیللریمیز وار. دئمک ائتیمولوژی علمی نین اساس گؤونه جه یی هر نندن آرتیق حتتا کئچمیشده اولان سۆزجوکلردن آرتیق، اؤنملی دلیللر اساسیندا اولدوغودور. یانی بو گون علم دونیاسیدی. بیز دلیللریمیزی اورتایا قویوروق و دینله ین دوستلار و قلمداشلاریمیزدان دا، اوموروق کی بیزیم دلیللریمیزه چوخ اؤنم وئرسینلر. چونکو چوخ بیر شئیلر اؤز الیمیزده اولماییب و کئچمیش تاریخلر، مکتوبلار دا شاهلارین دستورویلا و حاکمیتلرین اؤز خئیرلرینه اولدوغو مصلحتلر اساسیندا یازیلیب اونا گؤره دی کی، بیر چوخ سۆزلریمیز قونشو و یاد دلیللره گئدیب و حتی او دلیللرده بیر دیشیکلره اوغراییب اورنک اوچون نوقطه لی "ت" ایله یازیلمالی سۆزلر کی بیز بو گون چونکو عرب الیفباسیلا (کی تورکوموزون عرب کوکلو الیفباسی دیر) یازماق مجبوریتینده بیک. اونلار بیزیم نوقطه لی "ت" ایله یازیلان بیر سۆزلریمیزی دستکلی "ط" ایله یازیلار یا "س" حرفیله یازیلمالاری "ص" ایلا یازیلار. و یا اوچ نوقطه "ث" ایله یازیلار. آنجاق بیزیم ایشیمیز چوخلو بنزه یر بیر موحاسیبله بیر ریاضیاتچی نین ایشینه. یانی بیر سۆزلوکچونون فرقی بیر ائتیمولوژیستله بونا چوخ اوخشا بیر حسابدارینان بیر دئمک ریاضیاتچی اوزمانی. بیزیم علمی کوکلره ایشیمیز وار و دلیللریمیز آکادمیک کوکلر اساسیندادی. حتی بو سۆزلر یازیلما میش اولسادا. یانی دلیللره گونیریک و او دلیللرین اساسیندا سۆزلری صافا چیخاریب آریدیریک کی هانسی بیزیمدی؟ نیه بیزیمدی؟ و هانسی بیزیم دیلیمیزده قوناق سۆزجوکو و اونو دیلیمیزین دیرمانیندا دا دارتیلیب دیشیلمه سی نه فورمادا اولوب وبونلارین آراشدیرماسیندا علمی تاریخ بیزه چوخ یاردیم ائدیر کی، علمی تاریخین ده بئله چوخلارینی بو سۆزلرین پنجره سیندن و آچیشقاسیندان الدهه ائدیریک. اودو کی، بیزیم بوگونکو گتیردیییمیز دلیللریمیز و نیه لیک لریمیزین اوستونلوگو وار کئچمیشلرده مین ایل بوندان قاباق یا ۴۰۰ ایل

بوندان قاباق یا حتی ۵ ایل بوندان قاباق یازیلیمیش سۆزجوکلرده اولان معنالارا، اونلاردا دا دیققتله باخیریق، اوخووروق گۆروروک. اما هاما سۆزجوکلریمیزده کی مؤوجوددور آما بعضن چوخلارینی دا گۆروروک کی نه تهر فارسلاشدیریلیب و فاسجا فورماسیندا یازیلار. مثلا اؤرنک اوچون قاتار سۆزونو دسته لی ط ایله یازیلندا بو نیشان وئیر تاریخدن خبرسزلیگی. بو نیشان وئیر بیر تورکی باخیشیلان و تورکو کئچمیشلرین مدنیت تاریخیندن خبرسزلیکلی. اونا گۆره بیزیم چوخلو چالیشمالاریمیز یئر یورد آدینا و بوگونکو خالقیمیزین دیلینده ایشلک اولان آغیز ادبیاتیندان آیینما سۆزلردیر. کئچمیشلرده باشقا دیلرده سوزلریمیزین آچیق آیدین ایزلری وار و اونلاری بیز تاپیریق و نیه بیزیم سۆزلریمیز اولدوقلارینا، دلیللریمیزی اورتایا قویوروق. بو سۆزلر او دوستلارادیر کی، تنقیدلری بیر آز شونیزم باخیشینین اساسیندا دیلجو هر دیل بیر علمدیر یانی تاریخ، جوغرافیایا، یئر یورد آدلاری و کلمه لرین دوغال یارانیش تاریخسل معنالاری رئاللیقلار لا اوغون اولدوقلاری. چونکو بنزه بیشلر و اوخشاملار بیزه اساس دئیل. چوخ بیرسۆزلر وار کی اونلاردا بنزه بیش گئدیر یانی بیر بیرینه چوخ بنزه بیرلر کی اونلاری ائتمولوژی حئسایینا قویماق اولماز.

بیز بیر کؤکون عائله سینده اولان بوتون کلمه لره و اونلارین اورتاق معنالارینا دیققت یئتیریریک اونون اساس کوک معناسینی و کؤکونو اورتایا قویوروق. بیر سۆزه، بوتون توپلوم و عائله سینده اولدوغو سۆزلرین کوللکئسیونون اساسیندا نظر وئیریریک و آچیقلایریق. اونا گوره دیر کی، منیم اینتظاریم قلمداشلاردان و دوستلاردان بودو کی بو تاید، دئمک اولار اوتای آذربایجاندا دا، ائتمولوژی سسینی بیزیم دیرنیشیمیزله رسملشدیریب و بیر علمی رشته کیمی ادبیاتدا قویوبلار وایندی ده اوردا بیزیم بوتون ائتمولوژی سسلریمیز کولتور ائوینده سیرالانیر و مندن چوخ یوکسک اینسانلار سونرا گلیب قاتیلیلار. و ایندی ائتمولوژی اساسیندا سۆزلوک، تورک دونیاسیندا یازیلماق ایشلری آپاریلیر منیم ده آچیقلامالاریم، اؤنرلیریمه بوتون تنقید یولاری آچیقدی و بو بیر قاپی دیر کی

نت دنیاسیندا آچمیشیق و اوندان دا اؤنجه، ساده ایمکانلارلا بونو یئزینه یئتمیشیک و بوگونکو نت دنیاسی دا هامان ایشلریمیزین داوامچیسیدی. آنجاق من هامی دوستلاردان، قلمداشلاردان و دیلیمیزه اوره یی یانان اینسانلاردان تعصوبسوز علمی باخیشلار اساسیندا اولنلار، آل اوزادیرام، بونا کی گوجلو دولترلر سیاستلرینین اساسیندا قایداسیز بیر دیل لری کی اولنلارین ائله بیر ائتیمولوژیسی اولایلمیر، چون قایداسیز دیللرین سؤزلری ده قایداسیز اولراق کوک اساسیندا دئییل نه قدر ایصرار ائله ییب دیرنسلر ده ، بو گونکو علم، گؤزلیکلری منیمسه بیر و اولنلاری دوغولاییر و قایداسیز سؤزلرین و قایداسیز دیللرین و کوکنلی اولمایان دیللرین، بیر او قدر ائتیمولوژیلاری اولایلمز. یانی ائتیمولوژی چوخلو ایلتیصاقی دیللرین اللرینده کسرلی بیر یام یاراقدیر کی کئچمیشلرینی و بو گونکو سؤز دوزنمه سینی قاباغا آپارسین. من آریلا بیرام کی چوخ یاخین زامانلاردا کولتور ائوی قورولسون. اوردا یوزلر اینسان ایللر بوی چالیشمالیدیر کی ائتیمولوژی اساسیندا دونیالیق تورکو سوزجوکلریمیزی چئویرسینلر، همی ده بو تایدایازیلیمیشلاری اونا آرتیریب علاوه ائتسینلر. تورکو دیلیمیزین بیر اوقدر چیخاری یانی پاتانسیییلی وار کی، ایللر بویو بونون اوستونده چالیشماق و ایشلمک یاساق اولوب. لازیمدی کی بوندان سونرا ایشلنیلسین و خالقیمیز، یازیچیلاریمیز و شاعیر لریمیز بوندان آرتیق گورسونلر کی، نه بؤیوک بیر دیل دنیزینده و دیل اوکیانیندا ییق و ائتیمولوژیسینین گؤزلیکلرینه بوندان دا آرتیق داها اینانسینلار.

آشيق سوزو نه دئمكدير؟

بیرینجی سۆز کی، من ائیمولوژی سۆز صوحتلریمیزین سیراسیندان اونی اچیقلاماق ایسته بیرم و ادبیات قوروپلاریندا دا گاهدان گورونور کی، بیر بئله سوزلرین اوستونده تارتیشمالار گئدیر او، آشیق سۆزودو. آشیق سوزو نئچه جور دو آما بونلارین ظاهیری بنزه یشلری بونلاری بیر بیرینین اوستونه سالیرو هانسی نین هانسی بیر کوکدن اولدوغونو ایتیریر و بیژده اونی بئله اچیقلا یا بیلرک، بیر آشیق وار کی او حتمن پاپاقلی " آ " حرفیله یازمالیدی. او آشیقلا ر، ایلکین موغلار دیرلار کی کۆهوللرده ایلکین اوخوماقلاری، ماهنیلاری بسلمه بیبلر و اودون کناریندا ایفا ائدیبلر و اوندان سونرا اوزانا چئوریلبلر، اونلارین چالغی یام یاراقلاری دا قوپوزویموش و سونرالار داها اوزانلیق دورو چوخ اوزون زامان چکیر. چوخ اوزون بیر دوره اوزانلیق دورودو. و دده قورقود دئمک سونونجو اوزانلارداندی. و دده قور قوددان سونرا یانی اوغوز دوروندن سونرا، هم آشیق ادبیاتیندا و هم قوپوزون تئللرینده، فورماسیندا دییشیکلیکلر اولوب و همی اوزانلارین آدی، آشیق آدینا چئوریلپ. آشیق معناسی هم آشیب گئتمکدندیر کی آشیقلا ر اولدوقلاری یئردن بوکندن او کنده، بو قصبه دن او قصبه یه و بو دوشرگه اولان یئرلردن باشقا بیر اینسان توپلوملارینا گئدر دیرلر و بونلارا ائلجه بیلن ده دئیر دیرلر. چونکو هئچ بیر بوگونکو باغلانتیلار کی اینسانلارین خبرین و دوشونجه سینی بیر- بیرینه

یئتیرسین آشیقلاردان ساوایی بیر کیمسه یوخویدو. هر بولگه ده بیر آشیق اولسایدی هامان آشیقلار ائجه بیلن ایدیلر ده. اوزانیزم دورو او صنعتده ان اوزون دوره دی تاریخیمیزده و آشیق ادبیاتیمیزدا. وسونرالار دی کی یاواش-یاواش هم اونلارین چالیدقلاری موسیقی آلتی یئتگین ل شیر

البت بیر شئی آرتیریم کی بوگونکو موسیقی سؤزوکى چوخ دا چوخ یئرلرده ایشلکدیر، اصلینده موغیسی سؤزوندن دوزلیب کی، اوردا ایکی حرفین بیر بیرله یئری نین دییشمه سی، دئمکدیر. و اوغوز ادبیاتیندان سونرا کی آشیق سؤزو اورتایا چیخیر و اوزانلیق دورو یئکونلا شیر آشیق همی آشیب گئتمک آنلامی داشییر و همی ده آشیق قاتغی یانی، مورکب معناسیندادی. قاتغی = مورکب و قاتغی یا آشیق کی کؤکی آش، دیر بو آنلامی بونا گؤره اؤزونه آلیر کی، آشیقلار ساده اینسانلار دئییلیمیشلر اونلار فیکیر صاحابی، دوشونجه صاحابی اولوبلار. اونلار گؤروب گؤتورموش اولوبلار. مجلسلر یولا سالیبلار و چوخ اینسانلارلا دوشوبلر اونا گؤره اونلارین هم تجربه لری و هم دانشماقلاری، چوخ بیلگیلری و معلوماتلاری اولوب. اونا گؤره اونلار آشیق = پیچیده اینسان، بومعنا دا کی یانی ساده دئییلر. بو آد چوخ بیلیمیش اینسان آنلامینی داشییر.

و آش کؤکوندن آشبازخانادا دوزه لیب. آش، باز، خانا دا، تورکودلر. و اوچ قاتغی سوزدو کی، بو بیر دنه سؤزو دوزلدیب «آشبازخانا» دا دوزلن ساده جه بیر شی دئییل. یانی اوزامانلار کی اینسانلار تکجه سوت

بیشیرردیلر، تکجه سوت یئیردیلر اوندا اونا آشبازخانا یا آشخانا دئمزدیلر و لازیم ده دئییلدی. اما اوزامانلاردانکی اینسانلار بونو اویرنیبلر کی، نئچه شئیلری بیر - بیرینه قاتیب و بیر اؤزل یئیمیش شیرسینلر، آشخانا یا آشبازخانا معنا تاپیب اؤزونه. یانی نئچه شئی بیر بیرینه قاتیب و یئنی بیر یئمک دوزلتمک. یا حتی آشیلاما سؤزو کی واکسیناسیون معناسیندا دی، اودا ائله آش سوزوندندی. یانی نئچه بیر شئی بیر - بیرینه قاتیلیب و دوزلیب کی، اونو اینسانلارین ساغلاملیغی اوچون

اینسانلار ورورلار کی، خسته لیگین قاباغینی آلسین و یا خسته لیگی ساغالتسین.

دئمک آش سؤزو ده اوسؤزدندی. حتی آشغال سؤزو ده یا آشغال قابی، همان آش کؤکوندنیر. یانی قارما قاریشیق بیر شی کی، زیبیل قاییدی، آشغال قاییدی هر شی توکرلر.

سؤزوم او آش کؤکوودو کی آشیق سؤزو اوندان دوزلیر. بو آشیق کی ساز گوتورور او قوپوزدا سازا چئویریب او زامندان کی، اوزانلار آشیغا چئوریلدی قوپوز دا سازا چئوریلدی و قوشوق دا شعیره چئوریلدی. و بونلار بو دئمکدیر کی، دیل بیر دیری موجود کیمی زامان- زامان یئتگین لشیر، زنگین لشیر وگوندن گونه اؤزونو چاغداشلاندیریر.

چوووخ قیسساجا دئسک: موغلار، کوهولرده اودون کناریندا فورمالاشیرلار و سونرا اوزانا چئوریلیرلر و زامان زامان اوزانلاردا آشیق اولورلار آشیقلا بیر صینیفدیر، بیر اینسانلاردیلار کی او یولدان اؤز ماعاشلارین دا الدهه ائدیرلر سببی ده اودو کی، زامان - زامان بو صینیف نئچه مین ایللردی داوام تاپیب قالاییلیرلر و آشیق صینیفی اؤزللیکده مخصوصدو آذربایجانا.

اوددان سؤز گئتدی بونو دا آرتیریم کی، اودلار دیاری یا اوترو پاتقان کی اوت سؤزو اوندان وار، یانی اودلاری قورویانلارین اؤلکه لری. کی اودون یان یوره سیندن موغلارین ایشی کی ایلکین آشیقلا ردیلار باشلانیر. بونلار بیر صینیفدی سازگوتوروب مجلس یولا سالیردیلار. بو آشیقلا کی آش کؤکوندن قاریشیق ائلجه بیلن، بیلگیسی اولان اینسانلار معناسینی داشییر. بو آشیقین فرقی وار اویری عاشیقیلان کی بیر اوغلان بیرقیزا یا قیز اوغلانا عاشیق اولار. اصلی کرم، لیلی مجنون کیمی کی، بیر - بیرلرینه ورغونیدولار. او "ع" حرفیه یازیلمالیدی. عاشیق معناسیندا اونون کؤکوغشقه دی و عربجه دن گلمه بیر کلمه دی. بیر بیتگینین آدید کی، یان- یوره سینده اولان آغاچا یابیتگیلره دولشارلار واونون بارانتایی بیزیم تورکوموزده سارماشیق اوتودو. سارماشیق بیر بیتگیدی کی، یان

یوره سینده اولان بیتگیلره دولشار یوخاری گئندر. بو مجازی حالدا سئوگی، عشق سئومک آنلامین داشییر. بو عاشیق سؤزو کی "عین" له یازیلیر نه قوپوزو وار نه ده سازی وار نه مجلس یولا سالار. اودو کی، بیز اثتیمولوژی دئدیکده تکجه اثشیکن بیزه بیر قوناق گلن سوزلری آریتماق و تمیزلمک دئییل بلکه، ائله اؤز کوکوموزده اولان سؤزلرین ده کیملیینی تانیتدیرماقدی و اونلارین نه تهر اولدوقلارینی دئمکدی کی، بونا آیه راست گلک و یازماق ایسته سک، اؤز کؤکونون اساسیندا "ع" حرفیله عاشیق فورماسیندا یازمالییق کی، اونلارین دا تاریخ بویو مثلا اصلی کرم و یا ایندیکی جاونلار کیمی کی بیر بیرینه وورغون اولورلار کی، وورغون دا دئییه بیلیریک کی داها گؤزل اولار.

بونلاردان دا علاوه بیردنه ده آشیق وار کی اونا آشیق شیدتلی حالدا و یا آشیق اویناماق دئییرلر. اونون کوکو بونلارلا فرق ائدیر. او آشیق بیر سوموکن دوزلیب کی دوارین، مالین قیچلارینین سومویوندن دوزلیب و اوشاقلارین اویناماق وسیله لری دیر. خصوصیه بایرام قاباغی اوینایارلار. ایندی ده یئنه یواش-یواش دب چیخیر اویناییرلار. اونون کؤکو اوشتوقدو. اوشتوق بیر تیکه سوموکنو کی ات کسند و یا ائوده حیوان کسب سویوب آتین آیراندا اوندان چیخار. اونون کؤکو اوشتوقدو. بیر تیکه سوموکنو کی، اوشاقلارین، باشینی قاتیر. او سومویون ده، بوکی وار، جیکی وار، اونباسی وار، تووخانی وار کی، بونلارین دا معناسی وار کی یئری گلنده آچیقلا ناجاقلار. بس گوروروک کی نچه دنه کلمه کی هره سی بیر کؤکدندی بیر بیرینین اوستونه دوشور و بیزیم یازیچیلاریمیزدا سهولری یارادیر. حالبوکی بونلار هره سی بیر کوکدندی، هره سی بیر سؤزدو و هره سی گرک اولدوغو کیمی علمی فرمادا بونلاردان قوللاناق.

اورمو سوزو نه دئمکدیر؟

یئر یورد آدلاریندان اورمو شهری نه دئمکدیر؟ بونو بیلیریک کی یئر یورد آدلاری شانسسی دئییل، یانی ائله بیر نفر اوتوروب بیر آدی قویا و او آددا همشه بئله قالا.

هئچ وقت بئله اولماییب تاریخده. بیر یئر، یوردا، شهره بیر کنده یا چول آدلارینا حتی. چوخلوشهر و کندلریمیز، ایلکین باخیشدا بیر چؤل آدلاری اولوبلار کی، اینسانلار کی سیغیناجاقلاریندا یاشاییرمیشلار اونلار آد قویوبلار. ایندی ده اؤجوردو. ایندی ده هر کندی اؤزونون، کؤوشه نینین، داغینین، داشینین، دره تپه سی نین، چایی نین، گدیگرینین، سال زمیلری نین، هامیسینین اؤزونه اویغون بیر آدی وار و او آدلار اویغون اولمازسا تاریخده قالا بیلمز. بو آدلار اوقدر قویولوب دییشیلیب او آد کی داها اویغوندو تاریخ بویو اؤزونو قورویوب ساخلایا بیلیب. او آد منیمسه نیلیب و همشه قالارقی اولوب. حتی باخمایاراق بوگونکو بعضی علمدار- گرگر کیمی بیر شهرین آدینی حکومت گؤتوروب هادی شهر قویور. اما خالقین دیلینده همان علمدار- گر گردی و تاخما یوخاریدان قویولان یئر یورد آدلاری قالا بیلمز. مومکوندو بیر موددت داوام تاپسین و دولت کاغاذلاریندا یازیلین حتتا شاه حوکومه چاتاندان سونرا اورمو شهرینین آدینی اؤز دده سینین آدینا رضائه قویدو کی اینقیلاب قوپاراق خالقین الیه دییشیلیب قدیمکی آدی (اورمو) اوشهره قویولدو.

بیلیریک علمی تاریخده کی ایلکین اینسانلار اورمو گولونون یاخالاریندا ساکینلشیبلر و ایلک ساکینلر همشه بیر یئرین آدینی قویارلار. آلتای داغلارینین شومالیندان گلن اینسانلاردیلار کی اورمو گولونون یاخالاریندا ساکینلشیبلر و اوردا بشریتین ایلکین مدنیتین و تاریخینی قویوبلار همشه کؤچری اینسانلار مدنیتیه مالیک اولای بیلمز، اونلار کی ساکینلشرلر، اونلار لازیمدی کی یاسالار یازیلین و او یاسالارین اساسیندا اونلاردا مدنیت قورولسون، شهرلر دوزلین و یئتگیلنلشسین. اودو کی اورمو شهرین ان بؤیوک بیر اؤزلییی، ایلکین مدنیت مرکزی نین بیر اولدوغودو. و بونو دا بیلیریک هئچ زامان اورمو یان یؤره سینده، اورمو گولونون یاخالاریندا تورکلردن ساوایی هئچ بیر اینسان یا ائل و تیره گلیب اوردا ساکن اولماییب. همشه اولارین ساکینلری تورک اولوبلار. اودو کی اونون آدی دا اصیل تورکجه دی. اورمو سؤزونده " اور" کؤکدو و اورمو و یا اوروم

فورماسیندا دا دئییلیب کی اوروم فورماسینین آخیجیلاشمیشی کی خالقین دیلینده ایلک باخیشدا سؤزلر خالقین دیلینده و اغزیندا فورمالاشیب و آخیجیلاشیبلار. مکتوبلاشماق چوخ سونرالاردی. اودو کی اصلن اورماق یا اوراماق اؤزو بیر اسکی کؤک و فعل لریمیزین بیریدی. اورماق یا اوراماق یانی دیکلتمک، اوجالتماق. دیکلتمک یا اورماق همشه معناسی دیکای دئییل دیکای یانی ارتفاع. همشه بواندازه اوجالیق دئییل، بلکه اولا بیلیر چوخ یئرلرده کی بیر شئین بیر اؤزللیگی او قدرقاباریق و دیک اولور کی گؤزه چارپیر و گؤزه گلیر و اونونلادقوبولور. مثلا او فعلدن سونرا اوروک یا اوروق سؤزو کی تورکوموزون میلی اسطورو قهرمانی نین یاشادیگی یئریمیش. یا اورمان، اورامان کی جنگل معناسیندادی اونون دا سببی بودو کی اوردا آغاجلارین اوجا اولماسیدی. اورماندا آغاجلار همشه یاریشدادیرلار کی، کؤلگه ده قالماسینلار. اوجالسینلار کی گونشین ایشیغیندان یاخشی قوللانسینلار، فایدالانسینلار. اونا گؤره دی کی ان اوجا آغاجلار اورمانلاردا اولار. و اورون اؤز معناسی یانی اوجا، دیک یوکسک و بو معنا بوتون اور کؤکونه یاپیشان سؤزلرین هامیسیندا یئرلی ایلگیله بو معنایی یئتیریر. اورون بیر معناسی دا محصولدو. بیچه نک محصولو کی یایدا گؤتوررلر خرمنه آپارارلار اونون دا سببی بودی کی او اکیلیمیش شئیلر کی بیر زمان هئج گؤرسنمیردیلر و یوخویدولار یتردن دیکلیب و اوجالیرلار حاصل گتیریرلر، دن دوش گتیریرلر کی، اینسانلار اوندان فایدالانیر. یانی اورون محصول معناسیندا اولدوغو دا یئنه هامان او دیکلدییی، اوجالیدیگی و بئجردییی دیر.

چوخ یئرلرده ائله بو کؤکه باغلی یئر یورد آدلاری وار بیر ده اورومچودو کی، ایندیکی چینین اویغور مرکز لرینین بیرینده یانی دوغو تورکستاندا ساکنلشن بیر شهرین آدید. یا اورگنچ کی تورکمنیستاندادی اودا شهر آدید یا اورخان سؤزو کی تورکییه ده "خ" حرفینین یئرینه "ح" ایشلدلرلر و اورهان دئییرلر، یانی بؤیوک خان، خانین اؤزونون معناسی بؤیوکدو. اورخان یانی خانلار خان، بیگلر بیی، کی، اونون مقامی و موقعیتی نیسبت باشقا بیگلره و خانلارا گؤره یوکسک بیر

موقعیتده دیر. اونا گۆره اورخان او معنادادی. یا مثلن اورنیک دۇورو کی شکیل دوروندن سونرا تورکو موزون نئچه دۇورو وار و اورنیک دۇورو کولتورل دۇوره دیر. بو دۇوره ان اوزون دۇوره دی تورکوموزون یازی پوزو تاریخینده. اورنیک دۇورونده تورک اینسانلار کی، سونرا آنجاق بونلار تورک اولولار، تورک تانییرلار اولنار بو ایلکین شکیللری قیساسالیدرلار و اولناری حرفه چئویرلر، یانی ایلکین حرفلریمیز تورکوده ایلکین شکیللردن چئوریلیدیر. اورنک اوچون گئجه نین علامتی بو گونکو "C" یا "سی" حرفی کی لاتینجادا "جی" دی. انگلیسجه ده "سی" دی، اولموش. اورتاسیندا بیر اولدوز علامتی کی نیشان وئردی کی یانی گئجه دی.

اورنیک دۇورونده شکیللر یاواش-یاواش قیساسالیدی. مثلاً "C" نین اورتاسیندا اولدوز سیلیندی و او علامتی چکمک کیمی بیلینردی یانی گئجه. یا "O" حرفی کی ایندی لاتینجا و انگلیسجه ده وار، اونون یوموروبیر شی چکیدیر، نئچه شوعا دۇوره سینده. شوعا علامتلی یاواش-یاواش سیلیندی ائله او یومورو ایچی بوش قالدی کی، گونش علامتی ایدی یانی گوندوز. یانی اور نیک دۇوره سی اوزو بیر اوزون دۇوره دی تورکوموزده، کی "اور" کوکویله باشلانیدیر. "اور" سوزو اوزوده حتی بو گون خالقیمیزین دیلینده ایشلکدیر. دئییرلر بیرى نین کی تیننده یانی بدیننده بیر دیک وار کی، زییلدی یا خالدی یا اصلن یئکه بیر شئیدی کی بوینونون آرخاسیندا نورمال دئییل، اونو خالقیمیز ایندی ده دئییرلر فلانکسین مثلاً بوینوندا اورو وار.

و حتی "اورا" سؤزوده کی خمیر یاپاندا چۆرک یاپاندا، چۆرکچیلر بیر آرتیق اوندو کی، اونو سپرلر لاواندین اوستونه کی، چۆره ک اونا پایشماسین ائله اونا دا "اورا" دئییرلر. اور یانی آرتیق یوکسک. بوتون هامیسیندا بو معنالار هامیسی پروتورک وپروتو آلتائیک منشالی دیرلر اوروک سؤزوده کی، بو گون یئنه ائراق اولکه سینده دیر یئنه همان معنایی داشییر و بونلاردان آرتیق گۆزوموزون اؤنونده اولان "اورامی" دیر کی بو حاقدا من دئییم اورامی (شهر یئری) کی چوخ بیر احتشاملی و

عظمتلی بیر شهر ایمیش کی یاواش۔ یاواش زامان اؤته رینده ایندی چیخیب آشکارلانیب و او حاقدا گوزل و صمیمی عالیم دوستوموز دوه‌دور روشن خیایو فرهنگ سومئر آدلی کیتابلاریندا او حاقدا و سومئرلر حاقدا گؤزل و دیرلی سؤز صؤحبتلری ده واردیر کی، بو شهر خیوشهری نین یاخینلیغیندادی یانی قاراباغلار، و کوچنه نین آراسیندادی و اونون یان یوره سینده، وراوی، ورزند ارجق کیمی، کندلردن ده حمدالله مستوفی آد چکیبدی. و ایندیکی خییوون آدی مشگیندی کی، او "گاف" حرفی بیلیریک یوموشاق حرفدیر و او مئشگین اولسادا دوزدو. یئنه ده تورکودو. زنگین کیمین، یئتگین کیمین. وبلکه ده او داهایاخیجیلاشمیش فرمادا "مئشین" اولاییلر کی "مئشین" دری دن دوزلمیش بیر شئیره دئییلیر. اودا اولاییلر کی "ی" بین یئرینه "گاف" یازیلیبدی. آنجاق هر حالدا ایکسیده تورکودو. "اورامی" گؤزوموزون قاباغیندا دی وهله ده قالیر. و اوندان اولان او ماحالدا، او بؤلگه ده اولان سو کمرلری یانی ساخسیدان دوزلمیش سو کمر کشلیکلری (لوله کشلیکلری) و سو آنبارلاریندان هله ده اثر گؤرونور. یا مونقولجا دا "اورما"، "اورام" یئر یورد آدلاییدی کی، هره سی بیر شهردی و آنجاق بونون حاقیندا چوخ سؤز صؤحبتلر کی اورمو کؤکونه باغلیدی و بونلارین هامیسیندا دیک و اوجالیق اونون اؤزلیگی کی گؤزه چارپیر. و "اورمو"، "یا اوروم" شهر کی آخیجی اولماق اوچون اورمو دئییلیر اونوندا آن اساس و بؤیوک سببی کی، بو آدی اورا داشییر منجه اورانین او ایلکین پارلاق بؤیوک مدنیتی دی کی، اورمو گولونون یان یوره سینده او مدنیت یارانیب و حتتا اونون تاریخی کئچمیشلرینه بیر قاییدیش اتسک، بللی اولور کی تبریزله برابر و بلکه تبریزدن ده قباقدکی تاریخلره قاییدیر کی، تورک ائللری نین ایلکین ساکینلشدییی و مدنیت قوردوقلاری یئرلرین اؤنملیسی دیر.

آزربایجان نه دئمکدیر؟

بو سۆزو تورکییه ده بیزدن داها دوزگون دئییرلر یانی "آزربایجان" فورماسیندا دئینده هله سۆزون او ظاهر ایفاسیندا اینجه قالین قایداسی قاریشیر. أما تورکییه ده بونو "آزربایجان" دئییرلر و بو داها دوزدو و گۆزدی. أمما حاییفلار اولسون کی بوسبوتون شووونیزمه باغلی اولان باخیشلاردا بو آدی "آزربایجان" فورماسیندا یازیرلار. منیم او باخیشلارلا ایشیم یوخدو کی بو قاتغی و اؤنملی بیر سۆزدن اونلارین آماجی ندیر و او گۆتوروملرین ارخاسیندا نه گیزلر یاتیب. دوزو بودو کی بیز اونو علمی تاریخ و ائتمولوژی اساسیندا آچیقلا بیرق و واز کئچیریک اونلاردان کی، اونو "ذ" ایله یازیرلار و عربلشدیرلر و حتتا آزر سۆزون فارسجا اود معناسیندا یازیرلار و هنج باشا دوشمورلر کی بو آد بورا نه حئسایلان عربلر بورا قویورلار. آذر آدیندا بیر اؤلکه وارمی؟! کی البت تعسسوفله احمد کسروی "ی" حرفینی بو آذر سۆزونون سونونا آرتیرماقلا، بونلار یاخشی بیرقاپی آچدی کی بیر شووونستی باخیشلاری قاباغا آپارسینلار و علمی بیر باخیشدان اوزاقلاشسینلار. بیلیریک کی "ی" حرفی کی آذر سۆزونه آرتیریلیبدی فارسیدا اونا یای نیست دئییرلر. مثلاً ادبی، یانی ادیبیاتا منتسب اولان بیر شئی، اجتماعی یانی جامعه یه و توپلوما باغلی و عایید اولان بیر شئی. یانی بللی اولور کی او یای مخصوصدو فارس دیلینه و بیزیم آذر آدیندا بیر مملکتیمیز یوخدو. أما دوزون ارشدیریپ و آچیقلاساق بو فورمادا دی کی، "آزربایجان" دورد دنه سۆزون قاتغیسی دیر. آزر + بای + جان. بیلیریک کی بو آزر سوزونو، هامی دئییر هامی یازیر حتتا موخالیفلر ده بیلیر کی آزر قومو ایندیکی تورکلر اولار کی آلتای داغلاری نین شومالیندان و شومال دوغو طرفیندن آخینیپ گلیب بو تورپاقلاردا ایلکین ساکن اولان اینسانلار اولموشلار. بونو اولار هامیسی دا دئییرلر أمما "ذ" ایله یازماقدا باشقا بیر هدفلی وار کی من واز کئچیرم. و حتتا بونو دیلیمیزین حاققیندا قورولان نچه اورتوقیرافی سئمیناریالاریندا دا مولا حیضات اساسیندا کی اوردا چوخلو آدلیم و سایغیلی آداملار واردیدیلار. آنجاق تعسسوفله اوردا اوزمان دیلچیلرین یئری بوشیدو و یا چوخ آزیدی. آزر قومو بللیدی کی ایندیکی تورکلردی همان یئرلردن آخینیپ گلیب

بوردا ساکین اولوبلار و ایلکین اورمو گؤلونون یان یوره سینده و "رودان" آدلی (دجله _ فرات اورتاسیندا) کی ایندیککی خوزیستاندا کی خۆز یا هوز دۆه معناسیندا دیر، او یئرلرده و چوخ بیر یئرلرده کی ایندیککی آزاربایجان تورپاقلاریدی ساکینلشیبلر. و مدینیت قوروبلار و اونلارین یئتگینلشمیش مدینیتی نین بیرى سومئر تورکلریدی کی سۆز بوندا دئییل. آز سۆزونون اصلن باشلانیشی وندن اولدوغونا نظامی "خودیوف" و "سئیدوف" دا ایشاره ائدیبلر کی آلتای داغلاری نین شمالیندا یانی او بؤلگه لر ده کی بونلار ساکینیمیشلر اورالاردا بیر بیتگی واریمیش کی، بیر یئیمیم کیمی بو اینسانلار اوندان فایدالانارمیشلار و او بیتگی اورانین تانینمیش بیر نشانیدی. او آدی آز قومو اؤزوبله داشیب و اؤزونه باغلایب. یانی تاریخی بونلار جوغرافیادی. ساختا بیر سۆزلر یاراشان دئییل. قالارقی دا دئییل آخیر کی بونون اووجو آچیلالاق. "آز" سوزونون تورکوموزده ایکی دنه تانینمیش معناسی وار. بیرى یئر معناسیندادی. "آز" یانی "آزلار" قومونون یئر و بیرى ده "آز" ین نفر اینسان معناسندا ادام معناسیندا دی. "آز" یانی آز آدمالاری. آزاربایجان سۆزونده اوچونجو حیسه "بای" دی. بونو داها هامی بیلیر بوگون بونو ائلیه بیلمز بیر کیمسه دانسین، بای بؤیوک معناسیندادی "بگ" معناسیندا و اونونلا باغلی چوخ سۆزلر وار کی "بگلر بیی، بای، بای، بای بک". بک ده همان بی دیر "کی بابکین آدی "بگلر بیی" نین قیسالمیشیدی.

یانی خاقان، خانلار خانى. و یا اونونلا باغلی کی بؤیوک معناسی بؤیوک اؤزوده. بای، بی بوی، بوی آتماق بؤیوک، یئکلمک. و بونلارلا باغلی چوخ چوخ بلکه قیرخ آلی دنه سۆز وار کی بو کؤکدن آسیلیدیر و یارانیدی.

اوندان سونراکی جان سۆزودو. بونودا بیلیریک کی، جان، گان، کان، قان که هره سینه اؤرنک گتیرمک اولار کی، بونلار یئر معناسیندادی. چون بونلار یئر معناسیندادی، اودو کی ایکینجی "آز" دان سونرا کی، "آز" یئر معناسیندا دئییل بیر قاتغی کلمه ده موناسیبتی یوخدو. طبیعی دی کی اوردا آدم و اینسان معناسیندادی. و بوردا سۆزون سونوندا بو، جان کان و قان یئر معناسیندادی کی

زنجان، زنگان کیمی، کومبجان کیمی، کانو کیمی، قنوو کیمی یا کان کیمی اورنکلر گتیرمک اولار. بونلار هامیسی یئر معناسیندادی. و بو قاتغی سۆزون ایچینده چوخ بیر تاریخسل معنا وار.

آزار بایجانین بیر تانینمیش آدی دا اودلار دیاریدی و اوتروپاتقان دا بو معنا دا دی کی اود قورویانلارین اؤلکه سی. بوردا یانی آز اینسلاری نین بؤیوک اؤلکه سی. آنجاق ائله همان آتروپادگان آدینی دا بو داشییر. و چوخ ساده دیلده ده اودلار دیاری سۆزو ده کی کئچمیشلردن بوتون ادبییاتیمیزدا بو ایشلکدی و اگر بو گون بیر تاریخسل سۆزو عربلشدیرمکده "آزر" سۆزونو اوت معناسیندا بیر گۆتوروم کیمی فایدالانیرلار او بیرمجازی معنادی کی ائله بونون آترو پادگان و اودلار دیاری کی آزار بایجانین آدی اودلا باغلیدی.

یانی حتتا هفته میزین ده بیر ی نین آدی اود گونودور. حتتا بایرام آییندا دا ان اؤنملی چرشنبه، اود چرشنبه سی ایلین سونوندا اودلا باغلیدی. و اودلا باغلی بیزیم چوخ دبلریمیز و گلنکلریمیز و سۆزلیریمیز وار. اودا باغلی چوخ چوخ اینانجلاریمیز وار کی اولارین حاققیندا چوخ سۆز دئمک اولار. اونلار بو سۆزلیری بیزده اودلا باغلی آذربایجان اولکه سی نین کولتورل و تاریخسل بیر چوخ سۆزلیریندن گۆتوروب و اونو عربجه ده اولان آذر سۆزیله ساختالاشدیریب عربلشدیرمکده بیر اؤزل قصدلری و آماجلاری وار. دئمک "آزار بایجان" سۆزونون معناسی بوتونلوکلده اولور

"آز اینسانلارینین بؤیوک اؤلکه سی".

اٲٲمولوژی درس لری ۱

آذان، اذان

اذان سۆزۈ، بلكە دە ايلك باخيشدا عربجه سۆز نظره گليِر.
 آزان سۆزو دين باخيشيندان، اذان شكلينده تانينماقدادير. آنجاق آزان شكلينده
 يازيلمالي دير.
 آز كۆكونده اولان سۆزو آذربايجان روحانى طلبه لرى طرفيندن ده آزان شكلينده
 ايفا اولور.

آزغی، آزغی گولله

ساواش آدمی اولمایان انسانلار، ساواش یئرینه یاخین اولدوقلاریندان، بعض بیر قورشونا راست گلمه کیری گورونور. هردن گولله حیوانلارا دا دییر. بله قورشونا آغی گولله دییرلر.

آزىققا، آذوقه (آز كۆكوندن)

فارسجادا آذوقه شكلىنده ايشلكدير.
قديمدن برى يولا چيخان اينسانلار، اؤزلرى ايله يئييب، ايچمك آپاراردیلار. بو
يئييب، ايچمكدن آزديقلاری زامان، يا يوبانديقلاری زامان، قوللاناردیلار.

آزى ديش

اينسانين انگينده اولان گوجلۇ و قدرتلى ديشلر كى دييرمان كيمي يئمهي
دارتارلار.

آزا

حيوانلارين ايشه ديكلرينى قورودوب و قيش فصلينده ياناچاق اوچون
فايدالانارلار.
يوخسول انسانلار تندير سالماغا يا اوجاق قورماغا چؤللردن آزا ييغيب، اوندان
فايدالاناردیلار.

آزين (آز-چوخ، آزين-چوخون=اقليت-اکثریت)

بو گتيرديييميز اؤرنكلر بير باشا يا سكمه حالدا آزا يا آزان سؤزونون قوللۇغوندادير.
آزان=آزميش اينسان، فاعلى صفتدير و آزان(اذان) ايله ايلگيسي بئله
آچيقلانيركى، قديم زامانلاردا، آزان وئرن انسانلار، مچيدين دامينا چيخيپ، آزان
وئردیلر. انسانلار آزان سسينى ائشيديب، نامازا حاضيرلاشاردیلار.

آزماق

ازماق سؤزونون آنلامى، گومراهلىق (يولو ايتيرمك)دير. دينى باخيمدان
آلاهيون يولوندان اوزاق دوشن اينسان، "آزان اينسان"دير.

آنجا بعضا اینسانلار مئشه ده، داغدا، اوزاق یوللاردا آزیب، یولو تاپا بیلمز دیلر. چیخیب، اوجا یئرده اولنلیر دیلر (قیشقیراردیلار) بلکه سسلری باشقالارینا یئتیشسین. قیشقیران آدامین سسینی ائشیدن ده اولنلیردی و آزان آداما سس وئردی. بیر-بیری نین سسینی ایزله ییب، تاپیب، ایتگینلیکدن جان قورتاراردیلار. آلاهیین یولوندان اوزاق دوشن بیر، اوجالیقدا آزان سسینی دویوب، آلاها یاخینلاشماق یولونو تاپا بیلیمک آنلامینا دا ایشله نیر.

بیلدیبینیز کیمی اؤتن یوز ایله آنادیلیمیز آزارباجان تورکجه سی نین کورلانماغیندا سیستماتیک اولراق پهلوی چاغیندان آچاقجاسینا چوخ ایره نج ایشلر گؤرولوبدور. اؤرنک اوچون بیر سیرا سؤزلرین تورکجه کؤکونو هابئله آنلامینی دییشمک اوچون دستکلی ت (ط) ایله و (ع) حرفلریندن باشقا جور قوللانیبیلر. بیز بو مسئله ایله ایلگیلی دستکلی ت (ط) نین رولونو آچیقلا ییریق.

۱۲۹۹-نجو ایلیندن رضا شاهین کودتا واسیطه سی ایله قاجار تورک سولاله سینی دئوریدیکدن سونرا، ایلکین وظیفه سی تورک آیدهلرینی، بینالارینی، توپونیم (یئر-یورد) آدلارینی داها دوغروسو تورکلویون سیمگه سی اولان هر بیر ایزی سیلیب تحریف ائتمک اولوبدور. فارس شؤونیزمی آنا دیلیمیز آذربایجان تورکجه سی نین کؤکونو قازماقدا سئید جعفر پشه وری نین میلی حؤکومتینی داغیداراق، ۲۶ آزرده بوتون تورکجه اثرلری یاندیردیقدان سونرا، گیزلی بیچیمده ضیدد تورک سیاستینی سوردوردو. آتالار دئمیشکن یول کسن کیشی نین دیل کسن اوغلو سایاق...

حتی ایندی ده تورکجه آدلی یئر-یورد، اشیلارین، حئیوان آدلارینی بئله دییشیرلر. اؤرنک اولراق قاتار سؤزودور.

قاتار-قطار

بورادا دوکتور ارشد نظری نین آچیقلا دیغی کیمی قاتار سۆزونو دستکلی ت (ط) ایله یازماقلا چالیشیلار، بونون کۆکونو عربجه گۆستر سینلر. بیر حالدا کی بو سۆز چیلخا تورکجه دیر و

آنلام باخیمیندان قات-قات اولدوغونو گۆستریر. واقونلارین قات-قات اولماسی چاغداش تکنولوگییادان تۆره نسه ده بوندان اؤنجه دورنا قاتارلاری ادبیاتیمیزدا قات-قات،

آردیجیل، سیرایلا آنلامیندا مین ایل لیک صنعتلریمیزده، حتی حسن اوغلونون کیتابلاریندا دا گئن-بول ایشله نیب دیر.

قاتیر-قاطر

باشقا بیر اؤرنک قاتیر سۆزونو دئمک اولار کی، بونون دا کۆکونو تورکجه میزده اولدوغونو اؤرت-باسدیر ائتسینلر دئییه، دستکلی ت (ط) ایله قاطر یازیلار. قاتیر سۆزو فارسجادا دستکلی ت (ط) ایله یازیلاندا اونون هئج بیر معناسی اولمور آنجاق ایکی نوقطه لی ت ایله یازیلاندا، سۆزون تورکجه اولدوغو اوزه چیخیر. بو آنلامدا کی قات، قاتغی و مورککب دئمک دیر. چونکو او حیوان ایکی چئشیدلی حیوانین جوتله شمه گیندن عمله گلیر. آچیغینی دئیرسک قاتیرین آناسی ائششک و آناسی ایسه آت دیر. اونا گۆره آنا دیلیمیزده ان کئچمیشده آتا-آنالاریمیز اؤز دوغما دیلیمیزده آدینی قاتیر قویوبلار.

قاتیق-قاتوق

باشقا بیر سۆز ده قاتیق دیر کی بونو دا گاهدان قاطیق یا قاطوق یازماقدا اصرارلی دیرلار. باخمایاراق تبریزده یوغورت دا دئییرلر. یوغورماق یعنی هر فورمایا دوشه بیلن. آنجاق بو قاتیق سۆزونون ده کۆکو قاتغی آنلامیندا مفعولی صیفت دیر. یعنی بیشیریلیمیش سوته اؤنجه دن حاضیرلانمیش بیر آز قاتیق و توز کیمی بیر

مادہ قاتیشدیریپ چالماقلا قاتیق عملہ گلیر. دئمک سوتہ باشقا بیر شئی قاتدیقدا اونون اورونونه قاتیق دئییلیر.

توس-طوس

توس، سوزو ده هامان دوز سوزودور کی علمی جوغرافییا اساسیندا او بولگه نین شوراکتلی (دوزلو) اولدوغونو بو گون ده گورمک اولار کی عومومیتده دوزلاقلاردا آکینه جک، باغ باغات عملہ گلہ بیلیمیر. اونا گوره دیر کی او تورپاقلار لوت و کپیر = فاقد پوشش گیاهی (کوپر لوت) آدینی داشیییر.

تبس _ طبس / تبس = تۆز

بو سوزده اساس کوک " تۆه " دیر کی اینجه سسلی باشلانیر و س یا ز حرفی سوزو یئکونلاشدیریر بونا تای تره وَز، چَتَر، کَپَر کیمی سوزلر ده واردیر. توه = تبه = دوزنگاه، صاف یئر، داغسیز یئر. حتتا دۆه سوزو ده کی بیر تانینمیش حئیوانین آدی دیر، بو کوکدن گوتورولوب و اونا گوره بو آدلا تانینیب کی آیاقلارینین آلتینین صاف اولدوغو اونون اوزللییی دیر. بو معنا دا، او بولگه نین جوغرافییا نجه لییینی دوغرولايیر. دستکلی ت ایله بو شهرلرین آدینی کی تورک منشاءلی دیرلر یازماقدان آماج، بونلارین تورکجه اولدوقلارینی ایتیریپ باتیرماق دیر.

قوتور-قطور

بو شهرین آدینی دستکلی ت ایله یازماقلا قطور اوخونور و گنل آنلامی یوغون یا قالین دئمک اولور. بیر حالداکی قوتور بیر نوع خسته لیک آدی دیر. چوخ گومان کی اورانین اهالی سی بیر زامان قوتور خسته لییی توتوبلار و عمومی آدی دیلدرده قوتور دئییه قالیبدیر.

اتیر-عطر

عطر یا اتیر سۆزودده بو درده توش گلیبیدیر. عطیر، معطر، عطار سۆزلری گۆزل ایی یا قوخو ساچان، هاوایا خوشا گلن ایی ساچیلان، بیر نوع قاز یا سوماددهدیر. آچیق هاوادا قالارسا اولدوغو قابدان آتلانیب فسادا یاییلیر. کۆکو ایسه آتیلماقداندیر. یادا کی اتیر ایسپئری حالیندادا هر یانا یاییلیر.

توربغه-تورقبه

خوراسان تورکلری نین یئرلریندن اولان تورقبه ده یئر-یورد آدلاراندیر کی ایکی نقطه لی ت حرفی ایله یاناشی دوزوم قورولوشوندا داللی-قالباق اولوبدور. دئمک بو شهرین آدی دا اصلینده نچه حرفین داللی-قالباق اولماغیندان دوزگون آنلامینی ایتیریبدیر. تورقبه شهری نین آدی تورقبه، توربغه و نهایت تورپاغادیر. حتتا اورانین؛ تورپاغیندان؛ قوتساللیق شریعت باخیمیندان ناماز قیلماقدا تاپینماق (سجده) ائتمک چین کی آیلنلارینی او تورپاقدان دوزلمیش موهورلره دایاییرلار، توربغه (تورپاغا) سوزونو دوغرولاییر.

اوتو-اطو

اشیا و یام یاراقلارا (ابزارلار) گلدیکده اوتو سۆزونو ده دستکلی ت ایله اطو فورماسیندا یازماق دا یانلیشدیر. بو معنادا کی کئچمیش چاغلاردا الکتریک اولمادان ایندیکی برقی اوتو یئرینه، کۆمور اودویلا قیزیشان اوتولاردان ایستفاده اولوبدور. ائله اودلا قیزیشدیغینا گۆره ده اوتو دئییلیبدیر کی اودو (اودلا باغلی) بیر گئرچک و علمی آنلامی داشیییر. بونو دا آرتیرمالی بیق کی، بیر سیرا یازارلاریمیز بو اوتو سۆزونو اوتو (اوتمکن) بیلیرلر. آنجاق هامی بیلیر کی پالتار، تویوق قانادی دئییل کی اونو اوتسونلر.

اٲٲٲمولوژى درس لرى ۲

گوم، گم، گم کردن

گم فارسجادا بىر فعل كىمى اىشلك دىر. فعللر بىر دىلىن اساس دىره گى حئساب اولونور و بئله فعل لرین سایی دا چوخدور. بورادا فارسجادا اىشلك اولان تورك كؤكنلى فعل لردن نئچه اؤرنك گٲٲىرىك.

گم کردن و گم شو(اٲٲىرمك) اوسسى فارسجادا اولمادیغىنا گؤره، فارسلا ر گم شكلىنده قوللانماق مجبور ىٲىنده دىرلر. نئجه كى گؤل سؤزوموزو، گل شكلىنده قوللانىرلار. فارسجادا اىشلك اولان او سىرا سؤزلردن بىرى ده گم و گور کردن دىر (اٲٲىر-باتىر ائله مك).

فارسلا ر اىشلەدن گور به گور سؤزو، اصلينده توركجه دىر و گؤر با گؤر شكلىنده اىشلەنىر.

تون، توتون

تون به تون سؤزو ده اٲٲىر-باتىر آنلامىندا دىر. تون، توتون سؤزونون قىسسالمىشى دىر. تون، قارالىق، گئجه و توتقون بىر حال معناسىنى داشىيىر.

تونئل، تونل

تونول یا فارسجادا تونل (اینگیلیسجه ده تانیل) تورکجه سۆزدور.

گۆنبد، گۆنبز، گُنبد

گۆنبد ده تورکجه کۆکو اولان سۆزدور. اونون دا کۆکو "گوم (ایتیرمک) حتتا اسلام شریعتیندن اۆنجه لرده ایسه اوسطوره اساسیندا آذربایجان توپراقلاریندا گۆنبز لر، قوتساللیق پیر و واجاق آنلامیلا باغلی اؤلولر قویلانان یئرلر ایدی. سونرالار گۆنبز لر آرتیق قوتساللیق تاپیبدیر.

داها اسکی زامانلار شهرلرده خانلارین حؤکوم ایتدییی یئرلرده گۆنبز لر تیکیلیرمیش خصوصیلر خانیملار حاکیم اولان بولگه لرده خانیملارین اؤزل اورقانلاری (دوشلری) شکلینده اولارمیش و سونرالار داها آرتیق قوتسال لاشیبدیر. گۆنبز ده گۆم سۆزونون کۆکوندن دیر. ن حرفی ایله م حرفی چوخ یئرلرده بیر- بیرینه چئوریلدیکن اؤتور گۆم و گۆن ده دئییلیر (گۆنبز- گۆمبز).

اصلینده گۆمبز دیر. قویلانماق و دفن اولماق آنلامیندا قوللانیبیدیر. گۆمبز یعنی بزه کلی قویلانمیش (منظور قوتسال اؤلۆ)

بو اؤرنکلرین سایى چوخدور و معناسی ایتیر باتیر ائتمکدیر. قبرستان (قبر ساندىق) دا ایتیر - باتیر ائتمک یا اوستونو اؤرتمک آنلامیندا دیر. زنگان کیمی بعضی بولگه لرده قویلاماغا، کورلاماق دا دئییلیر یانی دلیک دئشیی کور ائتمک کی ایشیق یولو قالماسین.

اٲٲمولوژی درس لری ۳

قوم شهری نین آدی

قوم، قم

یئر-یورد آدلاریندان بیری ده قوم شهری نین آدی دیر. تاریخ بویو تورکلر و آذربایجانلی لار قوم شهرینده اوتراق ائدیبلر و اورانین ساکینلری اولوبلار. قوم شهری نین آدینی دا عربجه یه باغلایانلار وار حالبو کی بو شهرین یارانیش تاریخی ایسلامدان اونجه لره قاییدیر کندلر و یئر-یورد آدلارینی قویان، بیر جوغرافیادا یاشایان ایلک ساکینلر اولموشلار قوم شهری نین آدی دا قومسالیق یئرلرین اؤزه للیکلری اساسیندا، اورانین ایلکین ساکینلری طرفیندن قویولموشدور. البت قوم شهرینین دینسل دورومو، بو سانمانی قووتلندیره بیلیر کی عرب دوشونجه لی اینسانلار بئله بیر ائتگیسی اولاییلر آما او تهر اولاندا بیر سورغو اورتایا چیخیر کی،

نئچه مین ایل لر اؤنجه بو شهرده یاشایانلار هانسی بیر آددان قوللانیرمیشلار؟
بو اوزدن علمی-تاریخی و فلسفه باخیمیندان و بوتون توپلومسال بیلملر
اساسیندا، بیر جوغرافیایانین ایلکین ساکینلری، اورانین آدینی اؤزه للیکلری
اساسدا قویارمیشلار. بو اوزدن سونرادان قویولان بزمه و قوندارما آدلار تاریخده
نه قالیدیر و نه ده بوندان سونرا قالا جاقدیر.

دوزدور کی سونرالار بو کندلرین-شهرلرین آدلاری گاهدان دییشیلیبیدیر، آنجاق
خالقین دیلینده هرزامان اصیل آدلاری دئییلیبیدیر و قالارغی اولوبدور. اؤرنک
اوچون: المدار-گرگر.

المدار-گرگر

شهری نین آدی چئوریلیب، هادی شهر اولسا دا، اورالارین انسانلاری شهرین
آدینی اولدوغو کیمی داشیییرلار

قوم شهری اوچون ده ایکی اساسلی گؤتوروم اولابیلر. بیرینجی سی گوم سؤزونو
عربلر و فارسلا دئییه بیلمه دیکلری اوچون قوم فورماسیندا دئییلر کی او دا
قوتسال قبیئرلرین اولدوغو اوچوندور.

ایکینجی و دوغال گؤتوروم ده واردیر. قوم سؤزو قومساقلیق و قوملوق بیر یئرین
اؤزه للیینی داشییان بولگه اولدوغونون اساسیندادیر. قوم شهرینین آدی
جوغرافیا باخیمیندان قوملوق بیر یئر اولدوغو داها آرتیق دوغرولانیر. حتتا اوردا
اولان قوم گؤلو (قوم دریاچاسی) دا بو سؤزون اساس سببی تانینیر. جوغرافیا
دییشیملری نین سوره حینده سو گلیب آنبار اولان یئرلر قوملوق اولور و سئل لر-
سولار نئچه مین ایللرین اثرینده اونلاری قومساقلیغا چئویرییدیر. بیر نمونه سی ده
مایانا یا مییانا شهری دیر. قافلاتتی داغلاری دیاستروفیسم اثرینده (کی اوچ
میلیون ایل بونون تاریخیندن کئچیر) یارانیب دیر

قوزئی طرفیندن و بوزگوش داغیندان گلن سولارین هامیسی نین قاباغینی بو داغ آلیب و نئچه مین ایل موددیتینده او قومساقلیق یاتاقلائیب دیر. اونا گۆره گۆروروک کی مییانا شهری نین بوتون یان-یؤوره سی قوم معدنی و قوم تپه لری دیر و بونلار نیشان وئریر کی کئچمیشلرده او داغ سبب اولوبدور، سو آنباری و دنیز کیمی بیر یئر اوردا یارانیب دیر و نئچه مئتیر درینلیگینده دیر. اوردا قوم معدن لری ایندی ده گۆرونور و ایندی ده استحصال اولور و اینشعاتلاردا قوللانیلیر. بو سبب له کئچمیشده او داغین قوزئی-گونئی اورتاسیندا چاپیلارین قاباغی نین آیینماغی، اوردا بیر دنیزین تۆره نمه سینه سبب اولموشدور. قوم شهری، قوم گۆلو و قوم دریاچاسی کئچمیشلرده چوخ گئنیش یئرده یئرلشمیش ایمیش و قوم آدی دا قوملوق و قومساقلیقدا اولدوغوندا دیر. بزه مه آدلار آنجاق بیر زامانا قدر دئیيله بیلر و همیشه لیک قالارغی دئییل.

اٲٲمولوژی درس لری ۴

مدنیٲ

هر نه قدر تورک خالقینی، تاریخ بویو کۆچری بیر ائل کیمی گؤسترملک ایسته سهرلر، هابئله هئچ بیر مدنیٲته مالیک اولمادیغیمیزی یایینلاسالار دا، بیز کلمهلرین آچیشقاسیندان بیر نئچه سؤزو اورتایا قویماقلا و علمی کئچمیش تاریخه موراجیعت ائتمکله، بیر یئرلرده ساکین اولدوغوموزو و کئچمیشده بؤیوک بیر مدنیٲتی قوردوغوموزا میلیونلار شاهد گتیره بیلریک.

اونلارین بیر سیراسی بو سؤزلریمیزین آچی سیندان کئچیر. بیز بونا اینانیریق کی کۆچری اینسانلار مدنیٲت قورماغا قادر اولما بیلملر. آما بوتون کئچمیشدن قالان آبیده لر و بینالار، نشان وئریر کی (تورقولار و تورکولار سؤزوندە آچیقلاان کیمی) بوتون بو توپراقلارین ایلک ساکینلری توروقلار یا دوروقلار یا تورقولار (ایندیکی تورکلرین قدیم آدلاری) ایمیش. بو توپراقلارین ایلکین ساکینلری و اینسانلاری، یاسالار یارادییلار و مدنیٲت قوروبلار و او مدنیٲت تکجه گؤزوموزله

گوردیوموز بینالار و آیدهلر دییل. اولارین بعضی لری آرادان گئتسه ده، بعضی لرینه هله ده شاهیدیک.

چوخلو سؤزلردن نچه نمونه گتیرمکله مدنیته صاحب اولدوغوموزو ثبوت ائده بیلیریک.

ساکین لیکده مدنیته قوران انسانلار، بیر زامان ائل، بیر زامان اولوس آدلانیبیدیر و ایندی تانیلمیش بیر کلمه میللت سؤزدور، کی بو سؤزلر (ئل، اولوس، میللت) مدنیته صاحب اولماقلارینی حاقلایر.

بو سؤزلردن گتیردییمیز نچه نمونه دن بیرى کؤی، کوچه سؤزدور.

کؤی-کوجه

کوجه، کیچیک سؤزوندن آلینبیدیر و اونون دییشیلمه سی دیر. کیچوک دئمک اولماز. کوچوک خیردا آنلامیندادیر.

خیوان

بو سؤزلرین بیرى خیوان دیر.

خیوان سؤزو آرابا، ماشین و... کئچن بیر یولا دئییلیر. اوزامانلار ایندیکی یام- یاراقلار یوخویموش. کند یا قصبه نین یوللاری نین اورتاسیندان، اینسانلار یا مال- داوار گلیب کئچرمیش. بو یوللارین هامیسیندا بیر ینکه آرخ اولارمیش. همی حیوانلارین سو ایچمکلری اوچون، همی ده اینسانلار یوماق ایشلرینی گؤرمک و سو دولدورماق اوچون، او آرخلاردان فایدالانارمیش لار.

خیوو، خیووان یا خیوان سؤزلرین کؤکو خی دیر (کیچیک آرخلار کی خیوو شهرى نین کؤکو ده بو کؤکدن آلینبیدیر). حتی خیوولولار بئله اینانیرلار کی، خیوان ایلک دفعه بو شهرده دوزه لیبیدیر.

قنوو، قانوو، کانوو

بو سۆزلرین آنلامی سو یئری دیر. هامیسی نین کۆکو کان، قان، جان دیر. آتروپاتقان، زنجان، زنگان و چوخ شهرلر و یئر آدلاری هابئله آذربایجان سۆزو کی عربلرین گ حرفی اولمادیغی اوچون جان فورماسیندا دئییلر، یئر معناسیندادیر.

اوو

اوو یانی سو و سولو یئر. بونلار مدنیتی و ایلک ساکین لیبی نیشان وئیرلر.

بولوک

اینشیعاتلاری اونونلا دوزهلدیرلر. بولوک ایکی اوچ یئر بؤلونمک و همان سۆزدن بؤلوک، بؤلکم سۆزلری ده واردیر. حتی بیتگیلریمیزدن بیر ده بؤلوکدور (پولوک). هردن او بیتگیدن یئمک و پیلوو قایاسی (خوروشت) دوزهلیر. پؤلوک ده بیتگی لردن بیر نین آدی دیر کی ایچینده کی دئلر، بولوم بولوم اوندا سیرالانیلار. پول و پولک سۆزلرینده ده بولگو گورونور. بؤلوک-بؤلوک اوبالیق لارین، خانا-خانا اولدوغودور. پول دا بؤلوم-بؤلومدور و نچه واحیده بؤلونور و آلیش- وئیشده اونون اندازه سی نین فرقلی اولدوغونو بیلیندیریر. مثلن، بیر شاهی، بیر عیباسی، بیر قیران و...

پؤلوک، پول و پولک، بالیک و بالیق سۆزو کی، کسمک و بؤلکم آنلامینی داشیییر. چین دؤولتی نین باشکندی نین آدی دا اؤنجه لر خان بالیق ایدی. بالیق همان بولوک کی کسمک و بؤلکم معناسیندادیر.

حتی بو کۆکدن، بلاک، بؤلکم (یا باغلاماق) اینگیلسجه یه گئیدییر. بالکان سۆزو ده (باغلی یئر معناسیندا) تورکجه دیر.

تندیر

تندیر سؤزونو فارسجا آراشدیرانلار تنور شکلینده فارسجا کؤکونه باغلاییلار. آنجاق تورکجه کؤکو واردیر و او دا تان همان دان و دیکله نمک (دیره کلنمک) دیر و گونشین او دان یئریندن یوکسه لمه سی و اوجالماسی دیر. تندیرین ده ایستی سینی و اودونو اونا کینایه لندیریلر.

ایشکاف

ایشکاف (ایچ قاب)، قاب-قاجاق بیغیلان یئرله دئیرمیش لر کی ساندیق کیمی ایدیلر (ایندیکی کابینئت).

اوجاق

اوجاق سؤزو اصلینده اودجاق، ایستی یئر آنلامیندادیر.

اٲٲٲمولوژی درس لری ۵

مدنیٲ

بو گون هر بیر سیغینا جاغا، ائوه، سارایا گوئی دلنلره گیره ره ک، ایلک باشلانیشدان هر بیر نه یه دیققت یئتیرسک، گوره ریک کی آدی تورکجه دیر. بیر آپارتمانا گیرنده سورورلار نٲچه مینجی بولوکده سن؟ بولوک سوزو تورکجه دیر (بولونموش).

باشلانیشدا در (درمک، اولدوغو یئریندن قوپارماق، آچیب باغلاماق). دام (تامغا کوکوندن)، دووار (دورماق فعلینین کوکو) دیرک (دیر = تیر، دیرنمک = مقاومت). ستون (اوستون) نوو (نووا = دره کیمی کی سویو دامدان یونلدر) شوشه (اینجه فورمادا صاف و دوز شوش بوز کیمی) پنجره (پان جارا = یوخاریدا اولان جار = آچیق یئر) کی چاره = اومود یولو دا بو کوکدندی.

و اونا آچیشقا دا دئییلیر.

بننالیق یام- یاراقلاری کی کمچه،

بئل، چکیش (چکیچ)، تاراز. تاختا، مالا، تئشه (دئشه دئشمک قازماق، دلمک)
ئوین ایچنین یام یاراقلاری

قالی (اصلینده قالین)، خالی. خالچا همان خالی، خالچا. قالی کی همان
قالین صیفتیندن دیر. قالین سؤزو اولوب قالی. چونکو لاپ قدیملرده کئچه دن
جئجیمدن اوتوراق یئرلرینه سالارمیشلار سونرالارکی قالین توخونور، قالین
سالیردیلار آتالارینا. خصوصیه بؤیوک باشلار، کی سونرالار دئمک اولار کیمین
ائوی وار اوردا ائله خالی، قالی، اصلینده قالین خالچاسی دا وار. اوندان سونرا
بوخاری (بوغاری)، آینا یا گوزگو، چیراق.

بونلار نه یی نیشان وئریرلر؟ بونلار مدنییت قورولوشوندان حئکایت ائدیر. بونلار
ایلکین سؤزلردیلر، تاریخسل سؤزلردیلر کی، ایلک ائو قوروب ساکین اولان
اینسانلارین سؤزلریدی کی بیز بوگون هله ده اونلاری ایشلدیریک.

اٲٲٲٲوگٲٲا درس لری ٤

کٲٲٲلٲک

آدام سؤزونون کؤکو آدٲٲر. و اوندان آتام یا عربجه ٲه گئٲٲب اوندان آءم دوزلٲب. کؤک آءءٲ و بو ٲٲزءن گئٲٲه ٲٲر سؤزءو. بوءا کٲ بللٲءٲر آء ٲٲنٲ نٲشان، نٲشان ٲٲنٲ او ٲٲر شئٲلر کٲ ٲٲرٲٲنٲ و ٲا هر ٲٲر شئٲٲٲ اونونلا تٲنٲارلار. البت بو کوءکن، آءءٲٲلاماق، آءماق، آءاٲ، آءاخلٲ، آءلٲم و.... سوزلرءه دوزه لٲب. قرار اولسا بوئون اٲکٲ آٲاغ اوسته ٲٲرٲنلرٲ و ٲا هر ٲٲر ءٲنٲشانٲ، آءام سؤزٲٲله ورغولاساق و اونا آءام ءسک. اءاملٲق بونون ءالٲا گلٲر، اونا کئچمٲش مٲل لرٲمٲزه، ءئٲٲم لرٲمٲزه بؤٲوک ٲٲر ٲاراءوکس ٲٲنٲ تٲناقوضالارلا اؤز به اوز اولارٲق. نٲشان ٲٲنٲ هامٲ اٲنسانلارٲ ٲٲر نٲشانلارلا چاغٲرماق و تٲنٲماق ءوزگون اولٲلٲمز. هامٲ ءاغ ءاشٲ، ٲٲر ٲورء آءلرٲن، شهرلرٲ، گءٲکلرٲ چاٲلارٲ، ٲٲنٲ ٲٲر آءٲنٲ چاغٲرماق اولماز. اوءو کٲ هر ٲٲرٲٲٲنٲ اؤزللٲکلرٲٲٲنٲ اساسٲنءا ءونٲاءا اولنارلا آء قوٲولور. بئله ءٲر کٲ او نٲشانلارلان او کٲمٲلٲکلرٲن، هر ٲٲر شئٲٲٲ آرٲٲٲب و تٲنٲماق اولار. اٲنءٲ گؤرک بو حسابلان آٲا آءاملٲق کٲ آء سؤزونءن گؤتورولوبءو، بونو هر آٲاق اوسته ٲٲرٲٲنه ٲا ءٲنٲشانا ٲٲر صٲفت کٲمٲ اٲشلتمک اولار؟

گورورسن اوزاقدان بیر قارالتی گلیر، ایکی نفر اوچ نفر اونا باخیر، بیر دئییرلر کی، ائله بیل بیر حیواندی گلن. یا او بیرسی قاییدیر دئییر، یوخ ائله بیل بیر آدامدی، آدام دئینده اینسان معناسیندا اولور، یانی همان او آدام کی هئچ زادی بیزه بللی دئییل. دئمک بیز باشقا بیر هر نندن اونو آیرد ائتمگه گوره، آدام سؤزو ایشله دیریک اما بونون داليجا، هریرده بو سؤز ده وار. گوروسن بیر سؤز صؤحت دوشور خالقین ایچینده. نئچه سی قاییدیر دئییر کی، بابا او آدام دئییل. اونون آداملیغی یوخدو. یانی آداملیقدان اوزاقدی. اینسانلیقدان و اینسانیتدن اوزاقدی. اؤرنک اوچون بیردن گؤزوموزله گؤرون، ائشیدن وهامیمیزا چوخ بلله آچیق – آیدین و یئنی بیر سؤز کی، بیر تاریخدی باشیمیزدان سووموشوق او ایکی آياقلیلار، او دانیشانلار کی، خیواندا قره باغ ساواشیندا الکتریکا دیره کلرینی کسب سالیردیلار یئره. اونلار کی ایللر بویو آذربایجانلیلارین دوزلندیگی، اوتوردوغو ائولری اوچوروب یاندیریب گندیردیلر و حتی اونلار کی، آپارا بیلمدیکلری بیر شئیلری یاندیریدیلار، اورمانلاری یاندیریدیلار و حتتا کوچه لر و خیوانلاردا گوروردوک کی، بعضی حیوانلاری مثلن اولاقلارین باشینی کسب خیوانلاردا سالیب گندیردیلر و بوندان آرتیق چوخ چوخ اؤرنکلر گتیرمک اولار کی، بیردن سورگون یانی اسیر توتدوقلاریلا نه تهر داورانیردیلار و بیر اسیر توتدوقلاریلا کی، سن نییه تورپاغیم تورپاغیم دئیرسن اونون آغزینا تورپاق باسیردیلار و توفنگین قونداغیلا و لوله سیله تورپاغی اونون آغزینا باسیردیلار دئییردیلر یئ بو سنین تورپاغیندی باخ دئدیگین تورپاق تورپاق بودو. من اورنک گتیردیم کی آیا آداملیق صیفتینی و سؤزونو بونلارا ایشلتمک اولار؟

ایستیرم بونو دئمیش اولام کی بو گونکو دونیادا تکجه آدام اولماق کی، اینسان معناسیندا دی دانشیر و ایکی آياغیلا یئریبیر، بو کیفایت ائتمیر، یئترسیزدی، یانی بو گون کی اینسانیت یانی اداملیقلارین بیر اؤزلیکلری وار و اونلارلا اونو تانیماق اولور. بیزیم کئچمیش تاریخلریمیزده کی بشریتین ایلکین مدنیتینی قوروبلار و اینسانلارلا یازی پوزو اؤیره دیبلر و جیزما قارا اؤیره دیبلر و اونلار

اینسانلارا درس اؤیره دیلر و اونلارلا باغلی ساییز گلنکلیمیز وار، دبلریمیز وار، کولتوروموز وار، مثل لریمیز دئیملریمیز وار و اونلارین هئچ بیریسینده بیردنه آداملیقدان اوزاق بیرشئی تاپماق اولماز. اونلارین هامیسی نین آییده لری بیزلره بو گون گلیب چیخیب و بیزده اونون داوامچیسییق و دونیا یا اونو دئییریک. او بیزیم گؤزلیکلریمیزدی. اونلارلا ایستیریک دونیا بیزی تانیسین و بیزیم کیملیمیزله بیزی تانیسین کی، کئچمیشلرده آداملیق دئدیگده نه تهر اولموشوق نجور یاشامیشیق، باشقا اینسانلارایانی باشقا اداملارلا نه تهر داورانمیشیق، بیزی اونونلا تانیسینلار. بیز دئمیریک قانیمیز باشقالاریندان قیرمیزیدی، بیز بونو دئییریک کی دونیا بیزی عئینن اولدوغوموز کیمی تانیسین و اونلاریدا، باشقالارینی دا دوزگون اولدوقلاری کیمی. ساکین دینج اهاالینی گنجه ده ویا ائله بو گون ایران چرچیوه سینده یاشایان تئور قوروپلاری کی اونلارین اصلی ایشلری تئور و اؤزگه لرین تورپاقلارینا گؤز تیکیلر. بیز هئچ وقت اؤزگه لرین تورپاقلارینا گؤز تیکمه میشیک. بونلارلا بیزی تانیسینلار و هئچ آرتیق بیر شئی ایسته میریک. بیزی او تهر کی واریق تانیسینلار. بیز بو موعاصیرلشمیش دونیادا، کئچمیش تاریخیمیزی، بو گونکو آدام و آداملیق صیفتلرینی داشییریق کی اینسان سئور، صولح سئور اداملارین ایسته یی دیر.

اٲٲٲمولوژی درس لری ۷

کٲٲلٲک

بو گون بٲز چوخ جٲراسٲز لٲقلا بونو اٲددا اٲدٲرٲک کٲ ٲٲر اوزونده آدام اولالی بٲزٲم، بٲرنٲشانلارٲمٲز وار، ٲانی بٲر کٲمٲلٲگٲمٲز وار. چوخلو اٲنسانلار بٲله بٲر شٲٲلره اٲنانبٲلار و دونٲادا آزاراق بٲر اٲنسانلار تاٲٲلار کٲ هٲٲچ بٲر کٲمٲلٲک معناسٲنٲ داشٲمٲرلار. هارالی اولور اولسون، اونلار اٲنسان سؤزونو اؤزلرٲنه بٲر باب اٲلٲٲبٲلر. آما بٲر سؤز وار کٲ اٲنسانلار بو گون آداملٲقلارٲلا تانٲنٲرلار. ٲانی کٲمٲلٲکلرٲله تانٲنٲرلار و آداملارٲن کٲمٲلٲنٲی تشکٲل اٲدن بو گون، اُن اؤنملٲسٲ اونون تورٲاغٲدٲ کٲ تورٲاقسٲز، وطنسٲز اٲنسانٲن آوارالٲقدان ساواٲی کؤچرٲلٲکدن ساواٲی هٲٲچ بٲر باشقا معناسٲ ٲوخدو اٲکٲنجٲ اُن اؤنملٲ بٲر شٲٲ اٲنسانلارٲن و آداملارٲن دٲللرٲ دٲر. بٲزٲم ده بو تورٲاقدان و بو دٲلٲمٲز کٲ اساس کٲمٲلٲمٲز اونلاردان تئرنٲر و اونلارا باغلی تارٲخٲمٲز وار گلنکلرٲمٲز، کولتوروموز، دٲلرٲمٲز وار، توی دٲلرٲمٲز وار، اؤلو دٲلرٲمٲز وار اؤزل گٲٲملرٲمٲز وار. و حتتا اؤزوموزه مخصوص اولان بٲر ٲٲٲٲملرٲمٲز وار دٲر کٲ، اونلارلا بؤٲوموشوک. ٲانی بوگون ٲٲٲٲملرٲمٲز ده، دونٲانٲن باشقا اٲنسانلارٲنٲن ٲٲٲٲملرٲله فرقلٲی دٲر و قرار

دا دئیل اونلار بیزیم تهر اولسونلار، باشقالارین دا حاقلاری وار بیزیم یئیکلریمیزی بینمه سینلر، یا بوگون اونلارین بعضی یئیمیلرینی بیزیم خالقیمیز سئومه سین. هله بیز بیرکولتورل و دینسل باخیشلاری نظرده آلمیارق کی بو یئیمیلرده حارام _ حلال حوکوملری ده اوزونه بیر یئر توتوب، ائله اؤز کئچمیشلریمیزدن قالان او عادتلریمیزین اساسیندا و او گوروب گؤتوردوکلریمیزین اساسیندا مومکوندو بیزده اونلاردان قوللانمایق. هئچ ده ایشکالی یوخدو، عیبی ده یوخدو. یانی جوغرافییا، اینسانلارین ایلک نه تهر قورولوشونو و نه تهر یاشاملارینی مادی و معنوی ترتیب ائدیب دئمک بونلارین هامیسینی اینسانلارین او یاشام یئرلری، تورپاقلاری و او تورپاقلاردا نه لر وار نه لر یوخدو فورمالاشدیریب دیر. مثلن شومال قوطبوندا یاشایانلار و یا استیوا جیزیغنین اوستونده یاشایانلار و بیزدن چوخ ایراق اولکه لرده یاشایانلار دا چئشیدلی یاشام طرزینی اوزلرینه سئچیلر. بیزیم بو جوغرافیادا یئرلشدیمیز یئرلر تورپاقلار بیزه ده بیر اوزل یاشاماغی مجبور ائدیب کی بونولا قول قاناد آچیب بونولا یاشامیشیق و بو تورپاغا باغلییق. بیز بو یئرلرین اینسانلاری و آداملاریق و اوناگوره دی کی بئله بیر شئیلر کی اونلاردا اساس تورپاق و دیلدی و باشقا بیر شئیلردی و بولار بو جوغرافیایمیزدان آسیلیدی و دیریلیمیمیز ده بو تورپاقلاردان و دیلیمیزدن کی او کئچمیشلری، بیزه گتیریب چیخاریب آسیلی دیر و بونلاری بیزه یئترین، سایدیقلا ریمدان ساوایی دا بیر چوخ شئیلر کیملیمیمیزی تشکیل ائدیر.

آما بو سوزلر او دئمک دئیل کی باشقا دنیا خالقلا ریندان اوزاقلاشاق بلکه مووجود اولان فرقلری رسمیتته تانیماقلا و اونلارا سایغی بسله مکله او کیملیمیمیزی ده قورومالییق.

اٲٲمولوژی درس لری ۸

کیملیک

دوستلار بونو مندن سوروبلار کی بیر میللتچی نین بیر ایدئولوگیا سی اولمالیدی؟ میللتچیلیک بیر ایدئولوگیا دی؟ میللتچیلیک بیر ایدئولوگیا سی داشییر؟

من ایستیرم اونو دئیم کی ایدئولوگیا او کئچمیش معنالاردا کی اوندا بیر کلاسیک فلسفه باخیشی واریدی. اونلاردا دا چوخ بیر شئیلر، توپلومسال، سیاسیال و دنیا گؤروشو و چوخ بیر شیلر ده اونلار دا واریدی و اولوب. همی اونلار دا کی متافیزیک اساسیندایر و همی اونلار دا کی سئکولار باخیشیندا دی، یانی یئرسلدی (زمینی). اونلار دا بئله بیر دنیا گؤروشلری، بئله بیر باخیشلار واریدی. اما بیر سؤز وار او بودو کی میللتچیلیکده، بیر میللتچی اؤز کیملیگیله تعریف اولونور و بیز اوز کیملیییمیزده، بوتون اینسانلارا سایغی و حؤرمّت بسلیریک. اؤزوموزله برابر بوتون اینسانلارا یانیریق و اونلارین

قولوندىن نوتاريق و محروم اولانلار، تجاوززه و باسقينامعروض قالانلاراهر حالدا بير دپريئم (تريئم) كى تريئمك = زلزله معناسيندادى، دونيادا هاردا اولور اولسون

بىزدە او اينسانلار يانارلىق و آرتىقدا يانارلىق. چون بوتون كولتوروموزدە وار، يوزلر بىزىم مثلىمىز وار. دئىرىك، آل الی يووار، الدە دۇنوب اوزو يووار. بونوندا معناسى ياردىمدى، كۆمكدى اما مىللەتچىلىك دندىكدە اساسدا كىملىك اونون تملداسى دىر كى بىر دوشونجه دى، دوشونرىدى بوگونكو دونىادا اؤز حاقلارنىى آلدە ائتمك اوچون گرگمىز كى بوندا حتمىن بىر يارانىشا باغلى فلسفە باخىشى اونون اليندن آلىنسىن. اصلا بئله بىر شئىلر يوخذو. مىللەتچىلىكدە اينسانلارنى لارىن اوفلسفە باخىشلارى كى، آلاە حاقىندا و يا اونولا باغلى هر بىر شئىلر اينسانلارنى اؤزونوندى آزاد و باغىمسىزدى. هئچ بىر كىمسە قادىر دئىل اينسانلارنى آزاد دوشونولرىنى آلرىندن آلىن. مىللەتچىلىكدە بىر كىمسە هر بىر ايدئولوگىيا باغلى دا اولور اولسون حتما دىنسل اينسانلار اولسون ياخود اولماسىن آلاها دا اىستە دىكلرى كىمى تاپىنسىنلار و اينسانلارنى دا چوخو بو تهردى و بونا گۆرە لازىمدى كى او دوستوموز كى سؤز صؤحبىتىندە نىيارانلىغى بوندانىدى كى، من دىنە اسلامىتە، شرىعتە باغلىام و بىر طرفدن دە وطنىمى، دىلىمى سئویرم. چوخدا گۆزل. اصلا سؤز بونلار دئىل. بىزىم دە چوخلارىمىز، دوستوموز كىمى باخىرىق مسئله يە. من بونا گۆرە اسلام شرىعتىندن بىر ائشىتدىمى سىزە ناغل ائلىرم. گۆرون كى، ائله اسلامىن اؤزوندى دە وطن سئورلىك و دىل سئورلىك اولموش.

اٲٲٲمولوژی درس لری ۹

کٲملٲک

بو کی دٲنده گلب و ٲٲکرار اولور حب الوطن من الایمان، بو اٲله همان بٲزٲم وطن سٲورلبٲمٲز دٲر. من بٲر سوز دٲٲٲم کی، بونلاری سٲز دٲن عالٲملرٲندن ده سورا بٲلرسٲنٲز و اونلار داها آرٲٲق بونو آچٲقلاٲا بٲلرلر.

دٲٲٲرلر، ٲٲغمبر حضرتلرٲنٲن بٲرٲنجی نوه سی اٲمام حسن دونٲاٲا گلنده، جبرائٲل گوٲدن گلب نازل اولور ٲٲغمبرٲن قوللوغونا آلاهبٲن سالامٲن ٲٲٲٲرٲر، دٲٲٲر کی : یا ٲٲغمبر، اونون آدٲنی شوٲٲٲر قوی، ٲانی سن کی بونون آدٲنی قوٲورسان حسن. شوٲٲٲر قوی. حضرت دٲٲٲر، گٲٲ آلاها سالام ٲٲٲٲر، اونا دٲٲ کی آی آلاها من عربم، دٲلٲم ده عربجه دٲ. شوٲٲٲر عربجه دٲٲٲل، اونو منٲم خالقم باشا دوشمز و اونون معناسٲندا بٲلمزلر او عبری بٲر سؤزدو. منٲم مٲللتٲم، خالقم اونو باشا دوشمز. من اٲله بونون آدٲنی حسن قوٲا جٲام. آنجاق جبرائٲل گٲدٲر قایدٲر گلٲر ٲٲغمبرٲن قوللوغونا دٲٲٲر : یا ٲٲغمبر آلاها بوٲوردو کی اٲله، حسن قوی گٲلان. شوٲٲٲٲرٲن ده معناسی حسن دٲر و بوندان سونرا سنٲن بٲر نُون ده (نوه = نووه = بٲر شٲٲٲن اٲچی) دونٲاٲا گلجک اونون دا آدٲنی حوسٲن

قويارسان كى اونون دامعناسى شۇبرە دىر، حسين معناسىندا. پىغمبر بويورور كى اولدو.

ايندى بىز نه نتيجه آليريق؟ او پىغمبر اولالى ايستىردى اونون رىكلاملارى هر طرفه يايىلسين و بيرارومت تشكىل وئرسين. اما پىغمبره هر نه دن اؤنملى كى آلاهدى، اونا دئير كى يوخ، من اؤز دىلىمدن بير آد اوشاغىما قوياجييام كى، خالقىمىن دىلىدير. بوندان بو نتيجه نى آليريق دوستوموزا كى، هئچ ده بىيارانچىلىق يوخدو. بىزده بونا چاليشىرىق كى اوشاقلاريمىزىن آدى توركجه اولسون. خالقىمىز اونون معناسىنى باش تاپسين. خالقىمىز بىلسين اوشاغى نىن آدينىن معناسى ندى؟ و اؤسوز دىلىمىزدن اولسون دئىمك كى، هامى اؤز وطنىنى سئور و حتتا بعضىلر كى بىزىم تورپاغىمىزى خالقىمىزى، دىلىمىزى سئومه يى لاغا قويورلار، اؤزلىرىنه، ميهن پرست دئيرلر، پرستش = ستايش = تاپىنماق = سجدە ائلمك = باش ايمك. دئىمك تورپاق بو قدر اؤنملىدير. اودور كى ايندى بىزىم بعضى دوستلاريمىز، بئله بير شوونىسم شاهنشاهى (شاه + آن + شاه) باخىشى يا تأسسوفلرله حتتا قديم سولچولارو يا اصلاحات آدىنا تانىنىمىش آداملار، ائله اينسان آدىنى آغىزلارىندا پئندىر _ چؤره ك ائدىلر و بىلمىرلر كى بو اينسان دئىكلرى و بىزىم آداملىق دئىيىمىزده بير نىشانلار وار، اؤزلىكلر وار. و اودور كى بونلار اوزلىرىنه فخرله ميهن پرست دئيرلر. اما بىز دئىنده بو سؤزو، دىلىمىزه، تو رپاغىمىزا، وطنىمىزه، بير سوچلو اولوروق، كافر اولوروق...

چوخ بير سؤزلر وار بو حاقدا. بو سؤزلر شوونىسم باخىشى نىن تمل داشى دىر. اما وطن سئورلىك و اينسان سئورلىك مىللەتچى لىيىمىزىن آيرىلماز اوزللىيى دىر.

اٲٲمولوژی درس لری ۱۰

آغیل / عاغیل / عقل

ایلك باخیشدا بئله بیلیریک کی آغیل سۆزۈ عربجه کۆکۈ اولان عاقل/عقل دن آلینمیشدیر. آنجاق هامان آغ کۆکۈندن آیینان باشقا معنالار دا سۆزلر ده ییزده وار کی، عربجه ده اونلار یوخدورلار.

آغ / آغی / آغو

آغ كۆكۈندىن آلىنمىش آغى يا آغو يعنى زَهر، سم. بو فورمادان آغى سۇزۇنۇكى
 آغلانماق سۇزۇنۇن گۈدەجەسى، قىسالماق سۇزۇنۇن دىر، دىيە بىلەرىك.
 آغى لاما، آغلانماق سۇزۇنۇن دۇنۇدور.

بیر اینسان آغلارکن یان-یۆره سینده اولان اینسانلاری دا راحتسیز ائدیر و اونلاری دا ائتگیله بیر. بئله کی، سوغانقلاردان زهرلی بیر ماده (ادرنالین) سوزولور و آدامین هیر سلنمه یینه سبب اولور. بونون اوچون دئییلیر: قانیم قارالدی.

آغلایان اینسانین یان-یوره سینده اولانلار دا بو وضعیتدن ائتگی لیر. حتتا آغی لاماق یا آغلاماق سمم یا یماق کیمی اولور. دئمک بو کی، آغلاماق سؤزو آغی کؤکوندن دوزه لیبیدیر.

آجاج

آجاج سؤزو ده یئردن اوجالان و بؤیوین و دیکه لن بیر شئی یعنی اؤزندن چاغلایان، قاوانان و اؤزوندن یوکسه لن آنلامی داشیییر.

آغیش

سویون فشارلا فاتنانلاماگی و فوواره کیمی یئردن گؤیه آتماسی دیر و بو سؤزون کؤکو آغ سؤزوندن آیینمادیر.

آغول/آغل

تؤوله یه آغول دا دئییلیر. آغ کؤکوندن اولدوغو آغ بویاسیندان آیینبیدیر. سوتون آغ بویادا اولدوغوندان، سوت وئرن حئیوانلارین چوخو تؤوله ده ساخلاندیغیندان اونا آغول دئییلیر. فارسجایا دا بیزیم دیلیمیزدن گئتمه دیر کی آغل فورماسیندا ایشله نیر.

آغارانتی

آغارانتیلار همان بویلاری آغ اولان اورونلر دیر. آغارانتیلار = لبنیات (سوت، قاتیق، قوروت و پئندیر، ایران، کره یاغی) کیمی شئیلر. آغیل یا آغول دا اوردا ساخلانیلان سوته ورحئیوانلارین یئری دیر کی آدینی آغ سؤزوندن آلیبیدیر. آغیر سؤزو، آغیرلیق (وزن) = بیر شئین چکی سی معناسیندادیر. آغیر سامبالیق = ووقار، یئریندن اوینانمایان و اولدوغو یئرده دوران بیر شئی

آنلامیندادیر. یئرینده دانیشان و داورانان آداما آغیللی دئیرلر هابئله آغیر و ووقارلی آداملارا آغیللی دئیرلر. یونگول آدام اونون ترسی آنلامیندادیر. اؤزونو ووقاردان سالان اینسانا یونگول آدام دئییلیر.

آغیرلیقدان آماج همیشه داش کیمی آغیرلیق دئییل. اؤرنک اوچون دئییریک بیرینین دردی آغیردیر، قصدیمیز بورادا دردین بؤیوک اولماغی دیر.

آغیل دا عقل معناسیندا اولان اؤز تورکجه‌میزدن آلینمادیر. عقل سؤزو ایله یاخین اولسا دا آنجاق تورکجه کؤکو وار کی اوندان چئشیدلی شکیلده قوللانیلیر و اؤز دیلیمیزین کؤکوندن اولان آغ سؤزوندن آلینما بیر سؤزدور.

بوگون گونده میمیزده یئر آلان کارانا ویروسو و یا کارانا یولخوجوسویلا ایلگیلی تئرمینلردن سؤز کئچه‌جک. اؤتن ایللردن باشلاناراق آجی دوروملار یارادان ائله‌جه ایندی ده وار اولان و آردی کسيلمه‌ین کارانا ویروسون (کؤوید ۱۹ نوعو) اینسانلارین گئچرک یاشامیندا نه قدر پیسی ایز سالیبسا، بیر سیرا اولوسلارین دیلینده یئرلی-یاتاقلی کؤک سؤزلری ده سیرادان چیخارتماق اوزره‌دیر. "ویروس " سؤزو اؤز تورکجه‌میزده یولخوجو دئمک‌دیر. کارانا ویروسو ایسه، کارانا یولخوجوسو اولور.

آلیزلیق یا مریض لییین تورکجه کؤکونو آراشدیریرق جانیمیزی قوروماقلا جاندان عزیز آنا دیلیمیزی ده یاد سؤزلرین باسقی سیندان قورویوب، ساخلا یاق. بو دایالینیز دیلیمیزین قایغیسینی چکمکله اولاسی دیر. دیل ایسه اولوسلارین کیملیک بلگه‌سی دیر.

اؤنجه‌دن دئمهل‌لی بیک کی، کؤوید یولخوجوسو هانسی ایلدده تاپیلدیغیندان آسیلی اولاراق، او ایللره آدلانیب‌دیر. بو اوزدن ۲۰۱۹-جو ایلدده تاپیلان نوعونا کؤوید ۱۹ دئییلیر.

اَپیدئمی/اَپیدمی/پاندئمی/پاندمی

اېپیدئمی یا پاندئمیا دئیلین سۆزلر آنا دیلیمیز آذربایجان تورکجه سینده یولوخما دئمکدیر. ائنتفکسیوم، سیرایت، پاندئمیک هابئله بونلار کیمی سۆزلری دئمک یئرینه ساده جه یولوخما سۆزوندن یارارلانماغیمیز یئتیرلی دیر.

یولوخمانین کۆکو ائله جه ده آنلامی یول وئرمکدیر. یول وئرمک یعنی هر هانسی ایسه بیر خسته لی یین، توتاق کی باکتری یا میکروب یا کۆوید ۱۹ ون باشقا بیر جانلی یا خود جانسیزدان اؤزونه هابئله آیریلارینا جالاییب، یول وئرمکدیر و بو اوزدن ده یولوخما دئییلیر. بو دا آرانی و مسافه نی چوختماقلا داها دوغروسو یولو کسمکله مومکون اولاسی دیر. بیرازجا دریندن دوشوندوکده گۆروروک کی، یولوخما سۆزونون کۆکو ده ائله یولدان آلینیبدیر. چونکو یولوخما گئدیشاتینی دایاندیرماغا ان یاخشی سئچیم، یولو کسمک، یولوخما زنجیرینی قیرماق دیر.

کئچمیشلرده، تکنولوژی گلیشمه دییی چاغلاردا آنا-آنالاریمیز باشقا اولوسلارلا گئنیش گئت-گل ائتمه دیکلریندن، یاشاییشلاریندا هر بیر یئنی تاپیلان آلیزلیغا دیلیمیزین دولغون سۆز داغارچیغیندان باریناراق اویغون آد سئچرمیشلر. اؤرنک اولاراق بو یولخوجویلا یاناشی اوخما دئیلین باشقا بیر خسته لی ییمیز ده اولوبدور. او خسته لیک لر کی، بیر اینساندان باشقا بیر اینسانا اوخونور. بونون دا کۆکو " اوخ " دور کی اسکی سوزلوکلریمیزده اوق فورماسیندا یازیلیبدیر. آنجاق دیلیمیز آخیجی اولدوغوندان اوخ شکلینده دئییلیب و یازیلیبدیر. بو ایسه همان اوخچولارین یاییندان چیخان اوخو دئمکدیر. اوخ یایدان چیخیب، شیغیار، بیر حیوانین یا اینسانین گۆوده سینه یا خود بدنینه باتار. اونا دئیرلر اوخلانماق. کارانا یولخوجوسو دا اوخ ساییلاراق چیخیب باشقا بیررسی نین بدنینه گیریر.

آشی/واکسن

بو آlanda باشقا بیر سۆز ایسه واکسن سۆزودور. واکسن مورککب، قاتغی، بیر نئچه شئین بیر-بیرینه قاتیشماغی دئمکدیر. بونا ایسه تورکجه ده آشی دئییلر.

بئله لیکله آشیلما (واکسیناسیون) دئمک اولور. یازیقار اولسون هر دن بیر گورونور بعضی لری آشی سهل دیر، واکسن ده یوخ، پیوند دئییرلر. دوغرو دور کی، پیوند ده قاتغی آنلامیندا دیر آنجاق بیزیم دیلیمیزده دئییل. بو ایسه ساغلام دوشونجه لی آنا دیلیمیزه یانان اولوسال اینسانلاریمیزین بیر چوخونو اینجیدن ایفاده لردن دیر. سونوندا کؤوید ۱۹ یولخوجوسونون تئزلیکله کؤکو کسيلمک دیله بی ایله، اوموروق کی آنا دیلیمیزده بیر چوخ ساده هابئله اوره یه یاتان دوغما سؤزلریمیزین کؤکو هئچ زامان کسيلمه سین.

ائىمولوژى درسلىك لىرى ۱۱

سوتەجار

بعضى دوستلار سوتەجار سۆزۈندە اولان جار سۆزۈنو آچار و آچماق فعلى نىن كۆكوندن آلىنمىش بىلىرلر

بورادا بىر قىسسسا آچىقلاما گر كىر:

سوت امر حئيوان يا كۆرپە اوشاقلار كى اولارلا سوتەجار دئىيرلر، او كۆرپەلردىلر كى دوغال حالدا آنا سوتونو امه امه، آنانىن تزه بىر كورپه سى دونيايا گلير واىكى سوت بىر-بىرىنە قوشولار. بىرى گوندەلىك آمن كۆرپەنىن سوتو بىرى ايسه يئنى دوغولان اينسان يا حئيوانا گوره گلن يئنى سوت كى آغوز (اىلكىن سوت) له باشلانار، او كۆرپەيه يا حئيوان بالاسىنا سوتەجار دئىيرلر چونكو تزه گلن اوشاغا گوره اونون سوت آممه يى مجبوريتت حاليندا قىرىلير

سۆز بوخ كى بوردا آجار سۆزو تزه معنى سىندەدىر.

آجار چۆرك، تزه چۆرك و آجار پالتار يانى گئىيلمەمىش گئىيم.

بوردا بىر ياخىنلىق آنلام اعتبارى واردىر كى آچماق سۆزۈيله فرقلى دىر و بوردا

اونو ائىمولوژى باخىمىندان آيىرد ائتمك اىستەيرىر.

او "آجار" کی آچماق سؤزوندن دیر، هاچا سؤزو ده واردیر. بیر آغاجین هاچاسی همان آچاسی (زاویه‌سی).

بو آچیدان باخماق یعنی بو نقطه نظردن باخماق یا آچیشقا سؤزو ده بو کؤکدن دیر.

آما سوته‌جار سؤزونده جار بیر باغیمسیز فعل دیر. آچماقلا بیر یاخین ایلگیسی اولاییلر، آنجاق کؤکلری فرقلی دیر. جار سؤزو قالین سسلی اولاندا جارماق و اینجه سسلی اولاندا جرمک، یعنی درز آچماق دیر. جار، درز و یول آنلامیندادیر. ایکی شئین بیر- بیرینه یول تاپماسی دیر. اؤرنک اوچون اؤتن ایل آذربایجان زلزله‌سینده، بعضی دام-داش اوچدو، زلزله‌دن سونرا دیری چیخاریلان اینسانلارین بیرى بئله دئییردی : من توپراق آلتیندا خالقین های-کویونو ائشیدیردیم و بو منیم اوچون اومود وئریجی ایدی. بیر مدتدن سونرا بیر یئردن بیر جار آچیلدی و ایچهریه ایشیق دوشدو.

دئمک بوردا جار سؤزونون آچیق و آیدین آنلامینی یئتیریر. یعنی یول آچیلدی. یا بیر کؤیولدن ائشییه جار آچیلیب، یانی بیر کؤیولده گئدیرسن و بیردن گؤرورسن ائشییه بالاجا بیر یول آچیلیبدیر، ایندی سو یا بیر حیوانلار یا هر نییه لیکله گوره ائشییه بیر یول آچیلیبدیر. ائله بیر جیریق و یئر کی اوردان ایشیق دوشوب یا هاوا نفس یولوسو آچیلیب یا سو گلیر، جار دئییرلر.

آنجاق بورداکی سوته‌جار دئییلن او ایکی سوتون بیر بیرینه قوشولماسی دیر. مثلاً درده جار یعنی ایکی دردین بیر بیرینه قوشولماسی. یا بیر اینسانین دردی یئکونلاشمامیش باشقا بیر درد ده اونا آرتیلیر و بلکه ده ائله بیر درده اوغرانیر کی قاباقکی درد یاواش-یاواش اونودولور.

اودور کی درده‌جار سؤزو ده بیر دردین باشقا بیر درده قوشولماسی اولور. بورادا جار بو معنادادیر.

حتی جار سۆزوندن چار، چاره، ناچار سۆزلری ده آیینمیشدیر. ج حرفی چ حرفینه چئوریلیبیدیر و فارسجایا دا گئدیبدیر. اصلینده جار سۆزودور و تورکجه میزدن فارسجایا گئدیبدیر.

جار سۆزو بیر اومود یولو بیر علاج، بیر یول کی اینسانین دردینه درمان و جاراسی یا چاراسی اولور. دئمک جار بیر یولدور کی بیر یئردن بیر یئره آچیلیر. حتتا پئنجره سوزو دا اصلینده پانجارا فورماسیندا قالین سسلی ایمیش کی، اوجا یئردن ائشیگه آچیلان جار (یول) و یا پنجر (پان چار = پانجار) = بیر تکرار ائشیگه یول (دلیک) آچیلماق.

سونوج بو کی

سوته جار = قاباقکی کورپه نین سوتونون سونرادان گلن کورپه نین سوتونه قوشولماسی (یول تاپماسی).

اٲٲمولوژی درس لری

بعضی سؤزلر یمیزین اوغرو لانماسی

الم، عَلم

الم الدہ گؤتورمه لی بیر شئی دیر. بونو «ع» له یازماقدان آماج، بو سؤزون کؤکونو ایتیرمکدیر. نئجه کی قاتار سؤزونده گؤرونور، کؤکونو ایتیرمک اوچون ط حرفی ایله یازییلار. حال بو کی قاتار تورکجه سؤزدور.

ساوون، سابون =صابون

ساوون، ساووندوران، سووان، آرادان آپاران، چیرکی-کیری آرادان سوووندوران بیر شئی دیر. بو سؤزو ص ایله یازماغین آماجی، تورکجه اولدوغونو ایتیرمکدیر.

امی، اممه (عمی، عمّه)

امى و اممە باجى قارداشدىرلار، بىر دۇشدىن سوت امبىلدىر. اصليندە اممە كۆكۈندىن دىرلر.

اممە، اممە، اممە، اممە، اممە، اممە...اممە كۆكۈندىن دىرلر. داھا آرتىق كۆكلىرى اممە، مامە، ماما و... اصليندە توركچە كۆكەنلى سۆزلردىن دىرلر. بو سىرا سۆزلىرى ع حرفى ايله يازماق ايله، كۆكۈنۈ ايتىرىپ، باشقا دىل لردىن آلىنما گۆستىرمەك آماجى ايله اولوبدور.

امى و اممە، اممەدىرلر(بىر دۇشدىن سوت اممە). بو سۆزلردىن عربچەدە ھىچ نىشان يوخدور. بونلارنى يازار و شاعرلىمىز، اوستونە ياتان توز-توپراغى سىلىپ، آيدىن لاشدىرماقلى، دوزگون فورمادا يازمالى دىرلار. چونكى بو سۆزلر بىزىم اۆز سۆزلىرىمىزدىر. بونلار دىللى سىز، حساب-كىتاب سىز دىيىل. دونيانىن ان گۆزل و اصىل دىل لردىن دولايى اثباتا چاتىدىر و بوتونلوكچە علمى قايناغى واردىر. بىزىم توركچەمىز ائىمولوژىك بىر دىل دىر، قايداسىز دىل لر كىمى دىيىل.

گۈجلۈ ھۆكۈمتلر و مىللەتلر اۆز دىل لرىنى قورويورلار و قايداسىز دىل لرى كۈرەسلەشدىرىلر و دونىالىق ائىدىرلر.

تاسوفلە گۈجلۈ يازىچىلارىمىز سۆزلىرى ياخشى تانىمايىلار و يوروملارنى دوزگون يازمايىرلار.

الى

الەمەك ياراغى دىر. اوندان خرمن دە فايدالانىلار يا ائودە، ايرى لرى نارىن لاردىن آيىرماق اوچون فايدالانىلار.

الكى

الكى يالان، ھدر و اساس سىز بىر شئە دىيىلر. فارسجادا چوخ ايشلىكىدور. آنچاق كۆكۈنە باخىنجا توركچە سۆز اولدوغو بىلىنر.

الجک

اله گئیلن بیر شئی

النقو (النگو)

اله گئیلیر و اونا بیلر زیك، بیله زیك و قول باق دا دئیلیر.
(بیلک، ال ایله قولون اورتاسیندا کی بنددیر)

بزک-دوزک

بزک=یاخینتیلار، سورتگولردیر
دوزک=النقو و اوزوک کیمی شئیلره دئیلیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۱۲

اٲششکلر قفه سی

بو سؤز صوحتین ایچینده و اوقفه نین آدیلا باغلی، اٲششک سؤزوده گٲدیر کی اٲششک سؤز ده لازیمدیر آچیقلا نسین و او حاقددا دا دانیشیل سین. بیلیریک نٲجه کی دؤه بعضی تورپاقلاردا (خوزیستان بؤلگه لرینده و یا ایندیک ی عرب اؤلکه لرینده) کی اورالارین یوموشاق و اؤزل توپراقلاری اوچون بو حئیوانین آیاغینین آلتی یاستی، کی دوه سؤز ده تاوا (صاف) آنلامیندا او معنانی یٲتیریر. هر جوغرافیادا یاشایان و اولان حئیوانلار او جوغرافیایلا اویغونلوقلاری اولموش یانی هر حئیوان هر یٲرده یاشایا بیلمز میش دوه یاشادیغ یٲرلرده، بیر نفر کیمی ساییلیر. یعنی عائله نین بیر اویه سی کیمی ساییلیر کی، ایه بٲش باش اؤزلری اولوردو و ایکی دنه دوه لری اولوردو، دٲییردیلر، یٲددی باشیق. آما اٲششک آذربایجاندا دا بو گوؤزل زحمت چکن حئیوان چوخ اونملی ساییلیب و هٲچ زامان بونون کیمی بیر زحمت چکن و چوخ یاخین عائله وی ساییلان بیر حئیوان یوخویموش. البت ایت ده او چوخ منیمسه نیلن حئیوانلار داندی هر ائوین قاپیسیندا بیر ایت ده اولار میش کی وفادارلیق (وایالیق = وفادارلیق) سیمگه سی

ایمیش. اما زحمت چکمکده بیر یولداش کیمی بیر قارداش کیمی، حتتا ایندی آچیقلاما اؤرنکلرینده دئییه جم کی ائششک بیر حیات یولداشی کیمی، حتتا اونون بیر معناسی کی، یولداش، دوست، مکمل، یاشایشی تکمیل ائدن و حتتا آغا و خانیم دا بو ائش سؤزوندن قوللانیلار. خانیم آغایا ائش دئیرمیشلر. یانی یولداش، یانی بیر بیرینی تکمیل ائدن و باشقا اؤرنکلر کی من گتیره جم.

بو حیوان آذربایجاندا، هر بیر حیواندان آرتیق عائله یه چوخ اوغور یئتیرن و عائله نین اصلن دولانیشیغیدی. یانی بیر ائو تاپماق اولمادی کی، او ائوین اکینه جه یی اولسون، چول _ باییری اولسون آما ائوینده ائششگی اولماسین. بو کی شووونیزم انتگیلری و باسقینلاری آلتدا و آسیمیله سوره جینده بو حیوان و بو کلمه بیر پیس معنalar تاپمیش بیزه ائله ایناندیریملار کی حتتا بیز ایندی اؤز آرامیزدا دا هر گون بیر قارا یاخماق، توهین کیمی، بیر اهانت کیمی بیرینی آلچاتماق و خاراب ائلمک اوچون تاسسوفلر اولسون کی بو کلمه لردن و گوتوروملردن قوللانیریق و سوزلر، اوز معنالارینی داشیمیر و بیز بو حیوانا قانماماز تهمتی، نه بیلیم هر بیر پیس صیفتلری بو حیوانا وئیریک کی بو اینصافدان اوزاقدی. حتتا فارسلا کی بو نا "خر" دئییرلر، دوشونمور لر کی خرین ده معناسی بؤیوکلوک دو. خر، اینجه سسلی فورمادا خر دئییلیر. قالین سسلی فورمادا خارادی. حتی خارا سؤزونون کؤکو قارا سؤزوندن گؤتورولوبدور، یانی بؤیوک. قاراسؤزونون دییشیلمیش فورماسیدی.

اٲٲمولوژی درس لری

۲۱ ین آردی

بوردا داها آرٲٲق جینگٲلٲلی اولسون، ق حرفی خ حرفینه چٲورٲلٲب حتتا خارال سؤزو ده بؤیوک بیر یوک قابی، قوماشدان ٲیکٲلمیش و ٲلیس کیمی بیر شئیلره دئٲیر و چوخ شئی ٲوتار، اونا گؤره ده اونا خارال دئٲیرلر و حتی خالوار سؤزو کی ایندی خروار دئٲیلیر، اوندا بیر دٲیشٲملر اولوب. بو سوز اصلن قالین سسلی فورمادا خارواردی کی همان خلور ده دئٲیلیر. خواربار سؤزو کی بو گون مارکتلرین آدینا دا قویولور، (خواربار فروشی)، خواربار ٲانی ائششک یوکو، بؤیوک یوک و ٲئمیش. آخی بو گون باخمٲاق بٲله ٲئرلرده ٲوفک نمکی کیمی شئیلر ساتیلیر، لاپ قدٲملرده بٲله ٲئرلرین یوکو بؤیوک ائششک یوکو اولاردی ٲانی گلن یوک مئٲوه لر اولوردو و آرٲا بوغدا اولوردو و ٲا باشقا دن دوشلر اولورموش کی، اٲله ٲئرلرده خواربار ٲانی بؤیوک یوکلر. بار = ٲئمیش، مئوه. بار، سوزوده اصٲل ٲورکجه دی کی فاسجایا گئدٲدیر.

بیر نٲچه اؤرنک ده بو آدی ناحاقجاسٲنا ٲیسه چیخان حئیوانٲن آدیلا باغلی گٲیرٲم کی بللنسٲن کؤکو نمنه دی؟ بٲزٲم اولو بابالارٲمٲز بوندان نٲجه

قوللانا رمیشلار. ائش سۆزو یانی برابر، مترادف، مکمل معناسیندا ییمیش. ائش سوزو کی ائششک سۆزو اونون شیددتله دئییلیمک فورماسیدى. نئجه آشیغا آششیق دا دئییرلر، بودا تاکیدله، شیددتله دئییلنده، ائش کؤکو کی مترادف، تکمیل ائدن، بو معنالاردادی، ائششک فورماسینا دوشور و حتتا دئدیم بونون معناسی، دوست، یولداش، آغایا خانیم ایشلدرمیشلر. برابرلیک معناسی دا وار. ائش قوللو دا کی دئییرلر یانی او اوچ بوجاقلی شکیل (مثلت متساو الاضلاع) یانی مثلث کی اونون قولاری برابر دی، موساوی دی. اونا ائش قوللو دئییرلر. قادین و آغلار بو معنالاری داشییارمیش. باخمیاراق بو گون بیزه هه دئینده، دئییرلر: هه دئمه ادبسیزلیک دی. هه سوزو همان بلی دیر. ادبسیز نیه اولور تورکودو. هه، ها، هو هن، هیه، بونلار تورکودو و هاما بلی معناسیندا. سۆزوم یوخ کی ائش، چاغ معناسی دا داشیییر چاغداش، معاصیر. ائش گۆیوللو = بیر کونوللو، یولداش، یول بیر. بو سیرا معنالار هامیسی بو چوخ پیس معنادا بیلدییمیز مظلوم حیوانین آدینین کؤکودو و اونون کئچمیشلرده اوغورودو و اونون بیتیردیکلری زحمتلر کی تاسسفلر اولسون کی بیزه پیس تأثیرلر قویوب و ییزیم لغتلیمیزده یاواند (منفی) آنلاملار قویولوبدو کی اؤزوموزون پیس صیفتلریمیزی حیوانلارا قارا یاخیریق.

اٲتیمولوزی درس لری

یاللی رقصی

آذربایجان یمیزین اولوسال و میللی رقص لریمیزدن یاللینی بعضی قونشولاریمیز اوغورلایاراق اؤزلرینه چیخماغا چالیشیلار. او جومله دن کوردلر ایله ائرنی لری آد آپارماق اولار. بو اوزدن دوشوندوک کی یاللی سؤزونو آراشدیریپ گئرچکدن هانسی خالقین اولدوغونو تعصوبسوز سرگیله ییک. یاللی سؤزونون اٲتیمولوزیسینی آچیقلایان اوزمانلاریمیزدان بیر سی گونئی آذربایجان تورکولوق، اٲتیمولوزیست، دوکتور نظری نین آچیقلاماسیندان بللی اولور کی " یال " سؤزو کؤکدور. ایلک باخیشدا یال آتین بوینوندا اولان توکلر دیر کی، آت قاچارکن و یا باشینی ترپه درکن اونون یاللاری دا اوینایار، ائله جه ده دالغالانار. بو ایش ایسه آتین اؤزونه ده روح وئریچی بیر رول اویناییر. بو آنلامداکی آت اؤزو ده هر دن یالینی اویناتماقلا حظ آلیب، کئف ائدر. بیلمه ییمیز گرک دیر کی کؤکدن آیریلان باشقا چئشیدلی آنلاملارین هامی سی نین بیر ییری ایله بیر تهر ایلگیسی وار و بو آنلامی یئتیریر کی، اولارین بوتونو اورتاق کؤکدن دیرلر. یاللی سؤزو اویناماق یاخود رقص آنلامیندادیر. ائله او یالدا ن آیینمیش اوپون هاواسی دئمک دیر. بو سؤز

هم ایچگین آنلامدا هم ده لکر فورمادا یانی ظاهیرده اونو گؤستریر. بونو بیلیریک کی یاللی اویونو بیر قوروپسال (دسته جمعی) بیر اویون و یا همان رقص دیر کی، عومومی شنلیک گونلرینده هابئله توی بایراملاریمیزدا اوینانان اساس حیسه لردن دیر. یاللی اویونونون اؤزه للییندن بیرسی ده جینسییتدن آسیلی اولماماگی دیر. بئله کی، حتتا شریعت باخیمیندان ائله قاپالی توپلوملاردا دا قادین-کیشی ال اله، چیین چیینه هئچ قینانیلمدان بو اویونا قوشولورلار.

یاللی رقصی نین باشقا رقصلره سئچیلن بیر گیزلی و اینجه مقامی دا وار. بو آچیقلامانی دوکتور نظری دن استناداً حبیب ساسانی دن ائشیدک:

یاللی رقصی سؤزونون بو گؤرکمی چوخ آچیق-آیدین گؤستریر کی آتین بونوندکی ساچاق توکلر سیرایلا بیر بیرینه سیخ باغلی اولراق دالغانلارلار. ییزیم اولو بابالاریمیزدان قالان نچه مین ایل لیک رئال لیغیمیزدا ائله بو آنلامی داشیییر هابئله بو اوخشارلیقلاری گؤستریر.

یال سؤزیله ایلگیلی چوخ تانینمیش عئینی معنا دا بودور کی داغین باش طرفینه، یانی داغین زیروه سینه بیراز قالان حیسه، بودولایی یا اوز آشاغی بؤیرونه، یانی یان طرفینه داغین یالی دئییرلر. نچه کی آتین یالی بونوندادیر، باشینا بیراز قالان حیسه ده، ائله جه ده داغین بؤیرونه زیروه سینه بیراز قالان حیسه یه ده یال دئییلیر.

ایلک باشلانیشدا یاللی اویونو نچه نفرله باشلانا. بو آدمالار اؤز آرالاریندا قرارلاشیرلار کی، دوروب اویونا باشلا سینلار. سونرا یاواش-یاواش بیریر ایشاره لرله اوتوران دوستلار هامیسی قیزلی-اوغلانلی، آغالی-خانیملی یاللی. نین آخیرینا یانی سون حیسه سینه قوشولارلار.

بعضی واقتلار بو اویون سیراسی او قدر اوزون اولار کی، یاللی اویانیلار دایره وی حالدا دولانارلار. هردن ده یاللی اویانیلارین سایه او قدر چوخ اولار کی، بیر نچه سیرادا دوزولرلر و ایکی-اوچ دسته اولراق اویانیلارلار. حتتا آدمالار بعضی ایشاره لرله بیر بیرلریله یاللی سیراسی نین اورتاسینا ایسته دیکلری یئره قوشولوب،

ال اله وئریب اوینایا بیلرلر. ایچ ایچه قوروپلار شکلینده رقص داوام اندر. یوخاریدان بو رقص ائدنلره باخاندا، یومرو حالقا کیمی بیریری نین ایچه ریسینده اولان قوروپلار، بالیق قولاغینی خاطیرلادیلار.

ناغیل لاریمیزدا دا اولدوغو کیمی بالیق قولاغی نین ایچیندن قیمتلی داشلار چیخان سایاق دایرهوی یالی نین ایچیندن ده گنج سئوگیلی اوغلان-قیزلارین عادی زامانلاردا بیریریله محبتلرینی یئتیرمک شراییطلری اولمامادیغیندان یاللی اویونو توتاراق یا باهانا اولاراق بیر بیرینی ال لرینی توتوب اوینارکن، الی سیخاندا راضیلیقلارینی و محبتلرینی بیلدیرمهیه یاخشی بیر فورصلر یارانار و درین سئوینه جکلی آنلار یاشانار و ائله گؤزل گؤرونولر یارانار کی اینجی کیمی اونو قیمتلندیرمک اولار.

آنالار قیزلارینی، آتالار اوغلانلارینی، باجیلار قارداشلارینی، دوستلار بیر بیرینی چاغیرار، اونلارا یانلاریندا یئر وئرلر و صمیمیتله رقصه داوام اندرلر. بونولا دا یاللی نین سیراسی دها دا آرتار، اوزانار و اوزانلیقجا گؤزل لشر. چالغیچیلار دا اؤز چالغیلارینا داوام اندرلر، گلنلر ده چالغیچیلار پول آتار و نمر (انعام) وئرر اونلارین داراضیلیغینی قازانارلار.

سوزون سونوندا بونو بیر دها سیزه چاتدیریم کی، یال سؤزونون باشقا آنلاملاری دا وار کی؛ داغین یالی؛ ایفاده سینده اونو گؤروروک نئجه کی داغین یالی، داغا سویکنیر،

بو رقصده ده اینسانلار بیریرینه سویکه نیب آرخالانیب آیین شایین اویناییرلار.

ائىمولوژى درسلىرى ۱۳

تانرى نە دىمكىدۇر؟

تانرى

ايلك باشلانیشلاردا بو سۆزون تلفظى تانگىرى، تىنگىرى، دىنگىرى فورمالارىندا اولوبدور. دىل گلىشىدىكجه، زامان اۆترىندە يىموشانىب، كۆورەلىب و چوخ احاطەلى معنالار تاپىبىدور. گۆى توركلر زامانىدا كى، يئر تانرىلارىندان ال اوزولوبدور، گۆى تانرىسىنا اينانچ باغلانىبىدور. داها ياواش-ياواش معنالار بوگونكو تانرى آنلامىنا ياخينلاشىبىدور. بو دىنسل آچىداندىر. اما سۆزون اۆزونون ايلك يارانىش زامانلارى بوندان چوخ فرقلى دىر. بوگونكو آنلايشىدا آلاھ معناسىندا اونون بىر اۆزەللىكلرى واردىر و بىر قدرته مالكدىر، بىر نقطەدن كى انسانلاردان چوخ اوزاق و يوكسكلردن هر شئىي گۆز آلتىنا آلىبىدور و هر نەيى او اداره ائدىر. اونون بهشتى(اوچماق) وار، اونون جەنمى وار، اود تونقالى وار، غضبى وار و سوچلولارى اوردا ايشكنجهسى وار و بو سىرادان بىر صىفتلر كى رسمى دىن كىتابلارىندا اوندان آرتىق ائشيتىمىشيك و موجوددور. اما تانرى سۆزونده او

صیفت لری یو خودور. سببی ده اودور کی، اصلی جوهره سی کی، سؤزون اؤز ایچینده وار، او جوهره یه قایدیر. او جوهره بوندان باشقا بیرشئی دوزه لدیر کی، اوندان نه غضب وار، نه او قدرت وار. بلکه بو اینسانلارلا اوتور-دور ائدیر، اینسانلارلا گولور، یئیر-ایچیر و اینسانلارلا آغری-آجی چکیر و بونلارین حس لری، منیمسه مه لری هامیسی بیر-بیری ایله اویغوندور. حال بو کی، اینسانین آلاهلایا برابر اولماق صیفتی یو خودور، آنجاق آلاهلایا اینسانی یارالیدیور و آلتی نین یازیسی، مقدراتی آلاهلانین الینده دیر. بئله بیر صیفت لری تانریدا یو خودور. ایندی گۆرک تانری سؤزو اسگی دؤورده نه تهر و نییه یارانیدیور.

اٲٲمولوژی درس لری ۱۴

تانی نہ دئمک دیر؟

بو سۇزون كۆكونون آچىقلاماسىندا، داھا آرتىق تانىماسى اوچون نىچە سۇزدن
آد چىكىمك اولار.

تانیماق، تانیتیم، تانیش

بیر آغاچ، سو، یئر یا هر شئی کی، اونون حاققیندا بیزیم بیلگیمیز واردیر.
تان، تانیش، دانیش، دانیشماق و تانیشماق (د حرفی ت حرفینه دؤنه بیلیر)
حتی دانش کی، فارسجادا علم کیمی ایشله نیر، دانیش و تانیش،
تانیماق (شناخت)، علم معنا سیندادر، "دان یا تان" کؤکوندن دیر. دانستن کی،
فارسجادا فعل دیر، اصلینده تورکجه دیر و دان کؤکوندن دوزله لیبیدیر. "دانشمند"
سؤزو اصلینده "تانیشمان" دیر. بیر چوخ "مند" لر کی، بعضی فارسجا اسم لیرین
سونونا علاوه اولوبدور، همان تورکجه میزده قوللان دیغیمیز "مان" دیر. مان مبالغه
صیغه سی دیر. قوجامان، اوجامان، اؤیره تمن...

تانیسمان یانی ایشه تانیس اولماق (کارشناس)، اوزمان، بیلگین اولماقدیر.

"مند" اكلرى كى، خصوصى ايله اسكى آدلاردا ايشلەنىپدیر، هامىسى توركجه دیر. سونرالار بعضى اۆز سۆزلىرىندە و صیفتلىرىندە دە "مند" فورماسىندا آرتىرىلار. آنجاق اۇنجه دە دئىيىمىز كىمى كۆكو "دان و تان" دیر.

ائتیمولوژی درس لری ۱۵

تانری نه دئمک دیر؟

تانری سؤزونون تان کؤکویله باغلی اولدوغونا آرتیق بیلگی اوچون، بونو دئمهللی بیک کی، هر نه دن اؤنجه "تان یا تن"ین بیر معناسی دا نفر و اینسان دیر. بیر ماددی موجود آنلامیندادیر. آیتان، آیتن کی، آذربایجاندا اوغلان یا قیزا آد قویولور، رئال طبیعتده و اینسانلارین یان-یؤره سینده اولدوغودور. دئمک اولار، اینسانلاری بو مجبوریتده قویور کی، تانری آنلامینی بو معنادا کی ایلکین فورمادادیر، باشلانیشلاردا اؤزو اوچون یاراتسین.

تانری (تان یئری)

اصلینده تان قالین سسلی اولدوغو اوچون یئری ده، ییری (قالین سسلی) یانی دان ییری (**danyırı**) اولمالی دیر. ایندی ده چوخ یئرده بیر (یئر) بیراوان (ایروان) کیمی قوللانیلیر.

تانری سۆزو دان ییری سۆزوندن گۆتورولوبدور. دان ییری یانی بیلگی یئری (شناخت یئری)، تانیماغا باشلانان یئر دئمکدیر.

"دان یئری سۆکولدو" همان "تان ییری سۆکولدو"، سحر گونشین ایشیقلا نماغی نین باشلانان یئری دیر. یانی او موقعیت کی، گونشین قیزارتیسی یاواش-یاواش اوفوقده باشلانیر

ایندی بونون تان ایله باغلی لیغینی اینجه له یک.

گنجه نین قارانلیغیندا هئچ نه گۆرونوب، تانیما ییردی. حتی اینسانلار بیر یئرده ساکین اولماق مجبوریتینده ایدیلر. دان یئری سۆکولدوکده (تان ییری) ایشیق اوردان فانتانلاییر (گونشین چیخماغی) هر یئر ایشقلانیر.

یاواش-یاواش آلا تورانلیق اولور، سونرا دا هر یئر ایشقلانیر. اوزامان اینسان هر نه بی گۆرور و تانیر. دوشونمه مک و جهل، گنجه آنلامی ایله همیشه برابر گئدیبدیر. تانیما یان، دوشونمه یان و بیلگیسی اولما یان اینسان اوچون هر زامان ائله بیل قارانلیق و گنجه دیر. گنجه زامانی، بیر یئر آباق باسماق ایسته دییمیزده، بیراز چکینیریک. چونکو او آن او یئری گۆره بیلیمیریک. دان یئری سۆکولن زامان، گونش هر یئری ایشیق ائتدییینده، ایلکین تانری ساییلیر. اوندا هر طرفی تانیماق اولور. ایشیق اولما یاندا هر یئر قارانلیق و قورخونجدور. حتی داشلار، کوللار، بوداقلار قورخمالی اولور. اما گونش ایشیغینی ساچدیقدا هر یئر گۆرونور و تانیلیر و اینسان اوچون هر شئی بللی و آیدین اولور. تانیماق سۆزو تورکجه فلسفه سی نین ایلک سۆزلریندن بیر یئر دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۱۶

تانی سوزویله باغلی

بشریت هر زمان ایشیغی قوتسال بیلیدیر. خصوصیه ایلک باشلانیشلاردا چوخ شئیلرین نیه لیکلرینی بیلمه دییی اوچون، ایشیق و اودا، قوتسال لیق گؤزویله باخیدیر. بو بیزیم کولتوروموزده وار کی اودا، چیراغا آند ایچهریک و بیرینی داها آرتیق ایناندیرماق اوچون اودا و چیراغا آند ایچمیشیک. سببی ده بودور کی، دائما یانان اود آذربایجاندا کشف اولوبدور و همیشه اونون فایدالارینی گؤروبزر. اونا قورویوب، ساخلاییبلاز. اوجاغا کی همان اودجاق دیر (دال حذف اولوب و اوجاق کیمی قوللانیلیب دیر) حؤرمتله باخیبلار. آتیشکده لر هر یئردن چوخ آذربایجان منطقه سینده واردیر کی موغلار و شامان (شام = ایشیق) لار ایلکین موسیقیانی بسته لهین تورکلر دیرلر.

اودا اینانچ بیزیم کولتوروموزده وار و هر زمان اینسانلار اونا سئوگی بسله بییلر. ساری گلین اوسطوره سینی بسله بییلر کی گونشه و اودا باغلی دیر. بو اسطوره لره گؤره، گونش قیز و آی ایسه اوغلان دیر. دایما آی گونشین آردیجا گئدیر، آتاجاق اونا چاتا بیلمه بیر. گون آی و سون آی سؤزونون اسطوره سی (کی دنیا چاپیندا همان

تانینمیش ولنتاین دیر) بیزده سون آی دیر (یایین سونونجو آخشامی). بئله بیر گونده گونش ایله آی عئینی زاماندا گۆیده دیرلر. او گون ایکسی ده بیر-بیرینی گۆره بیلیرلر، بو اوزدن اونا سون آی دئییلیدیر و تورک دونیاسیندا همان سئوگیلی لر گوندور. بو گون بیزیم کولتوروموزده علمی، دوزگون و تانینمیش اساسلی اسطوره لریمیز کی بیر سون آی دیر، باشادوشولمه ییب و اؤزگه لره عاید اولان بیر گونو سئوگی گونو بیلیم، اونو قوتلاییریق. البته ولنتاین گونونو (بو گون بیر کشیش ایک سئوگیلینی قاووشدور و بدور) تانیماق دا یاخشی دیر. آنجاق بیز، بونلاری توتوشدوران زامان گۆروروک کی، بیزیم سون آی گونوموز داها یئترلی، کوره سل و آغیلا سیغان دیر. دقت ائتدیییمیزده گۆروروک کی، بونلارین هانسی دوغاللیق داشیبیر و ایلك اینسانلارا قاییدیر و ایندی ده قورومالی و گۆزلدیر. اودور کی بعضی آیدینلاریمیز همشه یاد سؤزلره آرتیق مارق گوستریرلر. بونو دئمکدن داها دوغرو اولدوغو بودور کی، اؤزوموزده کی ریال و دوزگون اولان اؤزه لیکلرله سون آیی دونیا یا تانیتدیراق.

دئمک تانری سؤزو، ایلك اینسانلارین دوشونجه لریندن و او زامانلاردا طبیعتدن آسیلی اولدوغودور. سؤزون اؤزونده ده بیر دییشیک لیکلر اولوبدور. مثلا تانگری، تنگری، دئگری، دانگری و... بو فورمالاردا گلیشیب، یوموشانیب و چوخ گۆزل بیر حالا چئوریلیدیر. بونون دا ایلك یارانیشی نه بوگونکو دیل لر، بلکه ایلك زامانلار کی دیلیمیز اینسانلارین آغیزلاریندا فورمالاشیب، یارانیب، نچه مین ایل سونرا مکتوبلانیب و یوکلەنیدیر، او زامانلار قاییدیر. تانریدان دوشونجه ده، بو کؤکون چئشیدلی فرقلی لیکلر ایله، همان کلمه نین اؤز ذاتیندا اولان جوهره سینه قاییدیر.

ائىمولوژى درس لىرى ۱۷

سالام سۆزۈنە دىمكىدەر؟

آذربايجاندا اينسانلار بىر-بىرى ايله گۆرۈشدۈكده بو سۆزدن فايدالانىر و سالاملاشىرلار.

بو سۆز بۆلگەسل دىر، بعضى بۆلگەلردە گون آيدىن، گونون خوش، گونون آواند اولسون (دوز گلسين مثبت آنلامى واردىر، يواند يا يوات منفى آنلامى واردىر و قارغىش سايىلىر).

آذربايجان بۆلگەسىندە گىنل مقياسدا خالقلارين آراسيندا، سالام سۆزۈ ايشلىك دىر. هر آذربايجانلى بىرى ايله گۆرۈشدۈكده، بىر ائوہ يا مجلسه كىچدىكده، هامىلارى سالاملايىر.

سالام

بعضى لىرى بو سۆزۈ عربجه سۆزۈ، سلمه كۆكوندن بىلىرلر. آنجاق سالام سۆزونون بونا هئچ باغلى ليغى يوخدور. كۆك ساغ، ساغلىق دىر. يانى اينسان آغريلاردان اوزاق اولسون. هر بىر بلادان، يوانددان، قارا گوندىن، خسته ليكدن ايراق اولسون

اٲٲمولوژی درس لری ۱۸

یابی (یابو) = یایی

یابی، یایی

بو سؤز آذربایجاندا یابو و یابی فورماسیندا دئییلیر. آنادولودا یایی یا یاپو فورماسیندا ایشلک دیر.

یابی یا یایی

ب حرفی ایله پ حرفی یاخین حرفلر دیرلر (باجی-قارداش حرفلردن دیرلر). تورکجه میزده حرفلر نٲچه حیثدن بیر-بیری ایله یاخینلیق لاری واردیر. کؤرک حرفلر یا چکیشی حرفلر، موسیقیایی کؤرک یوموشاق حرفلر یا بیر-بیری ایله باجی-قارداش حرفلر، فشار آلتیندا بیر-بیرینه چئوریلیرلر. داها جینگیلتی لی و اٲشیدینیک لی اولماق اوچون بو حرفلر بیر-بیرینه چئوریله ییلر. اوجمله دن ب حرفی ایله پ حرفی دیر.

يابى يايى

ياپماق، ايش گۇرمك آتلامىندادير. نه ياپىرسان؟ يانى نه ايش گۇرورسن؟ بوياپ سۇزوندن ياپىقماق سۇزو دوزەلىيدير. ياپىقماق يانى اونون گئرىسل لىيى (فنىيىتى) آرادان گىتتمك. گئرى چى يانى گئرىيە قايدان، مرتجع يانى تارىخىدە قاباغا گىتمەيە (پىشرفته) قارشى اولماق و باشقالارىنى دا چكىب ساخلاماق. يىتگىن لىك و يىنى لىك ايستەمەين اينسانلارلا بىللە دئيرلر.

گئرى سۇزو تخنىكا دا ايشلەنير و فنىر يىشى نىچە جورەدير، اوزانماق اوچون نه قدر چكرسن، اوزانماق قابىلىيىتى اولار.

ياپىقماق سۇزو دە بو سۇزدن آلينيدير، مثالا دئيرلر كى، بو دۇشك ياپىخىيدير. يانى اونون ايچىندە كى يونلر (پشم) ياپىخىب و بير-بيرىنە گىرىشىب و داها قووزانماير و ياپىق حالدا قاليدير.

يا دئيرلر كى، بو پالان ياپىخىب، يانى داها فنىيىتى قالمايىبدير و يوموشاقلىق خاصىيىتى آرادان گىديدير.

ايندى دە كندلردە مايىز ياپارلار يانى مايىزى اللريلە دؤيرلر و نازىكلنديرلر

ياپىشماق

بو كۇكدن ياپىشماق و ياپماق واردير. ياپراق يا يارپاق (ايكى مستقل كۇكدن ديرلر) بعضا ايكى باغيمسىز كوك بير تانينمىش شئين آدىدير و اونون آتلامىنى داشىيىر. ياپراق، يارپاق ايكى كۇكدن دير آما بير سۇزو دئيرلر

يارپاق

يارپاق "يار" كۇكوندن دير، يارپاغين آراسيندا اولان او چيزگى دير كى يارپاغى ايكى خيسسە يە بۇلور و بارانتاي ائيلر (ايكى مساوييە بۇلور). يارما، يارماق، يارغى، ياراسا كيمى.

یاراسا قوشو کی فارسلاز خفاش دئییرلر، یاری قوشدو و یاری امزیکلی لردن دیر.

یاپراق

بو گونکو یاپراق سؤزو کی تورکیهده دئییلیر، همان یاپماق کؤکوندن دیر. بو حیوانا یابی یا یاپی دئمکده نیشان وئریر کی ایشلک حیواندیر. مثلاً "بو ایش آتی دیر".

قدیملرده فایتونلاری آتلاز چکردیلر. یا بعضی آتلاز ایش آتی اولاردیلار، یوک داشیباردیلاز و یوک آتی اولاردیلار. آما بعضی آتلاز یاریش، جیدیر آتی اولاردیلار. یا باشچیلارین آتی اولاردی کی شاه، خاقان یا بی لر مینردیلر و شاه قالدیراردیلار.

شاهی قالدیرماق یانی آتین یویهنینی چکرلر و دالیدان قامچیلایارلار، آت قاباق قیچلارینی گؤیه قووزاییب، کیشنهیر و ایکی آیاغی اوستونده دورار. بو حالت شاه قالدیرماق دئییلر.

یابی یا یابی ایش و یوک آتی دیر و اونون بئلی و کورهیی یاپیخار و یاریش یا بی لرین-خانلارین آتلاز کیمی اولمازلار و اونلارین کورهیی و بئلی یاییقمیش اولار.

ائتیمولوژی درس لری ۱۹

کورنش یوخسا کوورنش

بیر سورغو دا اورتایا قویولوب کی کئچمیشلردن قالان سؤزلریمیزدندیر و اودا " کورنش " سؤزدو. دوستوموز سوروب کی، بو کورنش نه معنادادی؟ عربجه دی، تورکجه دی، فارسجادی، ندیر؟

اونو بوتهر آچیقلا یا بیلرک کی، کورنش سؤزو کی بو گون فارسجادا ایشلنیر، معناسی تاپینماق، یعنی محض بیرینه باش ایتمک، یانی سجده ائلمک، کی ناماز قیلاندا سجده ائللر، آیلمک و محض تسلیم اولماق، اطاعت ائلمک بونا بیر دینسل معنالار و باخیشلار وار. معناسی دا بوتون وارلیقلا آلاها گوونمک دیر.

آما منیم او گوتورومله (قرائله) ایشیم یوخدو. من سؤزون کؤکونو کی، تورکجه میزدن گئتمیش بیر اسکی سؤزدو، آچیقلاماق ایستیرم. بوسوز اصلینده، کورنش (Korneş) فورماسینا دوشوب کی اصلینده کورنج یا آغیز ادبییاتیندا کورنش

دیر.

کورنش بو دئمکدی کی، یایدا ایستی گونلرده یا پاییزین سون گونلرینده، یا قیشدا شاختالی و سوبوق گونلرده، چوخلو یای فصلینده او بؤلگه لرده کی هاوا چوخ ایستی اولار، داوارلار، چوخلو قویون قیسمتی بیر یئر توپلانیر و یا ائله گنده گنده باشلارین بیر بیرینین کؤلگه سینه آسیلی توتارلار و یول گنده گنده ده گوررسن بیر جرگه، یانی بیر صف، یانی بیر جرگه، کی سیرا دورماقدی (ردیفله دورماق) سیرالی دورماق کی قویونلار باشلارینی بیر بیرینین کؤلگه سینده ساخلایارلار. دئمک هر قویون قاباقداکینین کؤلگه سینه سیغینار و حتتا او تهر ده یول گئدرلر. گورورسن قیرخ آلی قویون باشلاری او بیر بیرینین کؤلگه سینده ائله یول گئدیرلر و بیر اوزون سیرا، یانی جرگه (اوچورا) دووار کیمی بیر صف، تشکیل تاپیدی گاهدان دا توپلانیب بیر یئر، باشلارین سالارلار آشاغا بیر بیرینین کؤلگه سینده یاشاماغا. اصلینده او معنا بودی. سوزون کؤکوده کورنج فورماسیندادی کی، خالقین آغیز ادبیا تیندا کورنش دئییلیر کی بو گون بو سؤز باشقا معنالار داشییر اما اصلینده، او باش آشاغا سالماق بیرینین کؤلگه سینده باش ایمک و باشین آشاغا سالماق دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۲۰

قونجیش=گونجوش

بیر آچیقلامالی سۆزده "قونجیش یا گونجوش" سوزودو کی فاسجادا گنجشک دئییلیر. البت اونون تورکجه ده بیر آدی دا سرچه دیر و سار قوروپونا عایید دیر. کی، خالقین دیلینده سرچه ده دئییلیر. سارچا یانی بالاجا سار، کیچیک سار. اونون آدلارینی هر فورمادا دئسه لر ده، آخیر کی تورکجه دی. بیر آز دیققت ائتسک قدیمکی آهیل اینسانلارین دیلینده گونجوش دئییلیر و گاهدان دا بعضی آیدینلاریمیز اونلارا اعتیراض ائدیرلر کی، نیه سن گونجوش دئیرسن. فارسجا دئیلن گنجشک کی اصلن معناسیز و گولمه جه بیر شئیدی کی، اصلا آخیریندا کی ک حرفی اورا نییه گلیب و باشلانیشدا گ حرفیله نییه یازیلیب کی، قایدیر او فارسین گول (qul) سوزونه کی گ حرفیله گل یازیرلار و قول اوخویورلار. حتتا بونو اوشاقلارینا آد دا قویورلار سووقول فورماسیندا دئییرلر، سؤیگول سؤزونو، بو قونجیش سؤزونون یازیلماسیندا فارسجا دا نجور و نه تهر گؤتوروملر اولور بیر کلمه ائله دییشیلیر کی، حتتا اونا بوگونگو تورک دیلی اینسانلاردا هنج بیر شوبهه لنمیرلر. دوزو بودو کی، بیر گؤتوروم اولا کی باری اٲٲمولوژی باخیمیندان بو

قوشون اؤزلیکلریله ده اویغون اولا ائتیمولوگیانین علمی اولدوقدا، بیر شرطی اونون ریباللیقلا اویغون اولماسیدیر. باشقا شرطلر ده وار کی اونلاردان واز کئچمک اولماز. یانی بونون ائله آغیر شرطلری وار کی او شرطلرین هامیسی اولدوقدا ائتیمولوگیامیز بیرسؤزون هانسی دیلده، هانسی دیله باغلی اولدوغونو گؤسترر. ائله همان گونجوش سؤزونده ده بو قوشون اؤزلیکلریندن کی

بو قوش گونہ ور بیر قوشدو، یانی هاوا دولو اولسا، بولدولوق اولسا، یئللیک اولسا، یاغین اولسا نه بیلیم، هر بیر قولای دورومدا اولسا، بو قوشو ائشیکده گؤرمک اولماز. بو قوش گونہ ور قوشدو، یانی گون چیخاندا کی هاوا چوخ تاماشالی وگؤزلدی. خصوصا سحر سحر گون چیخیر یانی دئییرلر بو سرچه گونله چیخار گونله باتار. یانی هر وقت هاوا چوخ گؤزل و طراوتلی حاللی دیر و گون ده چیخیبدی، اوندا گؤررسن بو قوش اؤزون گؤسترر، چوک چوک سالار دن دوش تاپیب یئیر، هاوا بیر آرجا گونش اولماسا بو قوش آز گورونه بیلر. اودور کی گونہ ور قوش یانی گون جوشدو. جوش بوردا اکدی، شکیلچیدی. بو بیرباخیمدان. ایکینجیسی، گنجشک کی دئییرلر بو ک آخیرده آرتیق بیرسؤزدو اصلینده او فورما دا کی فارسلا دئییرلر گنجشک، ک حرفی، اوردا ساکیندی غوننه دی، آرتیقدی او فورمادا دایینه تورکودو. یئنہ بو قوشون بیر اؤزلیینی گؤستریر، بونلار اؤزلری ده بیلیرلر کی او دیلده چون ائتیمولوگیا یوخدو، بوریبالیقلاری، بو اویغونلوقلاری دا اولایلمز دئمک، بو قوش اؤزویله بیر اؤزلیکلر داشییر، یانی بئله سی آلکی دئییل، البته آلکی ده تورکو سوزودو کی من بوردا ایشلتدیم. او سوزدن ایسه " آلک " دوزلیبدی یانی، ایکی آل آراسیندا اوینایان بیر یاراق و اودا تورکودو. ایشیم اوندا دئییل. سؤز بو قونجیش سؤزونده دی.

قون+جیش یا جیش

بو قوشون همشه لیک عادتیدی کی ائله بیر یئرہ قونجاغین، یئری موندارلار. بئله راحتجاسینا بو اوزلییی ده گونده لیکده گوروروک. هر یئرده آغاجین آلتیندا

یایین ایستیسینده آدام بیر بئش ديقه اون ديقه ماشینی ساخلاسا بیر آغاجین کولگه سینده، سونرا او ماشینی اوردان گۆتورنده گۆرر کی او ماشین یومالی اولوبدو. یانی بو قوش قونجاغین بیر یئره جیش ائله.

دئمک ائشیه گندر، ماوالا گندر و ماشینین یا آدامین اوستونو، هر یئری، آنجاق میندارلار. قونماق همان جیش ائلمک بو قوشون اؤزلیکلریندکی، بو اؤزلیکلرین اساسیندا بو آدی داشییر. یانی هر حالدا بو ایکی اؤزلیک، تورکوموزدن گندیب و بو قوشون یئترینجه اؤزلینی داشییر.

ائتیمولوژی درس لری ۲۱

قارانقوش

بیر سۆزده کی بیر قوشون آدی دیر لازیمدی کی آچیقلا نسین. او قارانقوش سۆزودو کی بو سۆزو ده ادبییات قورویلا ریندان بیر قلمداشین سورغوسودو کی آچیقلا بیریق. قارانقوش سۆزو، موختلیف آذربایجان بؤلگه لرینده چئشیدلی آدلارلا اوزل آنلاملار داشییر و هر باخیشدان دا بیر سیمگه کیمی تانییب. قارانقوشا یئتیم قوشو دئییرلر، یوخسوللوق سیمگه سی اولوب، سئوگی قوشو دئییرلر، پاییز قوشو و چیچله ده دئییلیر. بونلار هامیسی دا دوزدو.

اما من بونو ائتیمولوژی باخیمیندان کی بو سیمگه لره ده بیر تهر باغلیدی، دئییم کی " قاران " بونون کؤکودو، کندلرده، قدیم ایللرده، او آداملار کی کئنده ساکینیدیلر، آما کئند تصرروفاتلاری یوخلاریدی، اونا بونا ایشلردیلر. یوخسول بیر آداملاریدیلار. یانی کئنده اولاسان ادامین کئنده بیر آکینه جه یی اولمایا بونا اونا ایشلیه، اونا قاران دئییلر آما جماعات آغیز ادبیاتیندا اونون، نون، حرفینی سیلینمیش فورمادا دئییرلر. ن حرفی حذف اولونار. فیلانکس قارادی، یانی اکمه یه یئری یوخدو. اصلینده بو سوز " قاران " دی و اونلار کی کئنده یئرلری وار، اولارا

هامپا دئیرلر، هامپا یانی اؤزونون مولکو وار، اکمه یه، بیچمه یه یئر یوردو وار. أما «قاران» نین یوخودو، اونا بونا ایشلر و حتتا بعضی یئرلر وار کی، تورپاغی نین یاخشی بیر خاصیتی یوخدو. بهرلی دئیل. اونلاردا دا تاخیل ماخیل یاخشی بنجرمز و یاخشی بهرلی یئرلر دئیل کی اونلاردا قاران دئیرلر. بو ایکسی بیر سؤزدو. یوخسوللوق. و حتتا بیر مثلیمیز ده وار؛ دئیرلر : قارانین آلاهی وار. قاران، نین آلاهی وار. یانی او یوخسولون دا آلاهی وار. آنجاق یئتیر. یا کور قوشون روزوسونو یوواسیندا یئتیر.

بنله بیر سؤزلر واریمیزی ادبیاتیمیزدا.

بو قوشون یوخسوللوق سیمگه سی اولدوغونو گؤستریر. بیرده بیر شئی بونو داها آرتیق تصدیقله بیر.

پاییز قوشو دا بیر آدی دیر. پاییز قوشو اولدوقدا بو قوش پاییزدا آذربایجان تورپاقلارینا بیر کوچری قوش کیمی گلر. چوخ دا گؤزل گؤیچک، اینجه و ایتی قانادلی بیر قوشدی. بو قوش چون پاییزدا گلر، یاشیللیق سووشوب گندیب یارپاقلار خزله چئوریلیب و آغاجلارین لوت و هئچ بیرفایدانمالی بیر شئی یوخدو. او فصیلده او موسمه قارانتقوشلار گلرلر. گلیب بیر گورونوب یئنه گئدرلر. اودو کی، بو سؤزده قاباکی سؤزلری داها آرتیق دوغرولایر

بیر ده بو قوش سئوگی قوشودو. سئوگی نین حسرت قوشو، اؤزلم قوشو. او یاشیللیق آریسیلا گلر پاییز موسمینده، اما آلی بیر شئی توتماز. ائله گلیب الی بوشا چیخار قایدیب گئدر و فارسجا بونا پرستو دئیرلر. اما بو اصلینده قارانتقوشدو. قارقا قوروپوندان دئیل، یانی قارا قوش کی بیر شیغیجی قوشدو، قارانتقوشون اونلا فرقی وار. قارانتقوش نچه بیر گؤزل سیمگه لرین قاورامینی داشیان بیر قوشدو.

اٲٲمولوژی درس لری ۲۲

چیلله

چیلله یا داغان گٲجه سی

داغان سؤزونون کؤکو "داغ" دیر. نٲجه کی داغین بیر زیروه سی واردیر و اینسان اورا چیخیر و سونرا او طرفه آشیر و یاواش-یاواش آشاغایا دوشور، بو گٲجه نین ده ان اوزون اولدوغونو آنلادیر. چیلله سؤزونون اصلینده کؤکو "چیل" و "چیله" دیر. حتی بعضی بؤلگه لریمیزده چیله دئییلیر. چیله سؤزو، داغلارین باشینا قارین چیلهمه سیندن آلینیبدیر. ال ایله سویو سیمک همان چیلهمک دیر. سو الدن اوزولور و باشقا بیر یئرلره سپیلیر و جالانیر. چیله شددتلی فورمادا دا دئییلیر و چیلله سؤزو ده بوندان دیر. او کلمه لر کی اونلارین بیرینین سونو و ایکینجی حیسه نین ایلک باشلانیشی عٲینی حرف دیر (بیری-بیری نین اوستونه دوشور) اونا "چالما" دئییریک. یانی ایکی تکراری حرف بیر-بیری نین اوستونه دوشور. یوخسا تورکوموزده، فارسجا و عربجه کیمی تشدیدلی بیر شئی یوخدور. مثلا سال

سۆز، ساللاق اولور (قورشاغى ساللاگلىن) يا يول سۆز يوللا، قول سۆز قوللا، جيل سۆز جيللا و... باشقا سۆزلىرىمىزدە دە واردير.

چيله-چيله مەك سۆز چيللا اولوبدور. چيللا سۆز سينماق، آيريلماق و بير مرحله دن باشقا مرحله يە ديشيلمەكدير. اما بو اۆزل گونون آدينى چيللا قويماق (آذر آيى نين سونونجو گئجهسى) قيشين سويوقلو-شاختالى و توفانلى گونلىرى نين باشلانيشىدير. اودور كى هاوالارين ديشيلمەيى، دۇنمەيى و سينماغى، اولدوغوندا داها آرتيق سينير و بونون دا مددتى قيرخ گوندور. اونا بۇيوك چيله دئييلير. بو قيرخ گون قيشين اوغلان يئرىدير. يانى شاختا-توفان گونلرين ان چوخ شاختالى گونلىرىدير. بۇيوك چيللا، بۇيوك سينماق آنلاميندادير. بو قيرخ گون رسمى حالتدە سلطان محمد جلال الدين شاهين گون سايارى نين دا آدى "تقويم جلالى" دير و اونون اساسيندا گولن آييندان (آذر آيى) قوس آيينا (دى آيى) كيمى، قيرخ گون باشلانيشيندان سونرا، بۇيوك چيللا حساب اولور و اوندان سونرا ايگيرمى گون دە، كيچيك چيللا حساب اولور. كيچيك چيللە نين سونوندا دا چيللا داغى يا چيللا قويوروغونو داغلاماق واردير. چيللە نين قويوروغونو اود يانديرماقلا داغلارلار. سويوغون گئتمەيى نين و داها قايتماسين دئيە بو ايشى گۆرورلر. باخماياق كى بو گونلر آز-چوخ سيغيناچاق، ياناجاق لار واردير، بو سۆزلىرىن يارانديغى زامانلاردا اينسانلار قيشدا چوخ آزارلار ديلار. اودور كى چيللا داغلاماق بير شنليك و بايرام كيمى ايگيرمى گون اؤتندن سونرا او سويوقلارين قايتماماغى اوچون اود يانديرديلار. بو زاماندا سونرا هاوالار قيزيشير و اينسانلار ائودن چيخيب، قارينلارنى دويورماق اوچون چاليشارديلار.

اما چيللا سۆزونه بير نئجه اؤرنك داها لازيمدير. سويوقلارين سينماغى و ديشيلمەيىنە چيللا دئييلير البته بو تكة سويوق اوچون قوللانيلان بير سۆز دئييل. اوچولار اؤز قارينلارنى دويورماق اوچون اوچولوق ائدرديلر.

اووچولارین یای و اوخلاری (اووچولوق جیهازلارینی)، گوجلری نین یئتری قدر سونونا کیمی چکمکلری (اوخ یایدان چیخان یئر) چیلله نوقطهسی ساییلیر. حتتا تمرکز و دیققت ده اوردا داها پوزولور و گۆزلرینی زیلله ییرلر. گۆزو زیلله مک یا جیلله مک (زوم ائتمه یین) ده بیر واقعی و معین اندازهسی واردیر، او دا ائله پوزولور. اووچو بیر گۆزونو یومماقلا بوتون دیققت و تمرکز نو ائدیر کی اووونون ایسته دییی یئریندن اوولاسین. دیققتی نین سونوندا (الینی اوخدان بوراخیغی زامانا) کیمی اولور و اوندان سونرا داها دیققت و گۆزونو زیلله مک ده یئکونلاشیر و سونا چاتیر.

فوتوگرافچیلار بیر شکیل چکدیکلری زامان بوتون دیققتلری ایله او جیهازلا باخیب، معین نوقطه ده ایده آل حالتی تاپدیقلاریندا توشا باسیرلار و او شکیل گۆتورولور. سونونجو دیققت نوقطهسی، همان چیلله نوقطهسی دیر. دئمک چیلله، بیر مرحله نین پوزولماسی و یئنی بیر مرحله نین باشلانماغی دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۲۳

سونای=سئوگیلی لر گونو

ولنتاین، دونیا ساواشی نین عرفه سینده، حرام-حلال اساسیندا، اوغلان-قیزلارین خصوصی ایله ساواشدا اولان عسگرلرین کی یالقیزلیقدا یاشاییردی‌لار، بیر قیز خایلاغیلا دوست اولماقلاری کیسه لر وریندن یاساقلانمیشدی و کیسه لرین واسطه‌سی ایله حرام اعلام اولموشدو و حتی بئوک جزاسی واریدی. اونا گؤره بیر کشیش گیزلیجه، عسگرلرین قیز خایلاقلاریلا نیکاح‌لارینی (حاقلی اولدوقلارینی) اوخویورموش. اولوسلار آراسی بو کشیشین آدینا کی والنتاین ایمیش، سئوگیلی لر گونو آدلاندیری‌لار.

بو بیر لیریکا آنلام داشییان اولای اولراق چوخ گؤزلدیر و بیز ده اونا اولوملو باخیریق. آنجاق آذربایجاندا اولان سئوگیلی لر گونو اوندان آرتیق آنلاملی‌دیر. سون‌آی چوخ اسکی‌لره باغلی‌دیر و بونون دبلری وار ایمیش کی اینسانلار بو دبلری یئرینه یئتیررمیشلر. بیزیم بو قدر آنلاملی و اسکیلره باغلی گونوموز اولراق، باشقالارینا سایغی بسله‌یه‌رک، اؤز سئوگیلی لر گونوموزو قوتلامالی‌یق. دونیا خاقلارینا دا بیزده اولان بو گؤزه‌لیک‌لری چاتدیرماق لازیم‌دیر.

ان اسکی اوسطوره لریمیزده، ۸-۹ مین ایل بوندان قاباق آییده لر و اسطوره لریمیزین اساسیندا، بئله بیر اینانج وار ایدی کی، آی اوغلان و گونش قیزدیر. دائما آی گونشین آردیجا گئدیردی و هئچ زامان اونا چاتا بیلمه ییردی. بو اوزدن بیر حسرت و سئوگی اؤزلمی کئچیرمیش.

تاریخیمیزده مدنییت لر قورولاندان سونرا بو قرارا یئتیشدیلر کی، یاییین سونونجو آیی نین سونونجو گونونده (شهریورین سونونجو گونو) کی، اؤزل بیر آندا گون باتانا یاخین، آی لا گونش بیرلیکده گؤی اوزونده گؤرونورلر سون آی آدلاندیرسینلار، چونکو بوگون گونش ایله آی بیر-بیرینه یئتیشیرلر. بو بیزیم اوچون چوخ اؤنملی و دوغال معنا داشیییر. کئچمیشلریمیز بو دوغاللیق، رییاللیق و گؤزه للییه ایناناردیلار. او گونون آخشام چاغلاری چوخ صفالی و آخارلی- باخارلی لحظه لردیر. گؤیده هم گونش وار و هم آی واردیر. او گونو تورک دونیاسیندا هابئله آذربایجاندا سئوگیلی لر گونو آد وئریلر.

ائىمولوژى درس لىرى ۲۴

قاراچى سۆزۈ

"قاراچى" حاققىندا بىر اوتە رى و تارىخسل باخىش گرکلى دىر. كۆكۈندىن قىرىلان و اوز دوغما تورپاقلارىندان چىخارىلان كوچرى ائللر تارىخ بويى مدنىيت قوروب و اوز دئولتلىرىنى يارادا بىلمە يىبلر و ھىمىشە آوارا اولوبلار كى قاراچىلار دا او سىراداندىلار. اوز كۆكۈندىن قىرىلمىش اينسان، بىر تىلمىسىز كولا بنزەبىر كى يئل اونو ھىرطرفە آپارا بىلر.

بو سۆزۈ اورتايا قويماقدان بىر سورگون و دىدرگىن ائلىن اوزوجو معناسى آچىقلانير و اينسانى راحتسىز ائدىر. تورك ائللرىندىن آوار ائل لىرى نىن دە باشىنا ائله بىر اويونلار گلمىش. آنجاق وطن سىز، يئرسىز، يوواسىز قوش كىمى دونيادا آوارا اولماق دىر. تارىخىمىزدە آوار ائللرىنىن ھاياندا اولدوقلارى، ھاياندا ساكىنلەشدىكلرى بىلىنمەدى و اونلاردان ھىچ بىر يازى و اثر دىمك اولار گۆرونمە يىبىدىر.

قاراچی ائلینه ده حتتا بو گون بیر ائل ده دئمک اولماییر، سایلاری دا دونیادا چوخدور. دوغو بولگه لردن (هندیستان - پاکستان) ساواشلاری اثرینده بو اینسانلار کی بیزیم توپراقلاردا گلیبلر و حتتا سوووشوب آوروپا اولکه لرینه ده گئدیبلر بیر قدیری ده آوارالیق دوروموندا سایغیسیز قوناق کیمی کوچری حالدا یاشاییرلار. چونکو چوووخ سونلار گلن بیر خالقديرلار کی بهرلی، سولو یاخشی بیر یئرلر توتا بیلیمه ییبلر. بیلیریک کی، تورقولار = دورقولار = ساکینلر، بوتوپراقلارین ایلکین ساکینلری دیرلر. طبیعی دیر کی ایلکین اینسانلار بیر یئرله گئدیسه لر، یاخشی یئرلری توتوبلار. هابئله دنیز قیراقلاری، هاواسی یاخشی اولان منطقه لری، تاخیل یاخود حاصل وئرن یئرلری، بهرلی توپراغی اولان مکانلاری، اوزلری اوچون سئچیلر کی یاخشی اوولاق و اوتلاقلاردان قوللانسینلار و سونرا گلنلر واختسیز گلن یولچو سایاغی ماشینین هاراسیندا یئر اولارسا، مجبور حالدا اوردا اوتورارلار. آنجاق قاراچی لار بیر یئرله ییغیلیب، دئولت و میللت قورا بیلیمه دیکلری اوچون، بونلاردان بیر مکتوب اولان اثر و یازی دا قالما ییدیر. چوخلاری ایران اؤلکه سیندن سوووشوب، آوروپا اؤلکه لرینه ده گئدیپ، هره سی بیر نئچه ساید ااداملاردان بیر اؤلکه یه سپیلیبلر و یاشاییرلار. بونلار هئچ بیر مدنییت، دئولت و یاسا قورا بیلیمه ییبلر. او اوزدن اؤزلریندن بیر مکتوبلاشمیش اثر ده بورا یاخا بیلیمه ییبلر. ایندی ده بونلار آوارالیق، وطنسیرلیک و سورگونلوکده یاشاییرلار. هله ده بونلاراموعیین بیر یورد، ساکینله شمکلری اوچون بلیرلنمه ییب دیر. آما ائتمولوژی آچیسیندان

قاراچی سؤزونون آچیقلاماسی

کئچمیشلرده قاراچی کیمی سؤزه و بونا تای بیر چوخ سوزلره اورنک چین قاریشماق سؤزونون هانسی بیر کوکدن اولدوغونو باشا دوشموردوک. قارداش سؤزونو، قارین داش و بیر قاریندان دوغولماق آنلامیندا بیلیردیک، قارپاز سؤزو کی

ر حرفی دوشوب و قاپاز شکلینده قوللانیلیر، باشندان وورماق آنلامیندادیر. قارغی سۆزو و قارغیش سۆزو کی ال لرینی اؤلچہ-اؤلچہ قارغیماق دیر. آما ایندی بیلیریک کی، قارپیشماق، ال ایله ساواشماق دیر. قارداش سۆزو ال بیر اولماق دیر، یاد بیر کیمسه اینسانا قارداش اولاییلمز. دوزدور کی، بعضا ایکی قارداش دا بیریری ایله یولا گتتمز، آنجاق بیز عمومیتده دانیشیریق و خصوصن کی قدیم دؤوره لرده قارداش دئیکده دوغروسو آرخاداش ایدی.

قارپاز

قارپاز سۆزو، بیرینی باشیندان الی ایله وورماق آنلامیندادیر.

قارغی

قارغی، دره لرده یئرین اوزه رینده اوزانان بئش بارماغا بنزه ین قامیش دی.

قاراما

قاراما سۆزو، الی ایله بیرینه نفرتینی گؤستریمک دیر. ایندی بللیر کی " قار " اوزاق کئچمیشلرده (۵۰۰۰ ایل اونجه)، آل معناسیندایمیش. بوندان آرتیق اؤرنکلر ده گتیریمک اولار کی قار سۆزو ال معناسیندا اولموش. دئدییمیز معنالار اساسیندا و گتیردییمیز اویرکلر، بیزه گؤستریر کی قاراچی اینسانلارینا دا، بوتورپاقلارا گلدیکلریندن سونرا، تورکلرین وریندن بو آد قویولوب. بللی اولور کی اونلارین دا ایلک ساکین اولدوقلاری یئر _ یوردلاریندا اوزل آدلاری واریمیش. قاراچی = آل آچان، دیلنچی، الی آچیق.

آما اونلارین چوخلو لوت کویرده (Lüt көvir) ده = فاقد هرگونه پوشش گیاهی، خوراسان بولگه لرینده و ایرانین بَهرسیز، سوسوز یئرلرینده دوشرگه سالماقلاری گوستریر کی اونلار تورکو شهرلره گلیب دیلنچیلیک اندرمیشلر، فالاه باخماق کیمی ایشلره! ال قاتارمیشار و بعضن ال ایشلرینی ده گتیریب بوشهرلرده ساتیب اوز احتییاقلارینی اوده یرمیشلر کی ائله بیر داوانیشلارا هله ده شاهیدیک.

ائٹیمولوژی درس لری ۲۵

بالا سوزو نه دئمکدیر؟

بال سوزونون کوکو "بال" دیر.
ا حرفی اونون اکی اولدوقدا، قالین سسلی اولدوغوندا دیر.
بال = کسمک، آیرماق، بولمک.
تانینمیش او شیرین یئمه لی ده، شاندا کسلییر.
هر بیر اوشاق دا اونا گوره شیریندیر کی، آناسنین تنیندن کسلییر و آیرلییر کی
البت اوزون کئچمیشلرده، اوشاقلارین آتالاری بللی اولمازیدی.
بالاق، سوزو ده بال کوکوندنیر چونکو او دا بیر بوغانین، اینه یین تنیندن
کسلییر و آیرلییر.
ماهی و ماهیچه (بالیق آتی) کی فارسجادا ایشلک دیر، بو آنلامدان گوتورولوب.
تورکجه ده اولان آیپارا (قیزیل آیپارا) دا آی؛ یین کسلیمیشی و اینجلمیشی
دمکدیر.
بالیش، سوزو ده بال کوکوندنیر
یاتسیغین کسلیمیشی و یاریمچیغی.

آرتیق بیر سوز،

یاسدی = یاییلان بیر شئی

یاتسیق = یاتماق چین

خالقین دیلینده آخیجی اولماغا گوره، ت و س حرفلرینین یئرلری دییشیب.

بالیق، سوزو ده شهر معناسیندا هامان کوکدندیر. نییه؟

چونکو ایلکین شهرلر، کندلر، دووارلارنمیش یئرلر اولموشلار. همی ده

یوروشلرین قورخوسوندان ائله بیر یئرلرین دووره سینه دووار چکرمیشلر کی آماندا

قالسینلار و دووارلارنمیش یئرلر، باشقا یئرلردن آیریلماق آنلامیندا اولورموش.

حتتا بعضن اولکه لرین ده یان یووره سینه دووار چکرمیشلر کی چین دوواری او

سیراداندیر.

بالتا، سوزو ده بال کوکوندندیر.

چونکو او یاراق دا کسمک و آیرماق یام یاراقلاریندان دیر.

بو کوکه باغلی داها آرتیق اویرکلر گتیرمک اولار.

ائٹیمولوژی درس لری ۲۶

قارا باغ نہ دئمکدیر؟

قارا باغ قاتغی بیر سوزدور.

اونا روسلار ناقورنو قارا باغ دئییرلر کی ناقورنو سوزوده تورکجه میزدن گئتمیش

داغلیق، آنلامینی داشیییر. بیز او بولگه لره داغلیق قارا باغ دئییریک.

قارا و آغ سوزلری همی بویا آنلامینی داشیییرلار همی ده بویوکلوک.

قارا باغ = بویوک باغ

او بویوک بولگه یه نییه باغ دئییلیر؟

باغ، سوزو باغلاماق و باغلی کیمی سوزلرین کوکودو.

باغیمسیز = آزاد، اوز باشینا

باغ یا باغچا اونا گوره بو آدی داشیییر کی دووره سی چپرلی، پرچینلی، دووارلی

آنچاق باغلی و قاپالی بیر یئر دیر. باغلا بوستانین فرقی بودور کی

بوستان (بوزتان، پوزوتان = پوزولاسی بیر یئر) کی مؤوسمی دیر همی دووره سی

باغلی دئییل و همی ده بیر بللی زاماندا پوزولوب گئدر و باشقا یئرلره قاریشار.

آما باغین مئیوه فصیلیندن سونرادا باغلی حالتده اولماسی گرکیر چونکو حیوانلار اورایا گیرمه سینلر و مومالارا (فیدانلارا تهلوکه یاراتماسینلار و ایجازه سیز آداملار دا باغا گیرمه سینلر.

کی البت ایلکین بئله باغلی مئیوه لی یئرلر اربابلارا مخصوص اولموش یوخسا یوخسوللارین ائله بیر خصوصی یئرلی خوشلوق اوچون اولمازمیش. قارا باغا دا اونا گوره بو آد قویولوب کی، او بولگه و او بولگه ده اولان بوتون شهرلر و کندلر اوجا داغلارین واسیطه سیله دووارلانیب و داغلیق قارا باغ آدینی اوزونه آلیب.

بیر اورنک چین شوشا شهرینی نظرده آلین کی یوکسک و اوجا یئرده یئرلشدییینه گوره پناه علی خان قالاسی (آلینماز قالا) او شهرده سالینیب.

شوشا = شوشلاماق = دیکلتمک معناسیندا دیر. اورنک؛

آت بیر سس ائشیده ره ک قولاقلارینی شوشلادی.

سونوج، داغلیق قارا باغ = داغلیق بویوک باغلی یئر.

کی بو مدنیت، موسیقی، ادبیات، هونر مرکزینین آزاربایجاندا اوزل یئرلی وار.

پناه علی خان دئمشکن :

آزاربایجان، قارا باغسیز یئتیم دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۲۷

درمان نه دٲمکدیر؟

خالقٲمیز آغیز ادیبٲاتیندا گاهدان ایکی سوزو بیر بیرله قاتیرلار کی درمان سوزو ده او سیراداندیر.

اونون بیر دٲیرمان و درمان سوزلری دیر

دٲیرمان سوزونون کوکو "دی" دیر کی اوندان دٲمک فعلی دوزه لیر.

دٲمک = توخونماق، سیندیرماق (آزمک)، دارتماق دیر کی ایلکین فورماسی آل دٲیرمانی ایدی و یٲتگین لشمیشی تورلو تورلو مودٲرن دٲیرمانلار کی دن _ دوشو دارتماق چین اینسانلار اونلاردان قوللانیردیلار کی بو گون تتخیکا دا چوخ بیر شٲیلری دارتیرلار.

آما ایکنجیسی درمان، ملهم، ساغالدیجی، خسته لیکلرین چاراسی دٲمکدیر. اونون فعلی درمک و کوکو "در" دیر. حتتا در سوزو کی فارسجایا گندیب قاپی آنلامینی داشیییر، اونون دا معناسی، بیر شٲیی اولدوغو یٲردن درمک (قوپارماق یا گوتور _ قوی اٲتمک) دیر.

قاپینی دا توتا جاغیندان یاپیشیب ایسته نیلن حالدا قویماق. آما درمک سوزو
چوخلو بیتگیلری درمکده ایشلنیر و دریلن بیتگیلردن همی یئمک چین و
اوزللیکده خسته لیکلری و آغری _ آجیلاری ساغاتماق چین فایدالانماق اولور.
سوز یوخ کی بوگون کیمیه وی شئیلردن ایسه اینسانلار قوللانیر.
درمان سوزونده "مان" موبالیغه سینین گوزوینی داشیبیر.
درمان = آغریلاری تندن دَرَن
بللنیر کی نئچه میلیون ایللر سوره جینده اینسانلار بیتگیلرین اوزللیکلرینی
(خاصیتلرینی) تجروبه اندیب تانیرمیشلار.

اٲٲمولوژی درس لری ۲۸

آغا سوزونه دٲمكدیر؟

آغ سوزونون ده قارا سوزو کیمی ایکی معناسی وار. بویا آنلامی و بویوکلوک. البت بو ایکی معنا لاردا چوووخ دوغال و ریبال حالدا بیر بیرله ایلگیلری وار اورنک چین بو ایکی آنلام سکه سینی ده بیر بیرینه ایلگیلندیرن، گونو آغ و گونو قارا کیمی و یا گون آغلاماق کیمی تاریخسل دٲیملردیر و باشقا مینلر آغارانتی (لبنیات)، آغول کیمی سوزلر

آغ کوکونون سونونا یاپیشان ا حرفی ده اونون قالین سسلی اولدوغوندان دیر آغ کوکو بعضن یئر _ یورد آدلاریندا ایشلنیر. آغدام، آغکند، آغ بولاق، آغداغ، آغ یورد، آغ کوهول، آغ گول.....

گاهدان دا بویا آنلامیندا ایشلنیر آغچا کیمی آلتین سوزونون و قارا پول سوزونون قارشیسیندا و یا آغ قیز، آغ بنیز کیمی سوزلرده.

گاهدان دا بویوک آداملارین (خانلار، خاقانلار، شاهلار) ین ساکین اولدوغو یئرلره بو صیفتلر وئرلیب و بعضن طبیعت و یئر _ یورد آدلارینین بویوک اولدوغوندان اولوب.

آما آغا سوزویله باغلی اولان بویوکلوگون بیر اساسلی فرقی ده وار
 بو او بویوکلوكدو کی اوزوندن اولموش اوللا. آغاچ کیمی کی بیر گون یوخویدو و
 یئردن دیکلیب، آغیش (فوواره) کیمی کی یئردن فیشارلی فانتالالاییر و آغا سوزو
 کی اوندان بویوکلوک صیفتلری وار البت سوز یوخ کی اینسان دیرلری دیشیب و
 دیرسیز آداملار دا بو صیفتدن قوللانیرلار و یا سایغی اوچون تانینمالمیش آداملاری
 دا آی آغا کیمی چاغیریریق. آما اصیل معنادا آغالیق گرک بیر کیمسه نین
 اوزونده اولسون. اربابلیق دوورونده ده، کند تصرروفاتیندا مالیکلرین اوزلری
 اوتوردوغو تنبیلره، باغ _ باغاتا، تووله و زمیلره ده کی رعیتلره وئرلمه میشدی،
 اربابین اوز اختیاریندایدی کی اونلارین باش وئرگیسی یوخویدو، اونلاردا آغالیق
 دئییلیدی.

ائتمولوژی درس لری ۲۹

بایرام سوزونه دئمکدیر؟

بوردا بیر آز آرتیق دیققت یئتیرمه لیبیک کی بایرام سوزونون کوکونو، باییر = ائشیک، چول، طبیعت دیر. بو سوزلرین یارانیش تاریخینه قایتساق، دوشونریک کی بایرام گونو هر ایلین سونونجو گونو اولالی، یئنی ایلین باشلانیشی دیر و بو گون ده سون چرشنه نین و چیلله لرین و چیلله قوروغو داغلاماگین داوامیندا دیر.

اینسانلار قیش فصیلینین شاخداالی، سویوقلو و آغریلی _ آجیلی گونلریندن جان قورتاریرلار و داریسقال کوهوللردن، داشلارین جاریندان، اویماقلاردان، داخمالاردان، ائشیگه چیخیرلار و یئمک دالیجا طبیعتین قوینونا جان آتیرلار. دئمک باییرا چیخیرلار و ائله بیر گونلر اینسانلار داها آرتیق اونملی اولموش. حتتا ایندی ده خالقیمیزین آغزیندا بو دئمک وار؛
دون گئجه تویدا، یاشار فیلان گیزی (سیرری) بایدیددی.

بایدیرماق = باییرماق بو کی بیر گیزلی خبری بیلمه دن ائشیگه بوراخماق.
دمک بایرامدا یئر نفس گلیر و اینسانلارین جانی قیزیر و قارنینی دویورماغا

اٚشیگه چیخیر. اصلینده ده بو سوز باییران (فاعلی صیفت) = چوله چیخاران بیر
گون. چونکوم، ن حرفلری بیربیرینه چئوریلرلر. پامبوق / پانبوق کیمی
دومبالان / دونبالان کیمی.

حتتا بایراق سوزو ده بو کوکدن آسیلی دیر کی همی ایندی و همی ده
کچمیشلرده، بیر ائل اوز تانیتیم نیشانینی بیر ائلچی (سفیر) کیمی اٚشیگه
(خاریجه) چیخارماغا بایراقدان قوللانا رمیشلار. سونوج بو کی بئله سوزلرده کوک
"باییر" دیر و بای دئییل.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۰

یاز سوزونه دٲمکدیر؟

آزاربایجانندان اٲشیکده یاز مٲوسمینہ باہار دٲیلیر البت بوردا خالقیمیز ایکیسیندن ده فایدالانیرلار. باہار سوزو ده بٲر، بر، بار، بارینماق آنلامیندان و او کوکدن آسیلی دیر. یاز = چیزگی، چیزگی، چیزماق معناسیندادیر. ایستیریک آچیقلا یاق کی بو گونکو یازماق سوزویله، یاز سوزونون نہ ایلگیسی وار.

خالقیمیز جیزما قارا سوزوندن بو گون ده یازی معناسیندا قوللانیرلار. قارا سوزو ده کی بو آنلامدا بویا بویاسینی داشیییر چونکو کوهوللرین دوواریندا کوموردن فایدالانارمیشلار و قالارگی یازیتلاری دا جیزماقلا کی ایتی داشلارلا مومکون اولاردی قوللاناردیلار. آنجاق اینسان طبیعتین اوزوندن آکمه یی اویرندی. اینسان اویرندی کی گلن قیش و پاییز گونلرینہ زومار الدہ اٲتمہ لی دیر. بٲله لیکله یٲری یازماگی (جیزماگی) بایرامدان سونرا تجروبه اٲدیلر و لازیم اولان دن _ دوشلرینی او یازغیلاردا گومورتدولر (قوللادیلار).

ایندیکی داش قازینتیلاری (کتیبه لر) هامان یازغیلار و جیزغیلاردیر. آما
ایندی بیز هامان چیزگیلری قلمله ائدیریک
کی گاهدان یئنه مزار داشلاریندا یاخود بیر اوزل یئرلرده یازماقلا (خط
سالماقلا) ائدیریک.
یاز فصیلله، یازماغیمیزین بیر کوکدن و بیر آنلامدان اولدوغونو بو نییه لیکرله
دورولاییریق.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۱

تبریز سوزونه دٲمکدیر؟

تورکوموزون اٲٲمولوژیسیندا بوتون بیلملردن اوزللیکده تاریخدن و جوغرافیادان آرتیق قوللانیلیر و بوردا هر ندن چوخراق علمی نییه لیکلر اساس ساییلیر.

بو گون اسکی و درین مدنیته مالیک اولان تبریز کیمی بیر شهره یوزدورما و ساپدیران ساختا بیر آچیقلامالار!! اورتایا قویورلار اورنک چین؛ بللی اولمایان بیر شاهین قیزینین قیزماسی (تبی!) وارمیش کی تبریزه یٲٲیشمک هامان ساغالیر.

بنله بیر گولمه جه سوزلری اورتایا قویانلارین نه تاریخدن ونه ده اٲٲمولوژیدان هٲچ بیر خبرلری یوخدو و یاخود بیله بیله بو ساختالیقلاری بزه بیرلر. تبریز سوزونون کوکو تاویز دیر کی ر حرفی اوندا آرتیق علاوه اولوب. "تاو" ائل معناسیندا ایمیش و "ایز" تورکوموزده بیر شٲین سایینی چوخالدان اک دیر. بن / بیز. سن / سیز

دن / دنیز کیمی.

اثل کونندن ائله مک سوزو ده دوزلیب
اثل گوجو سئل گوجو اسکی بیر مثل دیر کی بو دئمک تاو سوزونون " داو "
سوزویله سیخ باغلیلیغینی گوستریر.

داو = اوستون گلکم. ایکی تولکو بیر آسلانا داو (دوو) گلر خاقیمیزین بیر چوخ
ایشلکلی مثلی دیر. آما نبیه بو سوز کی ، چوخ ائللر، آنلامینی داشیبیر بو شهره
قویولوب؟

تبریز بیر ایلکین مدنیت مرکزی اولاراق، بوتون دره بیلک (ملوکلطوایی)
دوورونده آزاربایجان خانلارینین اوتراق دوشرگه سی اولموش اسکی بویوک
آزاربایجاندا یوزلر تیره و ائل یاشاییردی و اونلارین باشقانلاری بونا گوره کی تهلوکه
سبز یاشاسینلار و رعیتلرله گونده لیکده آل به یاخا اولماسینلار، یان یووره لرینده
اولان آتلیلاریلا و یاخین عائله وی آداملاریلا مرکز باش کندینده (تبریزده)
یاشاییردیلار کی البت اربابلارلا رعیت آراسیندا بیر باغلانتی (موباشیر = واسیطه
کیمی باش وئرگیسی آماغا) آداملاردا اولوردو و سونرالار داها آرتیق همشه باش
کندینه کوچوب گلنلر ده اولموش کی بویوک شهرلر بئله لیکله بویوموش.

ایندی ده تبریزده ۸ جور تورکو لهجه سی گورونور. بونلار اوزون موددتلی
کئچمیشین ایزلری دیر. اونا گوره دیر کی تاویز (تاویریز) بو گونکو فورمادا اینجه
سسلی دئییلیر کی و حرفی ب حرفینه ده چئوریلیمیش. تاویریز بوگونکو توریز
سوزونون قالین سسلی فورماسی دیر.

اٲنیمولوژی درس لری ۳۲

میانا شهری نه دٲمکدیر؟

یئر – یورد آدلاریمیزدا قوندارما آدلارین بیرسی ده بو شهرین آدی دیر. ارینیک (آسیمیله) باخیشیندا میانانین آچیقلاماسی بٲله دیر؛ چونکو بو شهر تٲهران – تبریز آراسیندا یئرلشیب اونا گوره بو شهره میانه دٲمیشلر.

حالبو کی او ایکی بویوک شهرلرین اورتاسیندا چوووخ شهرلر و کندلر وار کی گرک هامیسینین آدی میانه اولایدی و باشقا شهرلرده بیر آیری ایکی شهرین اورتاسیندا دیر دٲمک بوتون شهرلرین آدی میانا اولاجامیش!!

آما بیلیریک کی بیر زامانلار بو بولگه ماننلار سولاله سینین باش کندی اولموش و چوخلو آزاربایجان بولگه لرینه حوکومت سورموش که ۷۰۰ ایل میلاددان اونجه لره قاییدیر ۳۰۰ ایله یاخین حوکومتلری داوام تاپمیش و نهایتده، بو حوکومت، ماد تورکینین ۲۳ ایللیک ساواشینین نتیجه سینده یٲنیلیر (سقوط اٲدیر). ماننلار خاقانلیغی چوووخ کولتورل بیر سولاله ایمیش و تانینمیش "مایانا" اوستوره سی ده او حوکومتین یادیگاری دیر.

مایانا اوستوره سینین اساسیندا، دونیادا بویوک و گرگین ساواش قوپور بئله کی بوتون اینسانلار اولوب قورتولور تکجه بیر کورپه اوشاق (اوغان خایلاغی) دیری قالیر بو اوشاق چوووخ آجیخیر و بیر قوردا راس گلیر و تله سیک باشلا بیر قوردون دوشلرینی آممه یه

قورد دا آجیمیش آمما بو اوشاغین درین محبتی کوچور قوردون اوره بیله و قورد اوشاغی یئمیر و اونو بویودور.

قورد اولوب گئدیر اوشاق تنها قالب چوخ داریخیر

او بیر گنج اولموشدو داریخماغا باشلا بیر

اوز آغزینین کؤپویوندن اوز بویرونه یاخیر و آغزینین کویویوندن اوز تنیندن، سئوگیسی یارانیر. اوغلانین آدی قایرا خان ایمیش. قایرا خان سئوگیسیله ائولنیر و اونلارین نسیلیندن ساییز اینسانلار یارانیر.

ایلک سئوگی، ایلک خانیمین دا آدی مای آنا (بویوک آنا) اولموش.

ماننلار سولاله سی ده اوز حوکومتلرینین آدینی بو گوزل اوستوره دن گوتورموشلر تکجه بیر بو شهر دئییل کی بو حوکومتین آدیلا باغلی دیر، مایانسان (ایندیکی ماهنسان شهری) و مایان چایی و... ده بو اوستوره نی یاشادیرلار. و مییانا شهرینین یان یووره سینده یوزلر آیدیه قیز قالاسی کیمی هله مووجوددور. سوز بوردادیر کی ساختا و معناسیز، اویغون اولمایان آدلار تاریخده همشه لیک قالایلمزلر.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۳

آنا دیلی نه دٲمکدیر؟

ایکی اونملی نییه لیک آنا دیلی سوزونو دوغرو لاییر. بیرری بو کی تورکوموزون یارانش دوورو اوزامانلارا قاییدیر کی هله عائيله توپلومو قورولما میشدیر. بو سوز او دٲمکدیر کی آتالار بللی اولما ییردی و اوشاقلار تکجه آنالاری دویوردولار. قادینلارین هر بیر تانینما میش ائرککله یاخینلا شماسیندان اوشاقلار توره نیردی آتالار قویوب گٲدیردیلر و هٲچ بیر گوزو داشیما زدیلار. اونا گوره "آنا دیلی" هٲچ زامان اورتادا اولما ییب.

ایکینجی نییه لیک سوزون اٲٲمولوژی آچیسیندان کٲچیر. آنا دٲدیکده، کوک "آن" دیر. آنلاماق فعلی نین کوکو. آنیت = یادداش، خاطیره سوزو ده بو کوکدن یارانیب. آن = لحظه آنلامینی دا داشیبیر. بونلارین بیریريله ایلگیسی وار. آنا قاریندا اوشاغین هر آنی، دویغوسو، آنلاماگی (دوشونریسی) بیر باشا سیخ آنانین حاللارینا باغلی دیر.

اوشاق یٲمه یینی، ایچمه یینی، سٲوینجینی، کدیرینی، آنا دیلینین موسیقیاسینی، قاوراملارینی آنانین سینیر و قان دامارلاریندان آلیر. دٲمک بیر

کورپه دونیا یا آیاق باسمامیش آنا دیلینین چوخ بیر شئیلرینی باجاریر و اونلارا باغلی دیر اونلارلا یاناشی سئوگی و محبت ایلگیسی ده آنا _ بالا آراسیندا قورولور. او ایکی دلیلله گوره دیر کی آنا دیلی، درین تاریخسل معنالار داشیییر.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۴

باشماق نه دٲمکدیر؟

سوز یوخ کی آزار بایجاندان ائشیکده باشماق سوزو ایشلک دئیل و آنلاشیلیمیر و تورک دونیاسیندا آیاق قابی هر یاندا تانینمیش بیر سوزدو. دوزدو کی باشماق بولگه سللیک داشیییر آما سوزلر، همشه بولگه سللیکدن باشلانیب و گئنللیشیب عومومییت تاپارلار. باشماق سوزوده او سیرا سوزلردندیر کی کٲچمیشلرین درین تجربه سیندن و بوگونکو علمی اساسلاردان آسیلی دیر.

باشماق = باشباق (باشباغی کی مکان قئیدی حالتینی داشیییر حالبو کی فاعلی صیفت ایمیش)

کٲچمیش اینسانلار چوخ یاخشی باشا دوشوبلر کی " آیاق " ایکینجی باش دیر. اونلار اینسانی اوزونلوق باخیمیندان یکی باشلی حساب ائدیبلر. اورنکلر؛

ایپین بو باشی و او باشی

آغاجین بو باشی و او باشی

تارلانیب یا باغین بو باشی و او باشی.

آما اوندان دا آرتیق، آیاغی بونا گوره ایکینجی باش سانبلار کی اونون اونمی دانیلماز دیر.

آیاق بیر چتینلیگه دوشسه (قیچین سینماغی کیمی) اینسانا یئر به یئر اولماق مومکون اولماز. اینسان یئریمکله چوخ ایشلری گوررمیش. آیاغیندا عئیبه جرلیک اولان اینسان یاشایایلمزدی.

حتتا بیر تاپشیریق اولو بابالاردان قالیر کی؛ باشین آغرییارسا دار باشماق گئی. بللی اولور کی اینسانلار باشلا آیاغین بیر بیرله باغلانتیسینی (رابطه سینی) بیلیرمیشلر. آیاق آغریسی، باش آغریسینی یاددان چیخارار. حتتا بو گونکو دوه دورلر، آیاغین آلتینی اووکله مه یی اینسانین قافاسینا (بئینینه) فایدالی گورورلر.

آنجاق باشماق سوزو هامان باشباق (باش باغی = باشا باغلانان بیر شئی) دیر. بویونباق (بویونباغ)، قولباق (قولباغ)، تئلباق (ساچ باغی)، کیمی.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۵

قوبا نه دٲمکدیر؟

بیلیریک کی قوبا آدلی بیر شهر یئر _ یورد آدلاریندان دیر کی آغ آلماسیلا تانینیب.

بو گوزل شهرین آدینین کوکو "قو" دور.

قوبا = آلچاق سویغیلان یئر، چوخور، گول.

آما اصلینده باشقا اورنک لری ده نظرده آلاق قو کوندن باشقا چئشیدلی

معنلار دا وار کی هامیسیندا بیر یئرلی ایلگی، بو کون آنلامینی دوغرو لاییر.

قوو، سس معناسیندا دا گلیب.

کند یئرلرینده بعضی ائو حیوانلاری او جومله دن تیوق جوجه نی سسلمه یه

قوو سسیندن قوللانیرلار.

قولاق = سس یئر

دٲمک بیر چوخور کی سسلر اورایا دولور.

حتتا قول (qul) = برده و قوللوق، قوللانماق دا بو کوکدن آسیلی دیر. چونکو قوللارین اعتیراض حاقلاری یوخویدو و تکجه گوزولری قولاق آسماغیدی (قولدارلیق دوورو).

"قویو" سوزوده بو کوکدندی کی آچاق و سوییغیلان بیر یئردیر. بوینو داغلی قول، سوزوده کی بو گون ائل آرا ایشلک دیر، بو تاریخسل آنلامی دوغرولايیر. سونوج بو کی قوبا شهرینین آدی ایسه آچاق موقعیتده اولدوغو و بیر سولوق اولدوغونو گوستریر.

ائتمولوژی درس لری ۳۶

گبه

گبه (گبک) = قابا، قاب، قابر، قاباریق، قابق
بو سوزلر، قابارماق (بیریله دیک دیک دانیشماق) و یا گبرمک (شیشمک)
آنلامینی یئتیریرلر.

گبه، هامان قالی (اصلینده قالین) کی خالی یا خالچا و یا قالینچا (قالینچا)
سوزودور. نییه بو آدی داشیییر؟

گبه یا قالینلار توخونمادان اونجه، اینسانلار بیتگیلردن، پامبوقدان، یوندن
(پشم دن) بیر دوشه نه جک توخویاردیلار جئجیم کیمی و آلتلارینا سالاردیلار کی
اینجه و نازیک اولاردی.

یاواش یاواش بویوک باشلار چین قالینلار و یا گبه لر توخوندو کی قالین
اولوردولار و اونلارین اوستونده اوتورماق و یاتماق داها راحتچیلیق اولدو.

گبرمک، شیشمک آنلامی دا داشیییر کی هامان معنایی دوغرولايیر. حتتا قابر
دا دیک و اوجادیر.

قاش قاباق سوزونده ده او حالتی گوستریر کی بیری قاشلارینی قاباریر و بیر
اوزل نیفرت حالینی نشان وئیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۷

هئیران آشیریمی (هئیران گردنه سی)

بو سوز ده اصلینده هاییران (قالین سسلی) و یا هئیرن (اینجه سسلی) اولمالی دیر.

هئی = اینجار (توان). هئیدن دوشمک = جاندان دوشمک = گوجونو الدن وئرمک. هئووامئوه سی ده کی سارالماق سیمگه دیر، بو کوکدن آسیلی دیر. هئیدن دوشن اینسان دا سارالار.

بیلیریک کی جوغرافییا باخیمیندان، او آشیریم اردییل دوزنگاهینی آستارا شهریندن آییریر.

آستارا بولگه سی خزر ساحیلینده چوووخ بیر آلچاق موقعییتده یئرلشیب و آستارانین اوز معناسی دا بو معنایی دوغرولایر.

آستارا = آست + ارا. آست = آلت = آلچاق یئر.

آستار = گئیمین و یا یورقان _ دوشه گین آلت اوزو (ایچی) و آستانا دا ائولرده

بو آنلامدادیر

او آشیریمین بیر یول کیمی ایتی و اوزون اولدوغو هامیلارا بللی دیر کی ایندی او آشیریمدا بیر توتئل دوزه لیب آما یئنہ اورا گل _ گئت اوچون اوزلیکده قیش فصیلینده چوووخ چتین اولور.

سوز بردادیر کی اوزون کئچمیش تاریخلرده کی ماشین کیمی بیر شئیلر یوخوبدو، او آشیریمدان نہ تهر گل _ گئت اولورموش و یوکلرینی نہ تهر آپار _ گتیر ائدیرمیشلر.

بللی دیر آت قاتیردان قوللانیرمیشلار و یاخود یوخسوللار و شله چیلر، آلیش وئیش اوچون تاخیللارینی، مئیوه لرینی وووووو لرینی چییینلرینده یئربه یئر ائدیرمیشلر.

بللنیر کی او ایکی بولگه نین آراسیندا اولان ایتی اوز آشاغا _ اوز یوخاری بویوک بیر سورون یارادیرمیش و حتتا آلیش وئیش ایشینده ده محصوللار فییتی (قیمتی) باها باشا گلیرمیش. اونا گوره او آشیریمدا اینسانلار هئیدن دوشوردولر. هئیرن = جانندان سالان

سوزو بردا اوز معناسینی تاپیر. حتتا بو دوزنگاهدا بیر مئل ده یارانیب کی؛ نییه بئله باها اولمایا آستارا یوکودو!؟

آنجا ق خالقین آغیز ادبییاتیندا بیر چوخ یئرلرده اینجه _ قالین قایداسی قاریشیر. جنیران سوزو کیمی.

بئله لیکله هئیران آشیریمی، هئیدن سالان، اینجاردان سالان بیر آشیریم دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۳۸

گیل

گیل سوزونون خالق آرا تانینمیش معناسی، بیر تهر تورپاقدی کی اوندان آرینیم
(بهداشت) اوچون قوللاندیلار

آما اونون باشقا معنالاری دا وار. اورنکلر؛

گیله نار = نار کیمی قیرمیزی مئیوه کی بیریرینه یاپیشیق دیر.

گیلاس = آسلانان مئیوه کی نٲچه سی بیریرینه باغلانمیش.

آنام گیل = آنام و باشقالاری کی آناما عائله وی باغلی دیرلار.

گیلیز = قورشونلارین و یا پوکالارین قاتاری.

گیلک و گیلان = سیخ باغلیلیق اوزللییی (آغاجلار و یا اوتراق یئرلری نین

بیریرینه یاخین اولدوغو و مسافه سیزلیک)، یان یانا اکیلیمیش کردیلر، بولوم بولوم

یئر اکینه جه یی کی البت او بولگه نین آدینا و ساکینلرینه ده دئییلیر.

گیللنمک = یوبانماق، باتیب قالماق

زیغاجرلیکده یاپیشیب قالماق.

دوسدوم گیل = نٲچه دوسدومدان بیر.

گیلاواری = آرديجيل و قيريلمايان بير خوشا گليم يئل كي خزر ساحيللرينه
عاييد دير.

دنگيل (دنگول) = آرديجيل و چوووخ دانیشان آدام.

قيل قميش (گيل قميش) = بير کوکدن اولان قميشلر. قيل قاميش = کسيجي
قاميش (قارغي)، قيل کوکندن قيلينج کيمي.

بو اورنکلردن آلينان سونوج بودور كي

"گيل" بيربيرينه ياپيشان و باغلي شئيلر دير.

ائتمولوژی درس لری ۳۹

قای

بو اعجازلی دیلین هر بوجاغیندا بیر رنگین لیک گوزه چارپیر.
" قای " سوزونه دیققت یئتیرسک، بیر کوک کیمی اوز، اوزه واری، آنلامی داشیبیر.

قایساق = سویون اوزونون سویوق اثرینده، نازیک بوز باغلاماسی.

قایماق = قاتیغین و یا سوتون اوز باغلاماسی.

قایا = داغلاردا، داشلارین تورپاقدان ائشیگه چیخانلاری.

قاییق = دنیزلرده، گوللرده سولارین اوزه رینده اوزن گمیجیکلر.

قایغی چکن = باشقالارینین قایغیسینی چکن. البت قایغی کئش، اصلی آغری چکن دئیل بلکه آغری چکنلرین قئیدینه قالماق دیر.

قایباتان (دۆه) = آياقلاری نین آلتی یاستی اولدوغونا گوره، تورپاغین اوزه رینده

چوخ دایاز ایز سالایلر.

قای، بین = اصلی قارداش یوخ بلکه سببی قارداش کیمی. ایکی حیات

یولداشینین دیلیجه.

قاینانا = اصلی آنا یوخ بلکه سببی آنا.

قایناتا = اصلی آنا یوخ بلکه سببی آنا، کی بیرنین حیات یولداشینین دیلیجه دئییلیر.

قاییرما = خاراب اولموش بیر هر نه یی سازلاماق کی اصلی دوزلتمکله فرقیلی اولور.

قایسار = چوخ سویوق سو ایچمکله باشا سو چیخما.

قایار = زویگج، صاف و آخاغان یئر.

قایقاناق = یومورتادان، اوندان، شکردن وووو لردن حاضیرلانا بیر یئمک آرتیق! دویورماق چین.

بئله بیر چئشیدلی اورنکلر، قای سوزونون آنلامینی آچیق _ آیدین گوستریر.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۰

میش (miş)

بعضن آغیز ادبیاتی میزد، بیر سیرا سوزلری اینجه سسلی یا قالین سسلی ایفا
اٲدیرلر و گاهدان دا بیر سوزده بو قایدانی قاتیشدیرلار. اورنک؛
قارا، قره، قاره، قرا.

بو قاریشیققلار گاهدان معنالارین دا دییشیلمه سینه سبب اولور
"میش" کوکوندن میشار (ایکی باشلی بیجقی (بوشقو = اره) دوزه لیر. حالبو
کی میشوو (سرخوش) بیر داغین دا آدی دیر حتتا میش + و (سو) = سویو
سرخوش.

میشدیلیق = موشدولوق = خوش و سئویندیریجی خبر.

میشیل میشیل = شیرین یوخلاماق

میشلیق = موشلوک کی سیقار چکن آداملارا عابید اولور کی دئیرلر اونلاری

راضی سالیر!

میشیلتنی = کورپه اوشاقلارین یوخلایان زاماندا اٲشیدیلن خوشا گلیم نَفسلری.

نتیجه بو کی عومومیته، میش سئویملی آنلارین ایلگیلی کوک معناسی دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۱

گورمک یوخسا گوزمک

گاهدان سوزلریمیزده بعضی حرفلرین باشقا بیر حرفلره چئوریلمه سینه شاهید اولوروق. بیلیریک کی دیلین یارانیش و گلیشمه سوره جینده ایلکین گز ایسیملر (آدلار = بونلار) یارانیب دیر و سونرالار چوخلو آدلار کی ایشدن، سسدن، تکرارلاردان فعله چئوریلیبلر.

گوز سوزوندن کی آدیر گوزمک یئرینه، گورمک یارانیب دیر و حتتا زامان اوته رینده، گوزمک سوزوندن گوستر (گوزتر) دوزه لیب.

ها بئله جیزماق سوزوندن جیرماق

یازماق (اکمک) سوزوندن، یارماق و

تورپاق سوزوندن، تورپاق (توز _ تورپاق) دوزه لیب.

بئله بیر دییشیملر اوزون زامانلاردا بولگه سللیکده یارانیب و گئنللیشیب.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۲

کوپ (Köp)

کوپمک = شیشمک، ایچی بوشلوق. اورنکله؛
کوپمک = اینساندا یا حیوانلاردا، سیندیریم جیهازینین دوزگون ایشلمه مه سی
اثرینده قارنین شیشمه سی خسته لییی کی موختلیف سببلی اولایلر.
کوپمه = کته و یا دوگونون ساده حالدا بیشیریلمه سی (سوزمه یوخ).
کوپرو (کورپو) = چایلارین و دره لرین اوستونده دوزلمیش یول کی ایچی بوشدو.
کوپوک = سو قطره لرینین ایچینه هاوا دولماق، ایچی بوش سو دنجیکلری.
کوپورگه = سو هوپماق اثرینده دووارین شیشیب قاوزانماسی.
کوپوشگه میش = شیشمیش
کوپک = اثرکک ایت کی شیشیب هورر (مئیدان اوخوماق کیمی).
داوارین کوپمه سی = داوارین دنه دوشمه سی. چوخ دن _ دوش یئمک اثرینده.
کوپورمه = اٲچیلر، مال _ داواری کسندن سونرا، دریسینین راحت سویولماغینا
گوره ایچینه یئل دولدورارلار (کوپوررلر).

اٲٲمولوژی درس لری ۴۳

بخته ور

تورکون بو آرزی-دوعالی سوزو ده اوز گلشمه بئشٲگینه بیر دییشکله قاتلاشٲب و حتتا فارسجا یا دا گنڈٲب کی البت فارسجا دا بونون اساسیندا دوزلمیش فعل ده نشان وئیر کی بو سوزون کوللنکسیونو آزاربایجان تورکجه سینده دیر. بخته + ور = باخدا بار = باغدا بار.

بخت سوزوندن فارسجا دا باختن فعلی نظره گلیر کی معنا باخیمیندان اونلاردا دا بئله بیر منفی آنالیش یوخدو چونکو اوردا باختن اوتوزماق دیر کی بیرینه بئله آرزی مومکون دئیل. آما بیزده،

اصلینده بو سوز "باغدا بار اولاسان" دیر

پاییزدان، قیشدان و یوزلر قارا لوودان جان قورتاریب یازا چیخماق و باغدا بار اولماق آن بویوک اوغورلوق و قوتلولوق (خوشباختلیق؟) دیر.

باخدا (باغدا) وار اولماق (بار اولماق = بارینماق = وارلی اولماق = بارلی اولماق) دئمکدیر.

تبریز لهجه سینده، باغیشلاماق سوزونه، بغیشه مک دئیرلر.

هامان بغیشله مک گئدیب فارسجادا بخیشله مک (بخشیدن) اولوب.
 آما " باغیشلاماق = باغیشماق " سوزونون کوکو؛ باغدان بیر مئیوه نی بیرینه
 سونماق دیر کی بو آنلام خصوصی مالکییت (باغدارلیق کی اربابلارا عایید
 اولوردو)، اوزامانلارا قاییدیر چونکو رعیتلرین باغلاری و مئیوه لری اولمازدی و
 همشه ارباب باغینا تامارزیلیق گوزویله باخاردیلار و حتتا رعیت خانیملاری
 یئریکله ین زامان، میننتلره اوغراندیلار. آنجاق باغدا بار اولماق بیر چوخ
 بلالاردان سووونماق، بویا باشا چاتماق و باغین دادلی مئیوه سی کیمی بیرینی
 سئویندیرمک حالینا یئتیشمک کی بو آرزی _ دوعا چوخلو ارلیک سوبای قیزلارا
 اولونور.

اُردک

بو تانینمیش حیوانین دا آدی تورکجه دی
اصلینده اؤرتک. کؤکو اؤرت

اورتمک فعلینین کؤکودو. نییه تورکوموزده بو آدی بو حیوانا قویموشلار؟
بو قوشون دریسی چوووخ یاغلی دی. ائله کی سودا اوزنده، یاغ بیر توتوق کیمی
(پرده، عاییق کیمی) سویون بیر باشا (مستقیم) تنینه یاخیلماغین قاباغینی آلا
سانکی یاغ، بیر اؤرتوک (گئییم) کیمی گؤزو داشیییر. بئله لیکله بو قوش اوز
آدینی یاغلی دریسیندن و یئلگیلریندن (للکلریندن) آلیبدیر.

اوو، اُوا. اُوا. بو. بیل، بول، پیل، پیله، بیله و.....

بو سوزلر ده تانیدیغیمیز؛ سو؛ سؤزونون کئچمیشلرده آنلامینی داشیییبیلار.
ایلکین دؤورلرده آنالار بو سسلری سویون چئشیدلی حالتلریندن گوتورموشلر و
اونلاری اوز کورپه لرینه اؤیرتمیشلر ائله کی اونلار سوووزان (سوسوزان!!) زامان اوز
احتیاجلارینی دئییه بیلسینلر و زامان زامان او کؤکلردن یوزلر یئر – یورد آدلاری و
فعللر دوزه لیب.

اوو، اُوا . آوا، کوکلریندن ترتیبله

اوب = ائب = ائو، ائوان = ائیوان.

اوبا، میشوو، بوستاناوا.

بو، سسیندن، بولاق، بوغ، بوز، سوزلری دوزه لیب کی هره سی سویون بیر حالتی دیر (مایع، قاز، جامد)

بیله دره، پیله چای، شاییل، بیلاق، اردییل، شورابیل.

حتتا بیلمک سوزو ده دورالماق و آیدینلاشماق، قارانلیقدان (جهلدن) ساوینماق بو کوکدندی. البت بو کوکلردن یوزلریئر _ یورد آدلارینی اورنک گتیرمک اولار.

ائینالی داغی

بو داغین دا آدینین کوکو؛ ائی؛ دیر

ائی کوکو چوخ باشقا سوزلرده ده ایشلنیب. ائی = اوز خوشونا، آیین شایین، دینج، ارکووون

ائینالی = آیین شایین، سرخوش

بو کوکدن، ائیدیرمک فعلی ایسه واریمیزدیر. حیوانلارین سوتونو ساغا ساغا، اونلاری مئيله گتیرمک گرکیر

قادینلار، بو ایشی گۆره ره ک کووره ک ماهنیلار اوخویارلار و حیوانلارین دوشلرینی یوموشالدارلار کی اینجیمه سین کی او گۆيله گتیرمه یه و بویونا اوخشاماغا ائیدیرمه دئییلر.

ویاخود کندلرده قاتیغی بیر اؤزل توربایا توکوب آغزینی باغلایارلار و اوستونه بیر داش قویارلار کی سویو یاواش یاواش اوز خوشونا سوزوب گئتسین کی او قاتیغا؛ ائیمه قاتیق دئییلر.

بئله لیکله ائینالی داغی = دینج و آیین شایینلیق داغی.

سرټيښ شهرينين ده آديندا بو کوک ايشله نيب. سر (سار) = کاميل، بوتونلوکله،
باش، يوخاری
اټيښ = کونوللو، ارکووون
سرټيښ = سر خوش

آغاز

آغاز، آغيز (سينديريم جيهازی نين باشلانيشی). آغوز (حټيوانلارين دوغاندان
سونرا ايلکين سوتو کی بالاسی اوچون چوخ لازيمدی.
ادبيياتيميزدا تانينميش بير دؤوره نين آدی (اوغوز دؤورو = دده قورقود دوورو)
کی او دووردن بری ديل و ادبيياتيميز کوورلمه و داها زنگين لشمه سوره جی
باشلايب و اوزانيزم و قوپوز و قوشوق ترتيبله آشيق، ساز، شعيره دييشيليپ. حتتا
سر آغاز = ايلک باشلانيش آنلاميندا فارسجايا گنديپ.

عقاب

اصلينده اوو (شکار) + قاپ = شيفيجی قوش، کی دده قورقود کيتايندا او
شيفيجی قوشدان شونقار کیمی آد چکيليپ.
عنكبود

اصلينده بو ديتديلينين (حشره نين) آدی آن + يټکه + بود اولموش کی عربجه
يه ده گنديپ و بوللوجاسينا ايشلک دير. آن = لاپ. يټکه = بويوک. بود = آياغين
ديزدن يوخاری حيسسه سی کی بوداق سوزو ده بو کوکدندير کی آغاجين اصلی
تنه سيندن آيريلير و بود دا گووده دن آيريلير.

بودونون چوخ يټکه اولماسی بو حټيوانين تانيتيم اوزلليی دير.
حتتا انگالان سوزو ده = آن کالان (کلانشهر کیمی) = بويوک شهر آنلامینی
داشيبيير. آنکه بود = بودو لاپ يټکه حټيوان. رټال فورمادا بو آچيقلامانی او
حټيوانين اولدوغو دا دوغرولاير.

کویر لوت

اصلینده بو سوز ده لوت (Lüt) = گئییم سیز = فاقد هرگونه پوشش گیاهی چونکو او تورپاقلار دا کپیر (آهانگلی = آهکی) اولدوقلارینا گوره بیتگی یا آغاج بئجرمز. اونا گوره دیر کی ایلکین بو تورپاقلارا آياق قویان اینسانلار دا یاشاماق اوچون او لوت و کپیر یئرلری اوتراق اوچون سئچمه ییبلر و سولو بهرلی یئرلرده ساکین لشیبلر کی خزر ساحیللریندن، اورمو گولونون یاخالاریندان و ائراق شهرلریندن آد چکمک اولار. حتتا عربلر ده بونون معناسینی عور (لوت) یازیبلار.

چرشنبه (چرشمبه)

چرشنبه، اینجه سسلی فورمادی دیر
اصلینده بوسوز. چیرشامبا ایمیش
چیر = چیریلتی، ایشیق، اود
شامبا سوزونده ایسه شام، ایشیق آنلامی داشیییر. آخشام (آغ شام) سوزو ده بونو دوغرولايیر چونکو آخشام اوستونون ایشیغی گون اورتا کیمی ساری بویالی دئیل و آغدير.

شامانلار (موغلار) = ایشیق آداملاری.

چونکو شامانلار ایلکین اینسانلارمیشلار کی ایشیغا و اودا، آزار یایجاندا مالیک اولدولار و ایلکین موسیقییا اولارین واسیطه سیله فورمالاشیب و موسیقی سوزو ده موغیسی سوزوندن آلینمادییر و ایندیکی موغام و موغان شهری ده او کوکدن دیر.

اکینه جک ایشینده اولان شام زمیلری ده، اونا گوره بو آدی اوزونه گوتوروب کی

چایلارین یاخالاریندا یاز زامانی سئل گلن زامانلاردا، یوخاری یئرلرین چوخلو بهرلی تورپاقلارینی اوزویله ییغیب گتیرر و شام زمیلرینده یاتاقلانديرار (ته نشین) اندر کی او تورپاقلارین فرقیلی بویاسی اوزاقدا گوزه چارپار و ایشیقلی گورونر. شام یئمک سوزو ده اونا گوره بو آدلا باغلی دیر کی اوندا قاراللیق اولور و بیر چیراق (ایشیق یاندیرماق) گرکیر.

یاشماق

بوگونکو تانینمیش آنلام اساسیندا،
 یاشماق او اورتوکدو کی خانیملارین اوز – گوزونو اورتور و گیزله دیر آما بو گوتوروم بیر دینسل محرم – نامحرم اساسیندا بیر باخیش دیر. بو اورتوکدن آماج، سویوقدان ایستیدن اوزونو قوروماق دئییل.
 سوزون کوکو یاش = ایسلاق دیر و بوتون بونا باغلی اولان سوزلرده؛ سو؛ ایلا باغلیلوق وار. اورنکر
 یاشماغی بیر معین یاشا دولان قیز خیالقلاری و قادینلار کی ساچلاری و اوزلرینده کی یاشاران (گوز، آغیز، بورون) گورونمه سین دئی اورتورلر. یوخسا اونلاردا بو قاورامی اثرککلر کیمی یئرینه یئتیره بیلرديلر.
 یاشلی = یاشلیق دؤوره سینی (گنجلیینی) الدن وئرمیش آدم.
 یاشام = دیریلیک، یاشامایان قوروموش اولور.
 یاشید تایی = یاشادیقلاری بیره بیر (برابر) آداملار.
 یاشیللیق = جانی سولو اولماق
 البت کئچمیشلرده یاشماق کیمی سوزلریمیز چوخ اولوب اوچماق (بئهیشت)، توخماق، باشاق (باش آیاق) کی یوخسول آداملار زمیلرده توكولوب قالان سونبوللری اوزلرینه گوتورلر. بئله لیکله یاشماق = یاشاران یئرلرین اورتویو.

سوبای

بو سوزدن ۲ تورکجه گۆتوروم وار

۱ _ اولو بابالاردان قالان بیر مثل وار کی دئییر : سوبایلیق سولطانلیق دی.
کند و آکینه جک ایشلرینده کیمسه نین سو بؤلگوسویله باغلی سویو و سو پایلی
چوخ اولسا، اونون کئفی ساز اولار و چوخلار سویا گوره اونا آغیز آچارلار و ائله بیر
آداملارین داها بیر راحتسزلیغی اولماز و آکدیکلری زمیلرین و باغ باغاتین
حئیسیندن آیین شایین و قایغیسیز یاشایارلار. آما بوگون سوبای سوزونو هله
ائولنمه میس بیرینه دئییرلر. بئله سانماق اولور کی بیر سوبایی اونا گۆره کی
قایغیسیز یاشاییر و عائيله مئحتتی آغیرلیغینی داشیمایر سو پایلی آدام کیمی
ساییرلار و او سوز ده پ حرفی، ب حرفینه چئوریلیب و سوبای سوزو دوزه لیب.
۲ _ بو گۆتوروم سو + بای (بی) ایله باغلی دیر کی کندلرده، سو گۆزتچی سینه
دئییلیر و او آداما میرو (سویو و آرخی) قورویان آدام. چونکو همشه کندلرده سو
اوغرولاری اولموش.

بئله بیر سو قوروقچولارینی ائولنمه میس و یا عائيله سیز آداملاردان سئچردیلر
کی گئجه لرده عائيله و حیات یولداشی نگرانلیغی اولماسین و آرخایین هر بیر
یئرده قالایلسین. آنجاق بئله آدامین دا بایلیغی اولارمیش چونکو سویا گوره
هامنین اونا احتیاجی و سایغیسی اولور.

سونوج بو کی هر ۲ گۆتوروم، چوخ اونم داشییان سو سوزویله ایلگیلی دیر.

قارتال

بیلیریک کی بو شیغیجی قوش آزاربایجان ادبیاتیندا بیر سیمگه دیر
قاراقوش، قیرغی (اوو قاپ)، قجله، قارا قارقا، ساغساغان = ساکی ساکی (آتیلار
آتیلار) یئرین قوش، سار و...
قارقالار قوروپوندان دیرلار.
بو قوشلار هره سی اؤز آدینی اوز اوزللییندن آلیب دیر.

قارتال قوشونون ایسه اوزللییی اونون اوزون عومور سوردیودو. تخمینن قارتال نئچه یوز ایل عومور سورر.

قارتالماق فعلی نین کوکیله باغلی دیر

قارتالماق = اؤلوزه مک (اؤلوشگه مک) و سولماق آنلامینی داشیییر.

سوز یوخ کی بو قوشا فارسجادا یاوات (منفی) بیر باخیش وار و اونا لاشخوار و یا کرکس دئییرلر آما آزار بایجاندا اونی بیر قوش تانیملار کی اؤزو اوولایار اؤزده یئیر و باشقا قوشلاردا گلیب اونون تۇرتوکونتوسوندن یئیرلر و بیرده بیر اینانچ وار کی قارتال هنج نه یین کؤلگه سینده یاشاماز اونون یئری زیروه لردیر و اؤلنده ده گؤیده اؤلر.

البت کی تورکوموزون ایلتیصاقی دیل اولاراق چوووخ گئیش میدانلی اتیمولوژیسی وار. اتیمولوژی، شوبهه سیز بیر علم دیر بو علمین ده اوزونه گوره باشقا علملر کیمی تانیتمیش اوصوللاری وار. اساسن ؛ اویدوزما؛ سوزونون، اتیمولوژی علمینه باغلیلیغی یوخدو. یانی بوردا (دلیل) اساس روولو اویناییر سوز یوخ کی بو علم چوخلو علمی فلسفه، ادبییات، تاریخ ، جوغرافییا و.....لردن فایدالانیر آما چوخلو اوزو، اوزونه دایانیر. بوردا دلیللرین اونمی کئچمیش منبعلردن آرتیق دی چونکو دیل، بیر دیری موجود کیمی هر آن گلیشمه ده و تکاملده دیر. گونه بیر هر یۇنلو گئیشلنیر.

بو بحث اوزون بیر بحث دیر ایللر بویو سیستماتیک تدریس اولمالی. اونا گوره من نئچه اورنکله سوزومو یئکونلاشدیریرام.

کویر لوت. لوت سوزو.

بیز دئییریک اصلینده، لوت (lút) دیر = فاقد پوشش گیاهی، بیتگی و اوت علف اولمایان یئر.

یاراسا، کوک یار = یاری = نصف

بو حئیوان همی قوشدو همی ده امزیکلی

یانی بیر ناقیص تکاملون محصولو تاریخ پروتئسینده (موتاسیون = جهش).

یار، کوکنلی، یارما، یارغان، یاریش، یاراشماق، یاراماز، یاریق، یاراق، یارماق، یاردیم و.....

حتتا اینسان تکلییینده ناقیص دی کی اوز آنیما _ آنیموسوندادا تعادوله چاتاییلمیر و مجبور دو کی ائشییینده بیر باشقاسیلا اوزونو ، یاری، لیقدان قورتارسین. منظور ائیمولوژیدا موختلیف علملردن فایدالانماق و یئترلی اویغونلوغا چاتماقدی کی لوغترلرین آچیشقاسیندان دونیایا باخماق دی.

غیر ایلتیصاقی دیلرین ائیمولوژیسیلا تورکون چوووخ فرقی وار. بیز کی دئییمیریک قانیمیز باشقا اینسانلارین قانیندان قیرمیزی دی آما چوخ حیراسیللیقلا دئییریک کی بو دلیلره گوره، ائیمولوژیمیز دونیانین آن گوجلو، یئتگین، زنگین دیلی دیر.

کوکنلی اولماق دیلیمیزده موسیقییا یارادیر و دیلین موسیقیالی اولماغینین بشرییه خصوصن گلجکلرده اونمی داها آرتیق بللنه جک.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۴

شاه و شاهنشاه

" شاه " سوزو اصلینده شاق و داها آرتیق و یاخشی ائشیدیلیمک چین " شاخ " فورماسیندا یمیش.

گتیریلن اورنکلر و اونلارین آنلامی بو گوتورومو دوغرو لاییر. شاخ = قورو (غوروو کی تورکجه بیر سوزدور) کی عربجه یه گئتدیکدن سونرا ر حرفی اونا آرتیریلیب. شاخ یا قورو نه دئمکدیر؟

تاریخه موراجیعت ائدنده گوروووک کی شاهلار گوج مرکزی اولوبلار و دیکتاتورلوق اونلارلا یانیتلانیب.

البت دیکتاتور سوزوده تورکجه دیر و اونون معناسی دا دیک = اوجا و دیکده دورماق = یوکسک موقعیتده دایانیب امر ائتمک دیر. حتتا دیکته (ایملا) آنلامی ایسه اونو دوغرو لاییر. دیکده (دیکته) یازماق دا امر برلیک دیر.

دیکده دوران = یوخاری گوج موقعیتینده اولان.

آنجا ق شاهلار بو اوزللیی همشه اوزلریله داشیییلار. اوزون تاریخسل کئچمیشلر، بو صیفتی سیستماتیک فورمادا شاهلاردا یارادیب دیر. اونلار همشه

کوتله وی توپلوملاردان اوزاق یاشاییب و اوزل بیر قورخونو قوللارین، رعیتلرین، فهله لرین اوره یینده یارادیلار. همشه ده بو قورو (شاخ) اولماغین سونوجونون کی سینماقدیر، شاهیدی اولوبلار. همشه قورولار تاریخ بویو سینیبیلار و هئچ بیر شاخ اوز خوشونا قیراغا گئتمه ییب.

شاخ (بویونوز) و شاخه (سینان) او کوکدندیرلر.

شاهنشاه = شاخ + آن (لاپ) + شاخ = شاه لاپ شاه = شاهلار شاهی = ییلر بیی = خاقان = خانلار خانی.

البت شاخلیق (قورولوق) اوتن طبقاتی نیظاملارین گره یی دیر. هله ده سان گورمک (سای گورمک = رژه)، او قورولوقلارین داوام سیمبولودور کی ایندی ده اونا شاهیدیک. عاشورا گونلرینده، زنجیر چالان و سینه ووران دسته لرین دیلیندن،

شاخسئی = شاه حوسئین و واخسئی = وای حوسئین
سوزلرینی قافییه لنمیش فورمادا ائشیدیریک.

ائٹیمولوژی درس لری ۴۵

موغ

بیلیریک کی ایلکین گز اود، آزاربایجانین گوی تپہ ماحالیندا اوواردیلیب (کشف اولوب). پروفیسور زئہتایینین ایران تورکلرینین اسکی تاریخی. سیدوفون و دیاکونوفون یازدیقلاری اساسدا.

۱۰ مین ایلدن آرتیق دیر کی یئر اوزونده ایلدیریم اثرینده، گوی تپہ ده یئردن چیخان قازین اود قاپماسیندان کنچیر.

ایلکین اینسانلار کی اودو اوز قوللوقلارینا آلمیشلار و اونون اوغورونو باشا دوشموشلر و اودو کوهولره، اوز یاشادیقلاری سیغیناجاقلارا یونلیدی و اوندان فایدالانیبلار موغلار اولموشلار.

موق = موغ = تیره = طایفا = سوی = ائل معنالاریندا گلیب. بو ائل، آراز و کور چایلارینین یان یووره لرینده چوخلو یاشامیشلار.

موقان (موغان = موغلار یاشایان یئر)

ماماقان، توفارقان، بیلقان و.... کی

قان و غان او توپونیملرده مکان قئیدی دیر.

چوخ بیر یئر _ یورد آدلاری دا او کوکدن گوتورولوب. موغلار اودون دووره سینده ایلکین فورمالاشمیش نظمیلی اوخویانلار اولموشلار حتتا بو گونکو "موغام" سوزو ده موغلارین آدیندان گوتورولوب کی فارسجایا دا گئدیپ و مقام فورماسیندا ایشلک دیر.

سوز یوخ کی آزاربایجانین بیر آدی دا اوتروپاتگان = اودلار دیاری اولموش آما بونا گوره کی اودون ایلکین مالیکلری موغلار اولموشلار و اودون کناریندا اوخویوبلار، بو گونکو "موسیغی" سوزو ده "موغیسی" سوزوندن آلینمادیر. بیستون داش قازینتیلاریندا دا گئومات موغ سوزو گوزه چارپیر. رحمتلی دهخودا دا موغلارین اودچو (گبر آتش)، اولدوقلارینا ایشاره ائدیپ. بئله لیکله موغلار، قارانیقلارین قارشیسیندا، ایشیغا و اودا گووئیلر و داها اوندان آرتیق ایلکین حوزونلو ماهنیلار و هاوالار (آوالار) موغ ائللرینه باغلانیپ.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۶

عممه، عمی یوخسا اُممه، اُمی

دیلیمیزین یونتالانمیش و ساختالانمیش سوزلرینین بیرری ده کی اویدورما اَماجیلا دییشیملره قاتلاشیب، اممه و اُمی سوزلری دیر. بونلار اساسدان تورکجه سوزلردیر کی مرثیه (نوحه) کیتابلارینین لوطفيله!! عربجه _ فارسجایا پای وئریلیبلر.

بونلارین کوکو " اُم " دیر. اُمی و اممه، باجی _ قارداش دیرلار کی بیر آنانین دوشوندن (امجه بیندن) سوت امیلر و داها آچیق آیدین دُشک بو ایکیزی امیک دیرلر. اممک، امزیک، املیک قوزو، سوت اُمَر (سوت اَمَن کورپه)، امیزدیرمک، حتتا اَمک (زحمت) سوزو ده آنانین بالاسینا چکدییی زحمتدن گوتورولوب و امکلی و امکدش سوزلری ده بو کوکدندیلر. اوشاقلارین دیلیجه، آنانین باجیسینا و قارداشینا دا خالا و دایی دئییلیر.

بونا گوره کی اوشاقلار، محبت باخیمیندان آنایا آرتیق یاخین اولورلار و حتتا عائيله قورولوشوندان اونجه (سومئرلر دوروندن اونجه) اوشاقلارین آنالاری بللی اولمازیدی.

و بو کی امک سوزو آنالارلا معنا تاپیب، اوشاقلار آنایا یاخین اولدوقدا، خالا و اممه یه ده یاخین اولورلار. آما امی و اممه یه او قدر محبت یاخینلیغی اولمور؛ خالا خاطیرین قالماسین؛ دئییمی ده خالانین هامیلاردان آرتیق قوللوغونون اودنجینی نیشان وئیر. خالا سوزونون کوکو اولان خال (امتیاز) دا اونون اونمینی گوستیر کی یاریشلاردا بیر سئویندیرجی آماج حساب اولونور. خالتا و خالخال سوزلرینده ده، باجیلارین زنجیر حالقالاری کیمی بیریرلرینه باغلیلیقلارینی دوشونمک اولور.

دایی (تایی) سوزونون ده کوکو "دای" کی دایاق ائيله مینین کوکودو و تایی (آنانین میثلی) دئمک دیر

اوشاقلار داییلارینا دا چوخ گوؤنیب دایانارلار. آنجاق سوز بو کی بئله بیر عائله وی باغلانتیلار ایسه شانسی و قوندارما اولایلمزلر هامیسی بو دیلده گئرچک یئرلی یاتاقلی کوکلره دایانمیشلار.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۷

بوستاناوا

بو شهرین آدی ۲ بولومدن دوزه لیب.

بوستان + آوا

آوا، اووا کیمی سوزلر سو آنلامینی داشیییر و اووا سوزوندن اوبا (چادیر یا ایلکین سیغیناجاقلار) دوزه لیب کی سولارین کناریندا یئرلشمه یی گوستیریر و ایلکین بو تورپاقلارا گلن تورک اینسانلار، سولو یئرلری (اوولاق، اوتلاق، هاواسی همشه یاشاماغا اویغون) یئرلری سٲچیلر.

بوستاناوا شهری ده او شهرلردندیر کی سهندین و ساوالانین سولاریندان قوللانیب و حتتا اونا ان یاخین شهر (ساراب = سار + آوا یا آب) دا سو آنلامیلا ایلگیلی دیر. ساراب = سولارین باشی = باش سو = سر چشمه.

بوستان نه دٲمکیدیر؟

اصلینده؛ بوزتان = پوزتان دیر. بوزماق داها آرتیق جینگیلتیلی و ائشیدیلیمک چین پوزماق = سیلمک اولوبدور حتتا؛ بوز؛ بویاسی و بوزارماق سوزو ده، بویالارین دوغال اولدوغونو ایتیرمک و اوستلرینی اورتمک دٲمکیدیر.

بوستانلا باغین اساس فرقی بودور کی باغ (باغلی کوکوندن) چپرلی، پرچینلی و یا دووارلی دیر و ایل به ایل پوزولان و مئوسمی دئییل آما بوستان بیر معین زماندان سونرا پوزولار.

بوستاندا نئچه ایلیک آغاچ اولماز و سیراوی حالدا بوستاندا، خییار، قارپوز (قاربوز)، قوهون، گووجه، تره و ز...و...

کیمی شئیلر اکیلر.

بوستاناوا تاریخ بویو اوزل بیر جوغرافیادا یئرلشیب کی چوخلو شهرلرین یولو اوردان کنچیر و سولو بیر شهردیر. بو ایمکانلار بوستاناوانی کی چوخ اسکی آدی " اووجان " ایمیش بیر مئوسمی اکینتیلر یوردونا چئویریپ و بو شهرین یول قیراغیندا اولماسی دا بو گئرچکلری دوغرولاییر. بو گونکو فارسجادا ایشلنن " آباد " سوزو ده اوبا سوزونون داوامیندا دیر.

بوستاناوا = سولو بوستانلی یئر.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۸

توی-دویون

توی سوزونو ده کی گاهدان طوی کیمی یازیلیر یانلیشلیقلارین بیر ی دیر. اصلینده تویماق (دویماق) دیر.

بودا چوووخ بللی دیر کی توی گونو بیر گنج اینسانین و او توره نه قاتیلانلارین اوزللیکده اسکی دوورلرده ان سئودییی شئیلردن یئیب دویماقی و بوتون عومرونون سوره جینده آریلادیقی کئف (لذت) لردن قوللانماسی نین دویماق گونو دور.

دئمک توی گونونده بیر اوغلان یا قیز و اونلارا باغلی اولانلار بویوک مادی _ معنوی آریلارینا چاتیرلار.

توی سوزویله ایلگیلی " دویون " = دویوم = دویمه لمک = دوگون = باغلانماق = دویومله مک = دویونله مک کیمی سوزلر ده بو ایلگینی دوغرولاییر. نئجه کی دویوملر (دویمه لر) گئیملرین آچیق یئرلرینی بیریرینه باغلاییر، بیر توی توره نینده ده ایکی اینسانین حیاتی بیریرینه دویونله نیر.

اونا گوره دیر کی بیر توی، بیر دویونله سونوجانلیر و اونا؛ توی _ دویون دئییلیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۴۹

مان

تورکوموزده اولان "مان" کوکوندن چوخلو سوزلر دوزه لیب حتتا بو کوکدن بیر ائیلیم (فعل) ده فارسجادا دوزه لیب دیر کی او؛ ماندن؛ فعلی دیر قالماق معناسیندا

مانماق = باتیب قالماق دئمکدیر. شاهمات (شطرنج) اویونوندا دا شاهین مات اولماغی هامان ماند اولماغی دیر کی هئچ بیر گنده جک یئری یوخدو ماند سوزونده ۲ ساکین حرف (ن، د) دالبادال گلدیکده سوزو آخیجیلیقدان سالیر و دئمه یی چتینلشدیریر و تورکوموزون سوزلری نین ایچ موسیقییا سینین باخیمیندان آخساقلیق یارادیر و بئله لیکله ماند سوزو مات فورماسینا دوشور. بونا تای کند سوزو ده کت، قند سوزو قت و بند سوزو ده بت حالینا چئوریلیر. البت فارسجادا اولان بستن فعلی ده بندله مک = بتله مک = بتده مک دیر کی تورکودن او دیله گئدیپ بول بول ایشلنیر.

کندین اکینه جک ایشلرینده اولانلار یاخشی بیلیرلر کی زمیلری سوواراندا بعضی یئرلر آچاق اولدوغونا گوره او یئرلرده سو ییغیلیب قالار و اوندانیه رلر کی اورا مات دیر (ماند دیر).

مات قالماق، اوزو ده بیر حالت دیر کی اینسان حئیران و تعجبوبلو قالمادان بیلمز نئيله سین.

ماد تورکرینین ده گلیب بو تورپاقلاردا ساکینلشیب قالماقلاری، مانیب قالماق آنلامینی دوغرولاییر و حتتا عربجه ده اولان ماده (قالارغی و همشه لیک) بو کوکدندیر کی معنوی آنلامینین کی دییشیلن بیر قاورامدیر، قارشیسینداکی دوشونجه نین تملی دیر کی فلسفه باخیمیندان ماتریالیزم (ماددیگرایی) و ایده آلزم (ذهنگرایی) فورماسیندا دونیادا تانینیبلار.

مان سوزونون بیر معناسی دا عئیب دیر کی بو صیفت ده آخساقلیق داشییر و دوغال و نورمال اولدوغوندان کئری قالماق دئمکدیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۵۰

قارا یولا گوی یولا

قارا یولا گوی یولا، بیر " دئییم " دیر.

فارسجادا اولان؛ کینایه لر؛ دئیملریمیزین بیر بولومودو. دئیملر ۱ _ ۲ _ ۳ _ سوزدن تشکیل اولار کی دئییمین عومومی معناسی اوند ایشلنن سوزلرین معناسیلا چوخلو فرقیلی اولور. تورکوده، دئیملرین سایى بیر او قدر چوخدو کی گاهدان یازیرلار کی : سوزلریمیزین سایى قدر تورکوموزده دئییم وار. چوخلو دئیملریمیز باشقا دیلله چئوریلمیرلر حتتا خاقانی نین، فضولی نین، نظامی نین دیوانلاریندا بو دئیملر فارسجا فورمایا ترجمه اولوبلار کی حتتا اینگیلیزلی آ. ته نین یازدیغینا گوره بعضن اونلارین شعیرلری فارسلارا آنلاشیلمازدیر و آچیق _ آیدین بلله نیر کی او شاعیرلرین دوشونریلری تورکجه کولتورون اساسیندادیر.

گون آغلاماق، تیکان اوسته اوتورماق، آغیزلی _ بورونلو آدام، دیلینه گوره دیلچه یی. باغچادا بادام خیلی، نه گوتونه یاراشیر؟، گئندن جیرماق و....

آما قارا یولا گوی یولا، بیر اورنک اولراق بیر دئییم اولالی نه دئمکدیر؟

قارا یول = بویوک یول

گوی یول، سوزونو باشا دوشمه یه، تاریخه بیر قاییدیش.

گوی تورکلر دوورونه دک ۳ تانری واریدی

۱ _ یئر تانریسی، کی اونون ایشی تورپاق اوزه رینده هر بیر اولایلارا یئتیشمک ایدی.

۲ _ سو تانریسی کی ایشی سولارلا باغلیلیق ایدی.

۳ _ گوی تانریسی کی بو اینانجا دایانان اینسانلار، گوی تورکلر سولاله سینی یاراتدیلار. چونکوبو اینانج، باشقا اینانجلاردان آرتیق منیمسه نیلمیشدی، گونشین گویده اولماغی، یاغمور، قار، هاوا و....

بوتون اوغورلار گویدن گلیردی. دئمک گوی یولو، گوی تانریسینا گوونه جک حئساب اولوردو.

ایندی دئییمه قاییدیریق

او زامان کی بیر تورک اینسان بئزیکیر، جانا گلیر و موشکولونه حل یولو تاپایلیمیر، بویوک یولا و گوی تانریسینا آرخالانیر و اوزونو و سورونونون حللینی اونا تاپشیریر و هر یاندان اومودو اوزوله ره ک، قارا یولا گوی یولا، دئییمینی دیلینه گتیریر کی هله ده هامان اینانجا گوره ایندی ده چوخلار، دوعا ائدن زامان اللرینی گویه قالدیریب و تانرینی گویلرده سانیرلار. آنجاق دوسلار بئله تاریخسل گوونه جه یی هئچ بیر دیلده دئمک مومکون دئییل.

ائتیمولوژی درس لری ۵۱

یولون یومرولسون

بو دا اسکی دوورلردن قالمیش بیر قارغیشدیر. دوز یول بیر مقصده چاتار آمما یومرو یول دئدیگده دایره وی بیر حالتی وار کی هئج وقت مقصده و سونوجا چاتاییلمز و اوز دووره سینه دایما فیرلانماق دئمکدیر. اولو بابالارین و آنالارین بو قارغیشی، ایندی بیر تانینمیش فلسفه باخیشینا چئوریلیب و او باخیش نئهیلیمز دیر.

نئهیلیمز اساسیندا تاریخین حرکتی تکرارلی اولراق یئتگین لیک (تکامل) گئدیشاتیندا دئییل بلکه اوزون دووره لری سوووب یئنه اوز باشلانیدیگی یئره قاییتماق دیر و اومودسوزلوق بو مرامین تانینمیش اوزللییی دیر. بو اینانجا باغلی اینسانلار چوووخ چتینلیکله توش گله ره ک اوزلرینی آسیب اولدورلر (انتیچارا ال قاتارلار). بو گونه قدر بویوک تانینمیش یازیچیلار و سیاستچیلر ده اولوبلار کی نئهیلیمزه قاتلاشسینلار.

آمما علمی فلسفه نین اینانانلاری همشه هر بیر تنگیکردن بیر جیغیر یول تاپیب سورونلارا اوستون گلیبلر و یاشاملارینا داوام وئریبلر.

بئله لیکله

یولون یومرولسون = یولون یومرو (دایره وی اولسون) دئمکدیر.
یومروق و یومورتا، یوماق (ساپین یومرو فورمادا توپا سارینمیشی) دا یوم
کوکوندندیلر.

ائٹیمولوژی درس لری ۵۲

وورغونون وورولسون

وورغون = وورولموش، سئور، بیرینی اوره ک ائویندن آرتیق سئومک.
اوستوره لریمیزده اولان چیچک بانی (دلی دومرولون سئوگیسی) بیر تانینمیش
اورنک دیر دده قورقود کیتابیندا کی
عزراییل دلی دومرولون جانینی آماغا گلیر و او آتاسینا و آناسینا موراجیعت ائدیر
کی چوووخ یاشلی دیرلار اونون عوضینده جان وئرمه یه حاضیر اولسونلار و اونلار
جان شیرین دیر دئییه ره ک قبول ائتمیرلر آما اوز وورغونو حاضیر اولور کی دلی
دومرولون یولوندا جانینی وئرسین. بو ایش آلاهیین خوشونا گلیر و اونلارین
جانلارینی آماقدان واز کئچیر.
آما بو آرزیمانلی سوزون آنلامی بیر یونلو (بیر طرفلی) سئومکله بیر دوعا –
دیلک دیر. یانی سن کی بیرینی چوخ سئویرسن و اونا وورولوبسان، سنین سئوگی
محببتین ده اونون اوره یینه دولسون و اودا سنه وورولسون (سنی سئوسین).
گاهدان بعضی بولگه لریمیزده بونو دا بیر قارغیش سانیرلار و بئله دئییرلر کی :

سنین وورولدوعون (سئودییین) باشقاسینا وورولسون و سنین الین بوشا
چیخسین. آنجاق دئیملرده، آزیلاردا، قرغیشلاردا، بولگه سل و فرقیلی
باخیشلار دا واردیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۵۳

اٲوین ٲیکلسین

بو سوز ده بیرینه بیر آرزی _ دلیک دیر کی بٲله بیر آرزیلار، آنالارین دیلیندن سوزولر کی ظاهیری قارغیش آما اصلینده گوزل آرزی _ دوعا دیر.

اٲو ٲیکمک = اٲو دوزلتمک، اٲو سالدیرماق
آزار بایجاندا، اٲو دوزلتمک، اٲولنمکله یاناشی معنا داشیییر. اٲولنمک = اٲو و
حیات یولداشی الده اٲتمکدیر

بو گون ده بیر سوبایی اٲولندیرمه دن اونجه اونا بیر باغیمسیز یاشاماق اوچون اوتاق یا اٲو حاضرلانا.

سوز یوخ کی اسکی دوورلرده یوخسوللوقدان بیر چره چیوه ده یاشاییردیلار آما اوندادا بی _ گلینین باغیمسیز اوتاگی اولوردو.
آنجا اٲو ٲیمک، گٲیم ٲیکمک کیمی دیر.
بو سوزون قارغیشی؛ اٲوین داغیلین؛ دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۵۴

چادیر

چادیر، چات کوکوندن دیر کی او کوکدن چاتماق (باش باشا باغلابیب برکیتماک) ائیلمی دوزه لیب. دوغال سیغینا جاقلاردان سونرا، ایلکین اوبالار، بئز قوماشدان و یاخود اوزل بیر قامیشدان دوزلمیشلر. چاتماق دئدیکده، همی او قوماش یا حصیرلرین بیربیرینه چاتماسی (قوووشا جاق یئرلری) و همی ده یوک چاتماق کیمی بیربیرینه برکیمه سی دیر. خانیملارین باشینا اورتولن چادیرا دا هامان کوکدندی.

حتتا چاتارقا سوزو ده چایلارین دنیز لره چاتدیغی یئر دیر. بیر چادیردا، قوماشلار یا توخونموش قامیشلار؛ چادیر چاناغی؛ واسیطه سیله کی آغا جدان یونولموش دیره کدیر بیربیرینه سیخ باغلانیرلار و چادیر قورولور. چادیرلارین گونبز فورماسینا آلاچیق دئییلیر.

آلاچیق = آلا (نٲچه بویالی) + چیق = چیغ = چیخ دیر کی البت اصلینده

چیق = چوق هامان چیبیق یا چوبوق سوزونون قیسسالمیشی دیر.

آلاچیق یا آلاچیبیق، بونا گوره دئییلیر کی او نوع چادیر، نٲچه بویالی اولور

دئمک یوخاری قاتلاری قوماشدان و آشاغا بولوملری بیر اوزل قامیشدان توخونور کی یئره دایانیر و تورپاغا قویلانیر کی قار یاغیشلی گونلرده داواملی اولسون و سویو جانینا چکمه سین و ایچه ری ده وئرمه سین. چیبیقدان آماج اینجه شیولردیر کی اوبانی نتچه بویالی اندیر کی اونا آلاچیق دئییرلر. بیر سوز ده آرتیرمالییام کی "آل" آلداتماق فعلینین ده کوکودو کی اوندان آل لالا سوزو دوزه لیب دیر

آل، لاپ قیرمیزی معناسی دا وئیر اودا بونا گوره دیر کی او لالا چوووخ قیرمیزیلیقدان قارا چالیر و باخانی آلدادیر. آل قان دا هامان دئمکیدیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۵۵

سککو

بو پروتوتورک و پروتوالتائیک منشالی سوز ده تورکجه و اونون کوکو " سک " دیر. بو سوزون چوخ تانینمیش ایشلک فورماسی ائل آراسیندا سکی دیر کی عربجه یه ده گئدیب سکینه و باشقا حالترده اونولا ایلگیلی ایشلنیر.

بو گون؛ سکوی موشک؛ یا؛ سکوی بارگیری؛ حالیندا فارسجادا اوندان قوللانیلیر کی اصلینده ائولرین گیریشینده اولان پیلله کیمی سکی سوزوندن گوتورولوب کی دنیزلرین ساحیلینده گمیلری یوکلہ مک چین دوزه لن لووبر (لنجر) سالینان یئر دیر.

بو کوکون ائیلمی سکمک دیر. اکینچیلیک و باغمانلیق ایشینده اولانلار یاخشی بیلیرلر کی بعضی آعاجلار و دیگر اکیلیمیشلر، یئرین آتیللا کوک آتیب بیر آز مسافه لی بیتیب اوجالارلار کی اولارلا سکمه دئیلیر و لوغت ایشلرینده ایسه بیر اصلی کوکدن یارانان سوزلره سکمه تئرمینی ایشلنیر.

ایندیکی قارقالار قورپوندان اولان ساغساغان قوشونون دا اسکی آدی (ساکی ساکی = سکی سکی) ایمیش کی آتیللا یئریشیندن بو آدی قازانیب دیر کی

حتتا سایلاریمیزدا (عددلریمیزده) اولان سککیز (۸) سایى نین آچیقلاماسیندا دا کی یئددی (۷) سایى نین سکمه سی دیر، سایین دوه دور فیروز سیمینفر جنابلارینین سایلار حاققیندا سسلی دانیشیق لاری بونونلا باغلی چوخ اونملی دیر.

ساققیز سوزونده کی یاپیشقانلیق و (بیر بیرینه پیلله کیمی باغلیلیق) و سوزون سونونداکی؛ ایز؛ اکی، او آردیجیللیغی دوغرو لاییر. حتتا بو گونکو ساققیز (سققیز) شهرینین اسکی اویماق اویماق فورماسیندا قورولوشو و کندووانا بنزریلیگی سکی سکی اولدوغونو نشان وئیر.

بو سوزلرین هامیسیندا سکمک فعلینین ایزلری بیر آردیجیللیق صیفتی کیمی اورتاقدیر و حتتا کهلیک قوشونون سکمه یئریشی ده بو اوزللیکدن آسیلی دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۵۶

سومئر

هر یئر ده کی بشریتین ایلکین مدنیت قورماسیندان سوز صوحت گئدیر، شوبهه سیز سومئر تورکلرینین آدی چکیلیر. باشقا سولاله لرین ده فینیقیلر کیمی مدنیت قورولوشوندا پایلاری اولموش آما اونلار هامیسی سومئرلردن ائتگیلنیبلر و یا اومدنییتده حل اولوبلار.

سومئرلردیرلر کی ایلکین گز

یازی – بوزو اورتایا چیخاریبلار

آلمیون و قالوانیزی اوواردیبلار

توپلوملارا یاسا یازیبلار

معمارلیق اوسلوبویلا شهرلر سالدیریبلار

آنچاق کولتورل ایشلر گوروبلر و هونری تانیییبلار و.....

ایندی گوره ک سومئر سوزو کی روسجا اونلارا؛ شومئرلر؛ دئییلیر نه دئمکدیر؟

سومئر = سومر سوزوندن ۲ گوتوروم الدهه ائتمک اولاییلیر.

۱- سومئر = سومر = سوم + ار = سوم آداملاری.

سوم سوزوندن نئچه اورنک؛
 سوموک، سومسو، سومسوک (سوموکسوک)،
 چون بیز بیر ائل و سولاله حاقدا سوز صوحبت آپاریریق، سوموک سوزو چوووخ
 آنلام داشیییر. سوموک دندیکده هر بیر جانلینین تن دیره کلری قورولوشونون
 فوندو و اساس تملی حئساب اولونور. دئمک هر بیر جانلییا فورم و یوغروم وئریب
 و اونو آباق اوسته ساخلايان اونون سوموکلری دیر.
 حتتا؛ سوموک سیندیرماق؛ دئییمی ده واریمیزدیر کی بیشگین لیکدن و تجروبه
 لی اولماقدان حثکایه ائدیر. سوموکلو آدیندا یئر _ یورد آدی وار کی منظور
 تورپاغین آلتیندا اولان داشلاردیر.
 ۲ _ ایکینجی گوتوروم بودور کی سومئر سوزونده م حرفی ن حرفینین یئرینده
 اوتوروب کی بودا دوغال بیر حالت دیر
 پامبیق (پانبیق). دومبالان (دونبالان). آمبار (آنبار) کیمی.
 اگر ن حرفی م حرفینه دییشمیش اولسا،
 بو اورنکلر اورتایا چیخاییلر؛
 سونبه = باتان، دلن بیر یام یارق
 سونبول = اوجو ایتی و نازیک
 سونگو = باتان، کسیجی بیر ساواش یاراغی.
 آنجاق سومئر و یا سونئر اولو بابالار سولاله سی، بو ایکی صیفت اوزللییینی
 داشییاییلر.

ائٹیمولوژی درس لری ۵۷

قادین

اوستوره دوورلریندن یارانان تانری آنلامینی داشییان، قودو، قودا کی داها سونرالار فارسجایا گئدیب خودا فورماسیندا ایشلنن و قادین حالتینین کوکو اولان " قاد " کی اینگیلیزجه یه گئدیب و آلاہ معناسیندا ایشلنیر، نشان وئیر کی قادین سوزو، دوغان، یارادان و جان باغیشلایانمیش.

حتتا قادا، آغری معناسی داشییان سوز ده بو اینسانین ان چتین امکله و دردرله اوغراندیغیندان حثکایت ائدیر خصوصیه کی ایلکین عائله توپلومو قورولمادان اونجه، بیر کیمسه نین آتاسی بللی اولمزدی و کورپه دانیشدیگی دیلی ده و " آنلاماگی " دا کی آنا کوکویله عئینی دیر، بو اینانجی یاراتمیش کی قادین دئدیکده یارادان و قورویان آنلامینی بوسوتون داشیییر.

حتتا بو گونکو تبریزده ایشلنن؛ قایین _ قودا سوزو ده بیر سایگی و یاخشیلیق مقامیندادیر و اینگیلیزجه ده هرگون ایشلنن قوود = یاخشی سوزونون ایسه بو آنلایشلارلا سیخ ایلگیسی وار.

ائٹیمولوژی درس لری ۵۸

دندان

دندان سوزو، دن دن سوزونون فارسلا نمیشی دیر کی ایسته بیبلر؛ دان؛ سوزلریله کی گولدان، قندان کلمه لرینده وار قاتیب بیر سوز دوزلتسینلر!!
آما بونو باشا دوشمه بیبلر کی او تهر اولاندا، آغیز معناسی وئر.
آنجا بیز بو تورکجه سوزو اوز اورنک کوللئکسییونویلا بیرلیکده آچیقلا بیریق.
دن = بیر بیرینه بنزر عئینی کیچیک شئیلر.
دن دن = دیش دیش

دنده = چوخلو صنعتده و ماشینلاردا میخانیکا ادیبیاتیندا ایشلنن دیش دیش
(دن دن) جیهاز کی بیر بیریه گیرله نیر (درگیر اولور) و بیر میکانیکال حرکت سبب
اولور کی ماشینلار یئر به یئر اولور و یا خود بیر چوخ ایشلری گورورلر.
بعضی مئبوه لرین ده دنه سی (چرده سی) وار کی حتتا اونلاردان میثلینی
یاراتماق چین توم کیمی (توخوم) کیمی نسیل قوروماغا و یئمه یه و قوللانماق
اولور.

دن دوش = آرپا، بوغدا، مرجی، کوروشنه و.... کیمی شئیلر کی اونلارا تاخیل
یا اور دئییلیر.

دن دوشمک = ساچلارا دن دوشمک = یاواش یاواش ساچلارین آغارماسی
(مجازی معنا)

دنه دوشمک = داوارلارین چوخ دن یئمک اثرینده تیریغا (اسحال) ا دوشمه
لری.

دنجیک = دن یئری دَیرمانلاردا.

دنجیک = داشلیق = قوشلارین سینه لرینده کی دن ییغیلان یئر کی اوردا
خیرداجا داش قوملارلا ازیلیر، دارتیلیر کی سیندیریم جیهازیندا یاییلابیلسین.
دنلیک = توخوملوق

دَنو = اکیلمیش زمیلرین سونونجو سویو دنه دولماق چین.

دنیز = ساییسز سو دنه لری. دن + یز

بن / بیز کیمی. سن / سیز کیمی.

دئمک بو اورنکلرده عئینی بیر شئیلرین تکرارلی بنزه ییشی اورتاق معنادیر.

ائٹیمولوژی درس لری ۵۹

سورتمه

سورتمه = سوروتلنن، زویوب آخیب گئدن بیر شئی، سووروشن بیر شئی.
آیاغا راحتلیق چین گئییلن بیر آیاق قابی کی چوخلو ایستی یای گونلرینده و یا
هله لیک بیر یئرلرده گئییلیر.
بو سوز "سور" کوکوندنیر کی؛
سورو، سوروجو، سورمه، سورتگو (پوماد) و دیگر یاختیتیلار.
سورتمه، شومال قوطبوندا داها آرتیق قوللانیلار کی اینسانلار قارین اوزه رینده
یئر به یئر اولماق چین و حتتا یوکلرینی داشیماق او جیهازدان فایدالانارلار و او
تاخدادان (بلکه ایندی اوزل نایلون مئتالیندان) جیهازی ایپ یا قاییشلارلا، نئچه
ایته باغلایارلار و سوروتلنیر گئدر.
آنجا بو سوز ده تورکجه دیر.

اٲٲمولوژی درس لری ۶۰

سراغ

بو سوزون کوکو " سور " دور
 سوروشماق دا بو کوکدن دیر
 سورغو دا سوال دئمکدیر

حتتا سوراق کیتابچاسی (کتاب راهنما) کی کیچیک بیر کیتابچا اولور کی شهرلرین گیریشینده یولچولارا وئرلییر کی او کیتابچالاردا، شهرین گورمه لی یئرلری، یئمک خانالار، موزئیلر، تیاتیرلار، خسته خانالار، داواخانالار و..... اوچون تانیتم و ایزلیک وئرلیب. سوراق، سوزو فارسجادا سراغ کیمی ایشلنیر.

ائٲٲمولوژی درس لری ۶۲

دین

بو کوک ده تورکجه میزدن عرب _ فارس دیلترینه گئتمیش و چوووخ ایشلک اولدوغونا گوره آیدینلاریمیز دا بو کوکون تورکجه اولدوغونا شوبهه لی یانا شاجقلار. دینمک (داورانماق، بیر ایشه ال قاتماق) و یا دینج، دینجلمک کیمی سوزلر بو کوکندیلر. بئله لیکله تاریخه بیر قاییدیش گرکیر.

اینسان دوهالی، هوشلو _ باشلی و سالیب چیخان (شوعورلو)، آرایان بیر موجود دور و همشه همشه سورغولارینا جاواب آراییب. یئله، سئله، گئجه _ گوندوزه، اولومه، یارانیشا، فصیلره، گوردیو حیوانلارا، اولایلارا و.....

بئله لیکله ایلکین دینسل اینانجلار، اوستوره لر قالیبینده اینسانلارین بئینینده فورمالاشیب. اینسانلار زامان زامان دوشونجه لریله ریبالیقلا رین اورتاسیندا پارادوکسلارلا (تناقضلرله) راسلاشیپلار و بو سونوجا چاتیپلار کی دوشونجه لری چوخ داریسقالدی و چوووخ بیر یوکسک دوشونه ری، هر نه یی ایداره ائدیر و لازیم گورونمور کی اینسانلار هر نه بین گیزلرینی (سیررلرینی) بیلسینلر.

بئله لیکله؛ دینجلیشه؛ چاتدیلار و ایناندیلار کی چوخ گوجلو بیر قوووه، یوکسک نوقطه دن بوتون کائناتی نظمه سالیر و هر نه اونون الینده دیر (روح کل = متافیزیک).

بو اینسانلار، راحتلیغا چاتیب و بوتون سورغولارینین جاوایینی تاپدیلار و "دینج" یاشادیلار. بو آچیداندیر کی دین معنا تاپدی.

آما زامان زامان بو اینانجلاردان فایدالانماق دا حوکومتلر واسیطه سیله اورتایا چیخدی و دینلر بیر یام یارقا کیمی منفعتلری قوروماغا وسیله اولدولار.

بئله بیر دورلرده دین سوزو "تین" آنلامی داشیدی. حتتا دده قورقود کیتابیندا ساسی دینلی (دینی قوخولو) سوزونه راس گلیریک

ساسی دینلی اونلارا دئییلیر کی کافر دیرلر (حاققی اورتوب باسدیریلار)

قوخو = پیس و باش آغریدیجی ایی دیر.

"تین" سوزونون ده معناسی هامان دیر

تین = خام یانان و توتسولو یانان بیر شئی دیر کی پیس اییی هامینی راحتسیر ائدر.

دئمک، دینجلدن بیر شئی، اینجیدن بیر حالا چئوریلر.

اٲٲمولوژی درس لری ۶۳

داغون

بو گون فارسجادا بیر چوخ ایشلک سوز ده کی تورکجه دیر، داغون سوزودو. بو سوزون ده کوکو "تاغ" دیر کی اوندات حرفی د حرفینه چئوریلیب و داغون فورماسینا دوشوب کی فارسجادا بیرینی آیاقلاماق و اورتادان قالدیرماق آنلامیندا، درب و داغون کیمی ایشلک دیر.

تاغلار، عومومیتده یئره سریلن و یاییلان کوللارا دئییلیر کی قارپوز، قوهون، تئل (تبریزده کاله دئییرلر) او سیراداندیر. داغون ائتمک = بیرینی یا بیر شئی داغیدیب یئره سرمک.

بیرده کی تاغلار، مؤوسمی اکینتیلردیر کی بیر نئجه آیدان سونرا پوزولوب آرادان گئدرلر کی بو حالت ده داغون سوزونه باغلی دندیکلریمیزی دوغرو لاییر.

ائٹیمولوژی درس لری ۶۴

دوس (دوست)

دوس سوزو ده اصلینده " توس " دور کی توسییا دا اونون کوتله وی ایشلک فورماسی دیر. آغیز ادیبیاتیندا توسییا سوزونو؛ سایقه آنلامیندا ایشلدرلر کی چوووخ یئترلی دیر.

چونکو دوسدو برک _ بوش گونلرده و اوزون موددته سیناییب سئچرلر. دوست، یولداش دئیل. البت اولایلر کی بیر دوست یولداش دا اولسون و یا یولداش دا بیر گون دوست دا اولسون.

یولداشلیق بیر معین آماج، پئلان، ایش بیرلییی و.... سوره جینده معنا تاپیر البت بیر دوست، یولداش دا اولسا، داها گوزل اولار.

دوسلوق، ایچ اوزللیکلر اساسیندا اوزون موددته قورولار کی ائل آراسیندا ؛ سویو بیر آرخا گئتمک؛ دئمکدیر کی اوندا اخلاق داورانیشلاری، عادتلر، مئهربانلیق، اورتاق دوغولار، سئوگی _ محبت کیمی شئیلر اساس دیر.

بیر دوستلا ایللر بیر تاوانین آلتیندا سئوینه جکلی یاشاماق اولار آما بیر یولداش
دوست اولماسا، او ایش مومکون دئییل. آدام بیر دوسدا داریخار آما مومکوندو
کی بیر یولداشا بو حیسس یارانماسین.
آنجاق دوست اینسانین ایچگین حاللارینی راضی ساخلایار سوز یوخ کی
یولداش یولوندا دا گاهدان اولمک ده اولور.

اٲٲمولوژی درس لری ۶۵

اریک

ایلک باخیشدا " اریک " بیر مئیه نین آدی دیر کی مئیه فصلینده تئز یٲٲیشن
بیر مئیه دیر آما اونداں آرتیق چوخ آنلاملار داشیییر.

ارمک فعلینین معناسی؛ یٲٲیشمک دیر و اریک سوزو ده یٲٲیشمیش معناسیندا
دیر

أمیک کیمی (امی و اممه) بیر دوشدن سوت امدیکلرینه گوره امیک ساییلیرلار
و یا املیک سوزو کیمی.

کٲچمیشلرده ائل آرا بیر اینانچ دا واریمیش کی اریک (ار + یک) مئیه سی،
اٲرکک خایلاقلارینین جینسل اورقانلارینین یٲٲیشمه سینده اٲتگیسی اولاییلیر!
آری، کوکوندن دوزلمیش نٲچه اورنک؛

اریکسه مک = اریک مئیه سینه یٲریکله مک. چونکو آزاربایجاندا ایلکین
تانینمیش و عمله گلن ایستی یٲرلرین مئیه سی دیر، اونا گوره خانیملار دا اوزل
بیر حاللاریندا اریک مئیه سینه یٲریکله یرلر کی اونو الده ائدیپ اونلارا یٲتیرمه
یی چوووخ اوغورلو ایش بیلرلر.

ارینیک = صنعتده بیر چوخ مئاللاری اریدیپ یئتیشدیرمک کی اوندان بیر اونملی جیهازلار دوزلسین.

ارییب قورتولماق = آریقلاماق و اریک قاخینا دونمک (بیر دری بیر سوموک اولماق).

ارلیک = ائولنمه لی قیز

ارشین = ایکی سئوگنین بیر بیرینه یئتیشمه یی (ووصال).

اریس = قامیشدان توخونموش ایپ کی اوندان دا یئره سالمالی بیر شئیلر توخونار.

اریشله مک = بویا باشا چاتماق و فایدالی اولماق.

اریشکنلیک = یئتگینلشمه، تکامل سوره جی.

اریتمک = آسیمیلایسیون، بیر شئی اولدوغوندان باشقا بیر حالت چئویرمک

بوزو اریدیپ سو اتمک کیمی یاخود، کاندان چیخاریلان داشلاری اریدیپ

اوندان بعضی مئاللاری چیخارماق (یئتیشدیرمک).

اریشله مک = بعضی جانسیز اکینتی (موما = فیدان) لارا دایاق و سویکنه جک

سهمانلاماق کی سینماسین.

اریش _ آرغاج = خالچا توخونماغا،

دیکای (عمودی) و یاتای (اوقوقی) ساپلاری قورماق.

آنجا بوتون بو اورنکلرده گلن سوزلرده بیر اورتاق ایلگی گوزه چارپیر کی اریک

سوزونون آنلامینی داشیبیرلار و او معنا دا،

بیر شئین فایدالانمالی حالا؛ یئتیشمه یی؛ دیر. بوردا گلن اورنکلرین

بعضیلرینی ده سایین گوزل قلمداش شاهمرسی جنابلارینین اثریندن فایدالانیب

آچیقلامیشام و اورتاق ائتمولوژی معناسینا یئتیشمیشم.

اٲٲمولوژی درس لری ۶۶

فٲر

فٲر سوزو تورکوموزده " فیر " فورماسیندادر کی فیریلداماق فعلینین کوکو دور. فیریلداماق = اوز دووره سینه دولانماق کی صنعتده ده چوخ ایشلک دیر اورنک اوچون دینامولار ایشله ییب فیریلدایار.

بعضی آداملارین ساجی فیر (قیوریم) اولار. فیریلداقچی، حوققا باز معناسیندا دا او کوکدندیر دٲمک دوز اولمایان و بوروقباز آدام.

فیرتینا دا او یٲل دیر کی اوز دووره سینه فیرلانیب اوجالار.

فیرفیرا دا اوشاقلار اوینادان دوزلمه کی هاوا اونو فیرلادار و اوشاقلارین خوشونا گلر. فیرلاق دا هر بیر فیرلانان شئییه دئیر

فیرلانغیج دا کی بوتون یئر قازان جیهازلاردا او فیرلانان میل (محور) دیر.

اوشاقلار باغچاسینداکی و پارکلاردا کی فیرلانان اوشاقلارین قوروپسال اویونچاغی جیهازدیر.

فیری یاتماق دا بیر دئییم دیر هیرسی یاتماق آنلامیندا کی داها چوخ چابالامیر و بعضی بولگه لریمیزده، فیری یاتان او آداما دئییلیر کی بیر گونلر چوخ ایددیالی، هایکویلو و وارلی کارلی ایدی کی بیر سببلره گوره داها گئری قالیب آخساقلانیب. آنجاق ؛ فیر؛ تورکجه کوکدو.

ائتمولوژی درس لری ۶۷

سئید

بو سوز ده، عربیت باسقینی دوورلرینده تورکجه میزدن عربجه یه گئتمیش. بو سوزون آنلامیندان او ایللرین ساختا یوکسکلیک آنلایش قوخوسو، اوز خئیرلرینه گلیر. بو سوزون کوکو و اونولا باغلی اولان چوخ بیر سوزلر دیلیمیزده واردیر کی او مسئله نی فرقلندیریر. سئید سوزو،

عربجه ده؛ آغا و قابل احترام؛ معناسی داشیییر و حتتا اونون دینه باغلی اولدوغو قوتساللیق اساسیندا سئید کوکو (شجره لی) آداملارا بیر حاقلار دا دونیا مالیندان علاقه باغلاییر کی سئید اولمایان آداملارین قازانجیندان گرک اونلارا وئرلیسین. آنجاق اونلارین توپلومدا اوزل و یوکسک بیر یئرلری اولمالی دیر.

بو سوزون کوکو بیزده "سای" دیر. کی بوردا دا،

سایت = حئسابا قویمالی، سایمالی، سایغیلی، حورمتلره لاییق. حتتا ائل آراسیندا دئییلیر کی : او آدام منی سایمادی یا حئسابا قویمادی.

اصلینده ؛ سای؛ عدد رقم معناسیندا دیر حالبو کی هر اینسان سایغی و حورمتی اوزو قازانمالی دیر و حتتا دینده ده بونا تاکیدلر اولوب کی؛ آلاهیین

یانیندا او آدام عزیز دیر و حورمتی وار کی سوچلاردان آری (تمیز) و یاخشی آدام
اولا؛

بئله لیکله او کئچمیش عربجه اشرافییت باخیشی، بوگونکو گئریچیلیک
شوونیزمینین تملداشی ایمیش. سوز، زامان زامان اینسانلارین منفعتدن آسیلی
گوتوروملرینده دیر.

آغالیق قازانمالی دیر نه یوخاریدان گلме لی. دئمک ساییت (سئید = سئیت)،
سای کوکونون مفعولی صیفتی دیر.

ائٹیمولوژی درس لری ۶۸

پال

پال کوکو ده تورکجه نین بیر نیمونه اعجازلارینی نوماییشه قویور.
چوخلو پال کوکویله باشلانان سوز جوکله بیر تهر اورتوک (جول = چول) آنلامینی داشیییر.

پالان و پالان آلتی کی ائششه بین کوره بینی اورتورلر.
پالاز کی اوتوراجاق یئرلرینه و ائولره سالیئیر.
پالتوو کی سویوق فصیللرده اوستن گئییلن بیر گئییم دیر.
پالچیق کی دام _ دووارین گره یی و اورتوبودو.
پال، اوزو کوک اولالی، گیرده کانین (جَویزین) اوستونو اورتن یاشیل قاییق آنلامینی داشیییر.

پالیت، بیر آغاجدیر کی قاییغی و اورتوملو یارپاقلاری اونون اوزللییی دیر.
پالتار، کی هر فورماسی هر بیچیمده آنجاق گئییم و بیر اورتوک دور کی ایستیدن و سویوقدان قوروپور.

پالانلی فوزقون (قجیر) قوشونون آدی کی

اونون کوره ییین و قانادلاریین اوستونون قاباریق فورماسی پالانا بنزه بیر.
پالتاوا، بیر تهر حالوادی ک اوزه رینه بیر لای دوشاب توکولر و یاخیلار.

ائیمولوژی درس لری ۶۹

دده قورقود کیتابی / تورکمنصحرا نوسخه سی

بیلدیینیز کیمی، دونیانین بیر اسکی و کیلاسیک اثری، دده قورقود کیتابی دیر

بو دیرلی تورک دونیاسی نین و اوزلیکده آزاربایجانین میلی وارلیق کیتابینین ایککی اسکی نوسخه لری (واتیکان و دئرنژدن) نوسخه لری هامیلارا تائیش دیر. اوتن ایلده، بو اونملی کیتابین ۳ نجو نوسخه ده تورکمنصحرائین آغ قالا شهرینده، سئل باسمیش بیر یئرین قازینتیسیندا تاپیلدی و بیر گوزل تورکمن خالقینین سئویملی ائولادی اولان (ولی ممد خوجا) نین واسیطه سیله دده قورقود شوناس دوسلاریمیزین اختییاریندا قویولدو. تبریزین ائل بیلیمی مرکزینین زحمتلریله، بیز نئچه نفر بو کیتابی گونسللشدیرمه یه و لوغتلرینی آچیقلاماغا باشلادیق.

چوخ گوزل و علمی بحثلر آپاریلدی و کیتاب چاپ اولدو. بو کیتابین حاضیرلانما سوره جینده، بیر شئی چوووخ اونملی، سئویندیریجی و روحلاندریجی ایدی، اودا بو کی بیرینجی گز آزاربایجاندا بیر قوروپسال ایش یولا دوشدو و گوزل

سونوجلار الدهه ائتدی کی بو البیرلیک، یولداشلیق، بیر آماج یولوندا جان قویماق بوتون آیدینلاریمیزا اوغورلو تجروبه ایدی.

داها آرتیق بیر مسئله ده، بو کیتابین بو تورپاقلاردا تاپیلماسی و تبریزده باسیلماسی، تورکمنصحرا نوسخه سی، قیزیلباشلار دوورونون باشلانیشلار زامانی بیر اوزان (آشیق) ین الیه یازیلیب آما کیتابین باشاباش هوروت هوروت (ائیزوتلاریندا) بویارینین و سویلارینین ایلکین نوسخه لرینین روحو قورونوبدو و اوندان اولان؛ قازان خانین اژداهانی اولدورمه؛ بویوندا (۱۳) نجو بویدا) بوتون سوزلر و عومومیته ادبیات گلشمه سی کئچمیشلرین ریال داوامچیسیدیر.

بو میللی – معنوی وارلیق کیتابی نین تاپیلیب سهمانلانماسی، دنیا میقیاسیندا بیر کولتورل اولای ایدی.

من ده اوزومه بیر گوزو بیلیرم کی
ولی ممد خوجا جنابلاریندان،

گونسلشدیرمه و آچیقلاما قوروپوموزدان،

ایشین آدیم آدیم گئدیشاتینی یورودن سایین فرهمند، صرافی
جنابلاریندان،

سئویملی شاعیر و قلمداش خانیم نیگار خیایودن،

خانیم سوسن نواده رضی دن،

و دیگر دوسلاردان و قلمداشلاردان تشککورلریمی بیلدیرم.

اٲٲمولوژی درس لری ۷۰

ساغدوش-سولدوش

اسکی کیتابلاریمیزدا هر کیمسه لره گوزللمه لر یازیلیب، بیلره، ارلره، سئوگیلرله خصوصیه ائولنن سوبایلارا کی بی آلماسی آتماق قیسمتلی اولوب، ساغ و سول یانلاریندا اوزونون ان سئودیکلری آداملاری اولوب. بو ایش یئنی بیر ایش دئییل اوغوز ائللرینده، کور اوغلو دورورونده و حتتا ایندی ده توپلاریمیزین بیر تاماشالی و آخار باخارلی صحنه لری اولموش. بیین ساغ یانیندا دورانا ساغدوش و سول یانیندا دورانا سولدوش دئییلیر (آغیز ادبیاتیندا).

آما بو ايكي سوزون دوزگون فورماسي، ساغديچ و سولدوج سوزلري دير كي زامان اوتة رينده آخيجيلاشيپ ؛ ساغديش و؛ سولدوش؛ اولوبلار.

ديچ = ديش = ائشيك كي آنادولودو دا چوخ ايشلك دير.

ئله ليكله،

ساغديچ = ساغديش = ساغ يان = ساغ ائشيك.
سولدوج = سولدوش = سول يان = سول ائشيك.

البت سیراوی کوتله وی دوشونه ریلرده، دوش = سینه آنلامی داشیییر. اورنکلر؛
آناسی اوشاغینی سالدی دوشونه (امیزدیرمک).

دوشلوک = دوش اوچون دوزلن بیر گئییم کی ساواشلاردا گلن اوخلاری
قوروسون

یاخود بو گونکو خانیملار آشانادا گئیدیکلری قوماشدان، نایلوندان تیکیلن
گئییم کی تنلرینین قاباق طرفی یاش اولماسین.

اٲٲمولوژی درس لری ۷۱

پان

پان سوزونون معناسی، باش، یوخاری، یوکسک یٲرده اولماقدیر. بوندا سوز یوخ کی بیر سیرا اینسانلار همشه سوزلرین معناسیندان اوز خٲیرلرینه و ترسینه قوللانیبلار. مثلن آدلارینین سونونا خان صیفتینی آرتیریبلار حالبو کی اونلاردا خانلیق (بویوکلوک) لیاقتی اولماییب. اورنک چین ظالیم اربابلار (مالیکلر) اوزلرینه خان دٲیبلر و کوتله رعیتلر ده اینانیبلار. ایرضاشاه میر پنج اوزونوریطا خان اعلان اٲتدی.

دٲمک بو کی خانلیق گوج، وار _ دٲولت و یوکسک ماسالی اولماق و حوکوم سورمک دٲیبل بلکه خانلیق، اوره کلرده بویوک یٲر آچماقدیر.

پان سوزوندن ده بو گون سییاسی گوتوروملر اورتایا چیخیب کی سوزون اوزونده و اٲٲمولوژیسیندا او معنا لار یوخدو.

پان سوزو اصلینده "پانچ" دیر کی اوندان پنج (اینجه سسلی فورما) دوزلیب کی اودا بارماقلارین سیرالی ساییندان گوتورولوب. باش بارماق اولماسا، قالدان ۴ بارماق چوووخ بیر ایشلری گورمه یه قادیر دٲیبلرلر. و بونودا بیلیریک کی؛

بارماقلار؛ اینسانلارین ایلکین حئساب ماشینلاری اولموش حتتا بو گون ده
آداملار چوخ بیر ساده حئسابلاری بارماقلاریلا گورورلر.

پانچ شامبا، اولوب پنجشنبه. پان سوزوندن، پاش، پاشا کیمی سوزلر آغیز
ادییاتیندا دوزلیب.

بونلارین هامیسینین کوکو "باش" دیر.

باش دیریلده و چوووخ شئیلرده ان اونملی اویه دیر بونو ایلکین اینسانلار دا
باشا دوشوبلر.

حتتا بانی (بانو) سوزو ده تورکجه و بو کوکدندی و دده قورقود کیتایینداکی
چیچک بانو و یا خانیم صحنه بانی بویوک خانیملار آنلامینی داشیییرلار.

سون سوز بو کی پان سوزونده پ حرفی، ب حرفینین جینگیلتیلی و یاخشی
اٹشیدینری حالتی دیر.

آمما تیسباغادا اولان باغا بونونلا فرقیلی دیر.
باغا برک (سیرت) اولارق سوموک کیمی کیراتین مئتالیندان دوزلمیش بیر
دوغال آهک (آهانگ) قاتغیسی دیر کی تیسباغانین تنینی اورتن و قورویان او
مادده دن دوزه لیب کی او تهر اورتوملو دریلره باغا دئییلیر.
حتتا یئنگج = یانقیلیج = چرچن باغا ۸ آیاقلیلار قوروپوندان اولان حیوان دا
تیسباغا قوروپوندان ۲ یاشاملی (دوزیست) دیرلر.
و بونلارا اوخشار بوغا کیمی سوزلرین ده هره سینین گئنیش بحثلری وار کی
بوغاج ، بوغا (بوغماق فعلیندن)، بووغا، بوغرا باشقا معنالاردان آسیلی دیرلار.

مکتبسیز میللت لرین حیاتیندا چوخ آجیلیقلار باش
وئریر. آستا- آستا باشقا بیر دیل، باشقا بیر مدنیت
سنین بالالاری نین، وطنداشلاری نین دیلینه، مدنیتینه
چئوریلیر، کئچمیشینی ایتیریرسن. «من ترک نیستم،
پدر و مادرم ترک هستند»، «استاندار محترم آذربایجان
شرقی ورزشگاه یادگار امامی افتتاح ائله دیلر...»
یوغوردا «ماست»، «ساریمساغا» سیر دئییریک.

کیتابین:مقدمه سیندن